

XXVIII. ÉVFOLYAM, 2019. MÁJUS

T A R T A L O M

- 3 **KAROL WLACHOVSKÝ**
Tartós hiány (esszé)
- 6 **PETER ZAJAC**
Wlachovský Grendele, Grendel Wlachovskýja
(esszé G. Kovács László fordításában)
- 9 **PÉTERFY GERGELY**
A golyó, amely megölte Puskit (regényrészlet)
- 17–19 **POLGÁR ANIKÓ**
17 A gepárd szíve
17 Mikroszkopikus
18 A közhelyvitamin
18 Sok életem van
18 Lánglovag (versek)
- 20 **SZALAY ZOLTÁN**
Faustus kisöccse (regényrészlet)
- 24 **KÜRTI LÁSZLÓ**
a munkáról valami
megérkezni (versek)
- 25 **ULADZIMIR NYAKLJAJEU**
Kapcsolatváltás (novella Bárász Péter fordításában)
- 34–35 **ORCSIK ROLAND**
34 Debóra
35 Szennyezett szent (versek)
- 36 **GÁSPÁR-SINGER ANNA**
Új élet (novella)
- 42–45 **ARDAMICA ZORÁN**
42 csupa vér belülről
42 méz
43 szombaton délelőtt kimegyünk a temetőbe (versek)
- 46 **SZARKA KÁROLY**
Az én hibám (regényrészletek)
- 55 **BÁNYAI TIBOR MÁRK**
Nyitás
Üvegen át
Tűlfolyó (versek)

- 56 **BIRÓ ZSOMBOR AURÉL**
Hidroplán (novella)
- 61 **PUROSZ LEONIDASZ**
Öt év, negyvenhat méter (vers)
- 62 **VASS NORBERT**
Róka (kispróza)
- 65 **A KÖNYVCSINÁLÓ**
Király Edit beszélgetése Christian Thanhäuser grafikussal, könyvkiadóval
- 72 **ZOLTÁN GÁBOR**
Szimbólumok háborúja (második rész) (esszé)
- 81 **SZILÁGYI MÁRTON**
Vörösmarty Mihály és a politikai költészet (Részlet egy hosszabb, Vörösmarty költészetéről szóló elemzésből) (tanulmány)
- 88 **HERMANN ZOLTÁN**
Mándy Robin Hoodja (tanulmány)
- 93 **PATAKY ADRIENN**
A szájában hordja át (Simon Márton: *Rókák esküvője*) (kritika)
- 95 **KOLOZSI ORSOLYA**
Nyelvi mimikri (Szendi Nóra: *Természetes lustaság*) (kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Szász Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnyai Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačé;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slposta.sk

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných
menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás/OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.
EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

TARTÓS HIÁNY

Grendel Lajos (1948. április 6. – 2018. december 12.)

A mikor legközelebbi felebarátunk az időben körülhatárolatlan, nem irodalmi kóborlásra indul egy ismeretlen világban, az első pillanatban köd száll az ember agyára. Rög-tön azonban nagyon éles fényt sugároz szét, a szó szoros értelmében kiolthatatlan fényt mindarra, ami a két tudatot összekötötte és szét is választotta, lenyűgözte és megsebezte. Igen, elárvultam. Mert Lajos több volt számomra, mint egy fivér. Az ő lényeglátó szavaival szólva valóban az „utólérhetetlen énem” volt. Vele éltem, élek és fogok élni a papírra vetett szó által, amíg a sorsom ezt megengedi. Se mondani, se ígérni nem tudok többet.¹

Nos, a „G. L. – K.W.” monogramokkal jelölt tandem a két tag akarata ellenére végleg szét-esett. Igaz, ez a célszalag után történt. Ahogy egy mérvadó és szigorú magyar irodalomkritikus írta a nekrológ bevezető részében: *A legjelentősebb szlovákiai magyar író volt a Fábry Zoltántól Gazdag Józsefíg belátható mezőnyben, Márai Sándort természetesen nem számítva.* (Itt helyénvaló megjegyezni, hogy M. S. 1989-ben bekövetkezett halála után lett igazán világhírű.) *És az egyetlen kortárs magyar író, aki a szlovák irpdalomnak is ugyanúgy fontos szerzőjévé tudott válni, mint a magyarnak. Művei ott vannak a szlovák olvasók polcain is...*² (Ide pedig egy kiegészítés kívánkozik: a szlovákiai könyvesboltokban pillanatnyilag négy könyve hozzáférhető szlovák fordításban, összesen hét regény és ötvenöt hosszabb s rövidebb próza³, miközben a magyar könyvpiacra ez idő szerint egyetlen könyve sincs.)

A „G. L.” – K.W.” irodalmi tandem spontán módon alakult ki vagy negyvenöt évvel ezelőtt. Csak részgizagság lehet, hogy G. L.-t nagy szerencse érte, amikor K.W.-vel találkozott. (Bajosán képzelhető el például, hogy egy itteni, gyomorfájós magyar költő találkozhatott volna Vojtech [Béla] Kondróttal, aki kedvelte a pohárba töltött italokat.) A találkozás inkább törvényszerű volt, mert az irodalom, az őt és a szlovák-magyar közösségi, kulturális és irodalmi kapcsolatokat érintő felfogásmódok s vélemények jelentették a kötőanyagot. G. L.-nek feltűnt, és feltette magának a kérdést, ki is ez a *Slovenské pohľady*-tól jött szlovák ember, aki a huszadik századi magyar próza szerzőit fordítja, de olyanokat, akik nem illenek bele a szocialista realizmus kánonjába. K.W. pedig megismerkedett G. L. ifjúkori írásaival, amelyeknek nem jutott hely a fiatal szlovákiai magyar írók akkori emblematikus antológiájában, a *Fekete szél* címet viselő kötetben.⁴ A kölcsönös tájékozódás az irodalmi érdeklődés terén megelőzte a személyes találkozást. Az utóbbira Pozsonyban került sor Nagy Laci panellakásában a Dolné hony („Alsó dűlők”) nevű lakótelepen, az egyik legjelentősebb múlt századi magyar prózaíró, Mészöly Miklós jelenlétében. Utána egy budapesti találkozás következett a szlovakistaként és Szlovákia barátjaként (is) ismert Kiss. Gy. Csaba társaságában. Az alkalmi találkozásokból a szó szoros értelmében megbonthatatlan barátság született, életre-halálra. G. L. és K.W. is viszonylag sokáig olyan munkahelyen dolgo-

zott (a Madách, illetve a Tatran kiadóban), amelyet ugyanabban az 1875 óta meglévő, az egykori Magyar Mezőgazdasági Bank székhelyül szolgáló és a Mihálykapu (Michalská) utca 9. szám alatti épületben lehetett megtalálni. Vitathatatlan, hogy barátságuknak gyakorlati oldala is volt: a fordítások kéziratok alapján, az eredeti művel párhuzamosan készültek, s folyóiratokban olykor korábban napvilágot láttak, mint az eredeti változat; ezen túl pedig több kötetet korábban adtak közre szlovákul, mint magyarul. (Ilyen volt például az *Árnyékolt töredékek* [*Odtienené oblomky*] címmel publikált trilógia, valamint a *Newhonti trilógia* [*Newhontská trilógia*]), s olyan művek is vannak, amelyek magyarul még meg se jelentek. (A *Böröndök tartalma* [*Obsažné batožiny*] címet viselő, ötvenöt rövidebb és hosszabb prózai írást tartalmazó, a szerző által összeállított kötetben.) Ezzel összefüggésben talán érdemes feleleveníteni azt a mosolyra késztető, anekdotikus ugratást, mely szerint a K. W. által G. L. prózáiból készített fordítások korábban születtek, mint az eredeti művek.

A szlovákiai magyar szerzők kapcsolatban álltak szlovák kortársaikkal. Mindig felbukant valaki, aki vállalta az összekötő szerepét. 1968 augusztusáig ezt a szerepet a prózaíróként és műfordítóként is tevékeny Monoszló Dezső töltötte be, aki a Krym nevű bisztróban és kávéházban, illetve az Írók Klubjának egykori, Štefánik utcai székhelyén volt fellelhető; miután emigrált, G. L. fokozatosan átvette a szerepét, ő azonban a Nyerges (Sedlárska) utcai, „Mihályhoz” (U Michala) elnevezésű kávéházban fordult elő. 1986-ban alapvető, nagyon pozitív fordulat következett be: a Szlovák Írók Szövetsége az előző évben megjelent prózákötetek közül a legjobbnak járó díjat G. L.-nek adta. A döntésben kulcsszerepet játszott a Madách Imre-díjat odaítélő zsűri elnökének, Rudolf Chmelnek megalkuvást nem ismerő álláspontja: azután, hogy az 1985. évi művekkel elbíráló zsűri egyik tagja, K. T. komoly ideológiai kifogásokat emelt az épp akkortájt kiadott regény, az *Áttételek*,⁵ ellen, Chmel határozottan kijelentette, hogy „G. L. az eredeti magyar prózai alkotásért járó Madách Imre-díjat nem kapja meg.” Ugyanakkor viszont az *Árnyékolt töredékek* címmel napvilágot látott szlovák nyelvű trilógia díjazását célzó javaslatot a Szlovák Írók Szövetségének fórumán terjesztette elő, ahol az ellenvéleményt hangoztató Daniel Okálival szemben Viliam Marčok, Vladimír Mináč, Vincent Šabík, Stanislav Šmatlák, Ján Števíček és mások is megszavazták a díjat. Az egyetlen elutasító álláspont végül a Ján Hollý-díj odaítéléséhez is hozzájárult, mert a szóban forgó esetben mégiscsak egy magyarból lefordított mű volt 1985 legjobb prózája. G. L. a már elkezdett, de sajnos befejezetlenül maradt emlékirataiban ezt írja: „(...) nemcsak a magyar, de a szlovák írók körében is ismertté váltam. (...) A szlovák írók közé éppúgy hazajártam, mint a magyar írók közé. (...) Röviden szólva, nem fértem a bőrömbé. Szoros kapcsolatot alakítottam ki a fiatal Litvákkal, Koleničsel, Zbružszal (... s tegyük hozzá, amit szemérmesen elhallgat: Denisa Fulmekovával és Veronika Šikulovával is), emellett pedig jó barátságba kerültem Mitánával, Dušekkel, Slobodával, Paľo Vilikovskýval. (...) ... állítólag először történt meg, hogy egy magyart úgy fogadtak, mintha közéjük tartoznának. Ez valóban nagy szó volt (s azóta se változott semmi).⁶ S ezen a ponton egy rövid zárómegjegyzésre kényszerülünk: sajnos egyik-másik név viselőjével – G. L.-t is beleértve – már csak papíron találkozhatunk: új és élő szavaik immár tartósan hiányoznak. ■ ■ ■

G. Kovács László fordítása

Karol Wlachovský (1941, Kassa [Košice], származását tekintve azonban gömöri, jelenleg Budapesten él): a magyar irodalom műfordítója, irodalomtudós, egyetemi oktató, diplomata. Az érettségi után közgazdaságtant tanult a Szlovák Műszaki Főiskolán, illetve irodalmi szakirányú könyvtártudományt a Komenský Egyetem Bölcsészettudományi Karán. Már tanulmányai idején a *Slovenské pohľady* (Szlovák szemmel) című irodalmi folyóirat szerkesztőségében dolgozott, később pedig a Tatran könyvkiadóban, ahonnan diplomáciai szolgálatba távozott Budapestre. (Nagykövetségi tanácsos volt, valamint a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság Kulturális Központjának, illetve a Szlovák Intézetnek az igazgatója.) Két évtizeden át különböző magyarországi egyetemeken oktatója volt. Miután állásba került a *Slovenské pohľady* szerkesztőségében, a huszadik századi magyar irodalom fordításával kezdett el foglalkozni. Nyugdíjba vonulását követően elsősorban Mikszáth Kálmán (1847–1910) és Grendel Lajos (1947–2018) műveire fordította figyelmét: mindkettejük irodalmi életműve a szlovák kulturális örökség részének tekintendő.

- 1 Karol Wlachovský, cím nélküli megemlékező írás 2018. 12. 20-i keltezéssel; a pozsonyi *Új Szó Szalon* c. rovatában látott napvilágot a Grendel Lajos elhunytára reagáló nekrológok között: 12. évf., 47. sz. 2018. december 22., 19. o.
 - 2 Károlyi Csaba: Grendel Lajos (1948–2019). In: *Élet és irodalom* 63. évf., 1. sz. (2019. január 4.), 12. o.
 - 3 *Život dlhý štyri týždne (Négy hét az élet), Odtienené oblomky (Árnyékolt töredékek)*, 2. kiadás; *Newhontská trilógia (Newhonti trilógia), Obsažné batožiny (Bőröndök tartalma)*, Vydavateľstvo Marenčin PT.
 - 4 *Fekete szél*, Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1972.
 - 5 Az *Éleslövészet*, a *Galeri*, valamint harmadik részként az *Áttételek* c. regényeket felölelő trilógia, az *Odtienené oblomky* a Tatran könyvkiadónál jelent meg, Bratislava, 1985; 2. kiadás: Marenčin PT, Bratislava, 2016.
 - 6 Grendel Lajos: *A svéd királyra gondoltam*, Kalligram (folyóirat), 27. évf., 2018. szeptember, 12–13. o.
- Az 5. és 6. sz. jegyzetet magába foglaló bekezdésben számos, Magyarországon csak szűk körben ismert vagy csaknem ismeretlen szlovák személyiség neve bukkan fel: közülük Rudolf Chmel, Daniel Okáli, Viliam Marčok, Vincent Šabík, Stanislav Šmatlák és Ján Števíček az irodalomtudományt képviseli. Hungarológusként és Csehszlovákia utolsó magyarországi nagyköveteként kétségt kívül Rudolf Chmel a legismertebb. Viszonylag ismert még Vladimír Mináč (1922–1996), a század második felének jelentős prózaírója és publicistája, aki esszéiben nagy teret szentelt a magyar–szlovák viszonyoknak, a két nemzet közös múltjának. A Grendel Lajos emlékirataiban felbukkanó három szlovák szerző teljes neve: Ján Litvák (költő, prózaíró), Ivan Kolenič (költő, prózaíró) és Kamil Zbruz (költő). Denisa Fulmeková elsősorban prózaíró, de verseket is publikált, Veronika Šikulová par excellence prózaíró. Dušan Mitana, Dušan Dušek, Rudolf Sloboda és Pavel Vilikovský a kortárs szlovák próza élvonalát képviselik; Rudolf Sloboda már 1995-ben elhunyt.
- A fordító jegyzete.

Grendel Lajos (1948–2018, Léva [Levice] szülötte, Pozsonyban élt), próza- és esszéíró, magyar nyelven alkotott. Egyetemi tanulmányait a pozsonyi Komenský (Comenius) Egyetem Bölcsészettudományi Karán, magyar–angol szakon folytatta. Pedagógusként ugyanitt, illetve a prágai Károly Egyetemen tevékenykedett. 1971-től rendszeresen publikált. Regényeket írt, rövidebb s hosszabb prózai műveket, irodalmi tanulmányokat, polemikus cikkeket. Az életművéből összeállított szlovák nyelvű szerzői válogatás folyamatosan jelenik meg a Marenčin PT kiadónál.

Wlachovský Grendele, Grendel Wlachovskýja*

„Olyan szövegből vagyunk, mint álmaink,
s kis életünk álomba van kerítve.“

(William Shakespeare: *A vihar*;
Babits Mihály fordítása)

Grendel Lajos a szó szoros értelmében berobbant a szlovák irodalomba. Paradoxonnak tűnik, hogy egy magyar íróról mondom ezt – de így történt. Amikor 1985-ben *Árnyékolt töredékek (Odtienené oblomky)* címmel a Tatran kiadónál megjelent az *Éleslövészet – Galeri – Áttételek* című, 1981-ből, 1982-ből, illetve 1985-ből származó regények triptichonja, világos volt, hogy egy olyan szlovákiai magyar író tűnt fel a szlovák irodalom színterén, aki az épp másodszori színrelépésükre készülő szlovák szerzők nemzedék-társa: Pavel Vilikovskýra, Rudolf Slobodára, Pavel Hruzra, Alta Vášovára, Dušan Mitánára, Jozef Puškásra gondolok. A pályájukat a hatvanas években derűs posztmodernként kezdő írók a következő húsz évet a szlovák irodalom örömtelen periferiáján vagy azon is túl töltötték, a nyolcvanas évek végén azonban a fenti elnevezéssel illettem őket, nem sejtve, hogy a „posztmodern“ fogalmát Štefan Moravčík már húsz évvel korábban bevezette a szlovák irodalomba. Hagyjuk azonban a szerencsétlen posztmodernizmust békén, s már csak azt említjük meg, hogy Grendelhez fokozatosan Farnbauer Gábor, Talamon Alfonz és Hunčík Péter is csatlakozott – de ez már egy másik történet.

Grendel Lajos a nyolcvanas években ironikus volt az ironikusok között és onirikus az onirikusok között. Alvó volt és álmodozó, és kinevette az álmot. Intertextuális irodalmi álmokat látott, bár a jelenséget akkor még nem nevezték így. Metaleptikus is volt, de a narratíva, tehát az elbeszélés mód vertikális elrendezését, az optika változásait, a perspektívák és a gyújtópontok közti távolságok cseréit sem nevezték még így.

* Elhangzott a pozsonyi Magyar Intézetben 2019. február 14-én

Mindenesetre elsőrangú irodalmi rokonság volt ez, és több az elementáris nyelvi illetékségnél. Kezdetről fogva így érzékeltük őt, Karol Wlachovský pedig hozzátartozott mint a Grendel–Wlachovský kerékpáros tandem tagja. Mi ugyanis egyetlenegy, Eva Kroupová által lefordított szöveg kivételével csak Wlachovský szlovák Grendelét ismerjük, azzal a vidéki és mikszáthinak tűnő szókészlettel, melyről nem tudjuk, Grendel Mikszáthhoz köztudó allúziójáról van-e szó, vagy pedig Wlachovský fordítóként jelenvalóvá tette az akkori idők szlovák irodalmi nyelvét. Görözdi Judit azt mondja, hogy az egyik is igaz és a másik is.

Bárhogy is áll a dolog, a Grendel–Wlachovský-tandem Grendel haláláig működött. Ahogy Karolnak mondtam Lajos temetésén Lajos prózáinak és Alfred Jarry *Szuperhímjének* stílusában – az utóbbiban a gőzmozdony és az öt biciklista által hajtott kerékpár közötti versenynek egy holtában is pedálozó biciklista is a részese – Lajos halála óta az élő Wlachovský mellett a halott Grendel is ott biciklizik a tandem-kerékpáron.

Grendel Lajos tehát a magyar és a szlovák irodalom üdvös hatású részévé vált. Mindkettőbe becipzározta magát, ami csak ügyetlen megfogalmazása a két irodalom egymásba hatolásának és a közöttük fennálló átfedésnek. Ennek az összekapcsolódásnak a csúcspontját nyilván egy prózairodalmi kettőskönyv jelentette: Pavel Vilikovský *Szlovák Casanova (Slovenský Casanova)* és Grendel Lajos *Emlékezetkiesés, erotikus álmok után (Okno po erotických snoch)* című 1991-es kötete, amely egymással szembefordított tükrök képét mutatta.

Akkoriban minden derűsnek, felszabadultnak tűnt. A szlovákiai magyarok traumáiról csak később szereztem tudomást. Például, amikor Lajos 1989 novemberében azt kérdezte tőlem, beszélhet-e a Szlovák Nemzeti Felkelés terén felállított tribünön magyarul anélkül, hogy kinevetnék őt. Meghökkenem, ilyesmire egyáltalán nem gondoltam: de biztosítottam őt, hogy beszélhet. Színre lépett, megtapsolták, és boldogan mondta nekem: nem hitte, hogy ilyesmit is megérhet. Egy röpké pillanat volt csupán, de volt ilyen. Később ugyanígy hitetlenkedett, hogy szlovákiai magyar író is lehet a PEN Klub szlovákiai központjának az elnöke. Lehetett, de őt követően a klub szlovák senkiháziak kezébe került, és elsüllyedt a jelentéktelenségben.

Grendel Lajos – nyilván Karol Wlachovskýnak is köszönhetően – a hármasságok szerzője: szövegei már-már valamiféle kényszerűséget tükrözve hármas alakzatokban, triptichonok és trilógiák formájában jelennek meg. Nem tudom, Grendel írta-e egész életében úgy a szövegeit, hogy azok hármasságtárossá állhassanak össze, vagy elsősorban Wlachovský volt-e az, akit a hármasság mágija játékoságra készítetett. Görözdi Judit, aki Renáta Deákovával és Gabika Magovával együtt a legintenzívebben foglalkozik Grendel életművével, azt jegyzi meg, hogy a hármasságok háttérében bizonyára a hetvenes és nyolcvanas évek szlovák irodalomtudományának a nagy regényeposzok iránti mániákus vágya is jelen volt. Lehetséges azonban, hogy az indíttatás sokkal gyakorlatibb, vagy véletlenszerű és alkalmi, esetleg modorosság csupán: a lényeg az, hogy így történt. Wlachovský elrendezésének megfelelően ilyen lett a három részből álló *Árnyalt töredékek* könyvegyüttese, ilyen az *Újhont*ről szóló trilógia, amely magyar nyelven az *Új Hunt* címet is kaphatta volna, ha az elnevezés nem lenne más, de végül a szlovákban is a makaróninyelvet idéző, a hibrid kilencvenes évekre olyannyira jellemző *New Hont* jutott érvényre. Ugyanis nem csupán egy sajtóságon perem- és határhelyzetű *irodalmi régióról* volt szó, melynek egy része térképészeti szempontból Szlovákiában, a másik része Magyarországon található, történelmi értelemben pedig a hajdani Magyarországon, „Uhorskó“-ban; kétféle leng ki a határ mentén, s igazából nem tartozik se *ide*, se *oda*. S mivel Grendel Lévája Hont határvidékén helyezkedik el, az ő irodalmi régiójának legalábbis két szegélye van, amelyek közép-európai és európai prózáiban úgy vannak jelen, mint egy *double bind*, kettős hurok.

Itt azonban nem kerülhet sor a turneri beavatásra, nem jöhet létre új baráti közösség. S nemcsak Grendel Lajos irodalmi régiója ilyen, hanem Ladislav Balleké és Hunčík Péteré

is; s hasonlóképpen alakította ki a maga irodalmi régióját Alsókubinból és Vágsellyéből Ján Johanides, Sasvárból (Šaštín) és az Erdőhátról (Záhorie) Dušan Dušek s más, rusztikális módon Štefan Moravčík; s egészen másképp, „keletiesen“ tette ezt meg Václav Pankovčín a követőivel együtt. Egyfajta *hibriditással* állunk itt szemben, az idő minden lehetséges rétegének *összevegyítésével*, amelyek New Hont és Közép-Európa polgárainak különösebb részvétele nélkül rakódtak egymásra a történelemben; ezen túl pedig éppúgy szó van a változó országok térbeli koordinátáinak minden lehetséges rétegződéséről, a *hübriszről*, kevélységről, a kifelé megnyilvánuló görgről, önteltségről és arroganciáról, arcátlan cselekvésről és fellépésről, amely az istenek büntetését vonja maga után, s ez a büntetés utóbb az egész társadalmat sújtja.“

Grendel Lajos olyasmit élt meg velünk együtt, amit Ernest Hemingway *rövid boldogságnak* nevezett. De az utóbbiban sosem hitt: ehhez túl sok erőszaktevő és martalóc dübörgött végig a világon, melyben élünk. Hitetlenségét azok az elbeszélések is tanúsítják, amelyek több mint negyven évig tartó novelláirói pályáját fogják át: Lajos ismét Karollal rendezte el őket egy lezáró hármassággá; szeszélyükből fakadóan a *Böröndök tartalma* (*Obsažné batožiny*) címet írták föléjük.

Minderről talán két elbeszélés mond legtöbbet, amelyek Grendel alkotói pályáivének két végét jelentik: a *Böröndök tartalma* 1984-ből és a 2015. évi *Húsz esztendő egy nap*. Az elsőben Grendel életre szóló poétikájának a megalapozását találjuk meg, a másodikban a ciklikus közép-európai idő grendeli koncepciójának alapvetését. Ebben az időben a nagy fel lendülést mindig normalizáció követi, amikor minden „visszatér a régi kerékvágásba“. Lajos nemcsak az 1968-as és 1989-es évet látta így, hanem a jelenlegi Szlovákiát is. Nem csupán kételkedett, hanem hitetlen Tamásként saját szemeinek sem hitt. Végül a nyolcvanas években a közép-európai barátság jegyében kialakult magyar-szlovák összefogás is eltűnt, és a Visegrádi Négyek kedélytelensége váltotta fel.

Hogyha a Grendel – Wlachovský tandemhez illő hasonlatot keresünk, akkor az *ismételt kudarc* közép-európai momentum helyett talán Grendel utolsó novellái kínálnák a megfelelő metaforát: az utóbbiak leggyakrabban úgy végződnek, hogy az olvasó végül nem tudja, valóban megtörtént-e mindez, vagy csak ködkép és álom volt az egész. Grendel onirizmusa Shakespeare *Viharában* és az idős Prospero monológjában gyökerezik: „Olyan szövetből vagyunk, mint álmaink, s kis életünk álomba van kerítve.“ Prospero alakja mögött valamiképpen Grendel *ultima ratio*-ját sejtjük: az élet „előadás, melynek végén az egész világ szertefoszlik, s minden, ami rajta van, eltűnik, akárcsak ez a mulandó jelenet – ködfoszlány sem marad utána“.

G. Kovács László fordítása

■ **Peter Zajac** (1946): szlovák irodalomtudós, politikus, volt parlamenti képviselő.

■ **G. Kovács László** (Pozsony, 1961): történész, műfordító.

A GOLYÓ, amely megölte Puskint

Apám egyre többször kérdezgetett arról, nem óhajtok-e megnősülni; örülne már egy unokának, vagy kettőnek, még megtanítaná őket evezni, mielőtt késő lenne. Olyan hosszan beszélt nekem a régi dunai csónakázásokról, mintha nem együtt vettünk volna benne részt. Csak lassan értettem meg, hogy apám visszavonhatatlanul megöregedett.

– Na, és hogy vannak a daganataid...?! – rikkantotta néha eltúlzott jókedvvel a telefonba, amiből rögtön sejtettem, hogy retteg valamitől. Óvatosan kikérdeztem, mellőzve minden orvosi szakkifejezést, igyekeztem olyan szórakozottan ásítani közben, hogy ne vegye észre, valójában vizsgálat zajlik. És ő is úgy tett, mintha csak fecsegne, de azért végigmondta az összes apró tünetét. Mindig hálás tudtam lenni az intelligenciájának.

– Ne szórakozzon, Karl, kutya bajom. Úgy hugyozok, mint egy csődör – jelentette ki végül, és lecsapta a telefont, mintha én zaklattam volna.

Fél év is eltelt, mire újra összeszedtem a bátorságom, kivettem egy hetet a kórházban, és egy kedd délelőtt lementem Herkulesvárra. Arra fogtam a dolgot, hogy ki akarom próbálni végre rendesen az új autóm, de ahogy a nagy Volvo puhán megdőlt a kanyarokban, szomorúan vettem tudomásul, hogy már megint nem érdekel valami, amivel kényeztetni akartam magam. Szánnivaló ripacsnak éreztem magam, és annyira dühös lettem, hogy elhatároztam, az első dolgom lesz eladni az autót, áron alul valami ellenszenves alaknak. Hátha az, ha pazarlással és felelőtlenességgel vádolhatom magam, eltereli a gondolataimat Olgáról. Azt már előre eldöntöttem, hogy nem fogok az új kocsival felmenni a Waldstein-házhoz. Nem is tudom, mitől tartottam jobban: hogy Olga megmosolyog gyerekes hiúságom miatt, vagy rájön, hogy az egész csak a menekülésről szól. Megálltam tehát otthon, még belerúgtam a sárvédőbe – a kemény acélnak meg se kotytyant –, és gyalog mentem föl a rég látott utcákon. Kristóf nélkül nem volt okom bekopogni hozzájuk. Ér-

telmetlen lett volna úgy tenni, mintha csak egy baráti csevejre akarnék beugrani. Inkább kitettem magam a véletlennek: ha akar, Olga majd úgyis észrevesz, vagy a jelenléteomból ott marad valami kisugárzás, amit megérez majd.

Csendes délelőtt volt. A gyárat nemrég leállították, a teherautó-forgalom megszűnt, az utca olyan üresen ásított, mint egy friss bombakráter. A Waldstein-házban semmi sem mozgott, mintha senki sem lenne otthon. Kétszer is elmentem előtte, aztán tettem egy kört a völgy felé, hogy ne legyen feltűnő, ahogy a bejárat előtt ácsorgok – bár ezt inkább csak magam előtt akartam eljátszani, élő ember nem járt arra, akinek gyanúsá válhatott volna a viselkedésem. Egy macska mászott elő egy kerítés vaspálcái között a járdára, megállt, rám nézett, ásított, aztán lassú léptekkel átporoszkált az úttesten.

Amikor harmadszor is megálltam a ház előtt, nem bírtam a türelmetlenségemmel és rátettem a kezem a kertkapu kilincsére. Furcsa volt újraélni ezt a gyerekkori mozdulatot: az akantuszlevelet formázó vaskilincs érintésétől egy pillanat alatt visszarepültem az időben. Még a régi herculesvári nyár illata is megcsapta az orrom. Ostobaság, szidalmaztam magam. Szenvelgés, nyálás kéjelgés saját fájdalomdiban. Kétmázsás szörnyeteg vagy, reggeltől estig rákos belek között turkálsz, döntesz életről és halálról, mintha bármit is tudnál bármelyikről is. Élvezed a hatalmad, amikor jeges hangon közölsz halálos ítéleteket. Szélhámós vagy, sarlatán. Undorodom tőled. Gyűlöllek, Karl!

Az utolsó szavakat már hangosan mondtam ki, talán túl hangosan.

– Ugyan-ugyan, Karl...

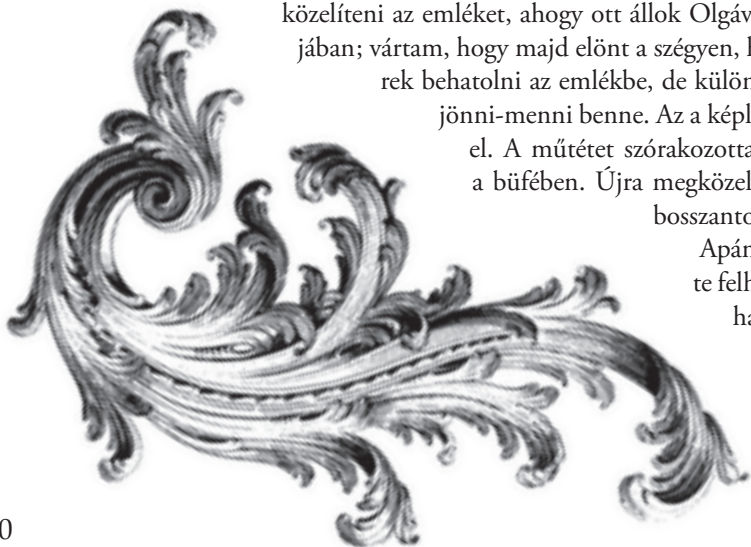
Megpördültem.

Olga állt mögöttem. Kíváncsian, szinte metsző érdeklődéssel pillantott rám a felfoghatatlanul megfiatalodott szem; én pedig számot vetettem azzal, hogy visszavonhatatlanul lelepleződött második legnagyobb titkom, a legnagyobb titkom védvonala: az öngyűlöletem. Nem bírtam állni Olga tekintetét. Rákvörös lehettem, minden ízemben reszkettem. Olga, megértve a helyzetem, oldalra állt, és hagyott utat, hogy kitörjek a kertkapu öbléből, ahová beszorultam. Futva menekültem végig az utcán, otthon zokogva hasaltam végig a padlón. Úgy éreztem, meg akarok halni. Biztos voltam benne, hogy ez az egyetlen megoldás.

A telefon ébresztett hajnalban – a kórházból hívtak. A reggeli műtetre másik pacienst tettek be, hasnyálmirigyos, komplikációk várhatók, korábban kellene bemennem. Otthon már kerestek, nem találtak, ezért hívták a herculesvári számot. Ittam egy pohár vizet, a szekrényben találtam valami lejárt szavatosságú csokoládét meg avas kekszket, azt majszolva szálltam be az autóba. Most jól esett az új kocsni kényeztetése. Idegesített is, hogy belemorzszások. Kiszálltam, leporoltam magam, lesöpörtem az ülést, kiráztam a szőnyeget. Reggeli köd szállt fel a Dunáról, a köd mélyén egy uszály dohogott ár ellen Szob felé. Visszaszálltam a Volvóba, nagy gázt adtam az egyenesben. A bőrülésben egészen magamhoz tértem. Bekapcsoltam a rádiót, hallgattam a hülye slágereket meg a kínosan viccelődő műsorvezető-párost. A tegnapi halálvágyamnak nyomát sem találtam magamban, és ez gyanúsnak tűnt. Állhatatlanságom újabb bizonyítéka, gondoltam, hogy még az öngyűlöletem sem tud elég mély

lenni ahhoz, hogy cselekvésre bírjon. Óvatosan megpróbáltam magamban megközelíteni az emléket, ahogy ott állok Olgával szemben a Waldstein-ház kapujában; vártam, hogy majd előnt a szégyen, hogy visszarettenek, hogy nem merek behatolni az emlékebe, de különös módon akadálytalanul tudtam jönni-menni benne. Az a képlékenység bizonytalansággal töltött el. A műtétet szórakozottan csináltam végig, ettem valamit a büfében. Újra megközelítettem az emléket, és megint felbosszantott, hogy nem önt el tőle a szégyen.

Apám is hülye volt valahogy, mikor este felhívott, vicceket mesélt és erőlködve hahotázott a saját béna poénjain. Behívtak kilencre egy halaszthatatlan műtetre, főztem egy kávét. még volt időm, leültem megnézni a híradót, és ahogy futott a „rendkívüli híradás” főcím,

szórakozottan belelapoztam az újságba. Annyi szenzációt ontott magából a tévé, hogy már nem volt hírértéke. Fél szemmel láttam, hogy egy fákyaként égő embert mutatnak, felpillantottam, aztán elkaptam a tekintetem és inkább kinyitottam az újságot a sportrovatnál – aztán elejtettem. Közelebb ugrottam a tévéhez, felhangosítottam.

Nem, nem tévedtem.

A hír csakugyan arról szólt, hogy ma koraeste a parlament előtt Szántai Iván képzőművész, 45 éves budapesti lakos benzinnel lelocsolta és felgyújtotta magát. Csengett a telefon, azt hittem, Ilona hív, felkészültem, hogy fogom kifejezni kétségbeesésemet és megrendültségemet – igazából még fel se fogtam, mi történt –, de nem ő volt a telefonban. Kristóf szólt bele.

– Ott vagy?

– Persze. Ez hogy lehet?

– Mi...!? Már tudsz róla?

– A tévé most mutatja.

– Ne hülyülj. Anyámat?

– Mi van...!?

– Anyám otthagya Áront.

Azt hittem, rosszul hallok.

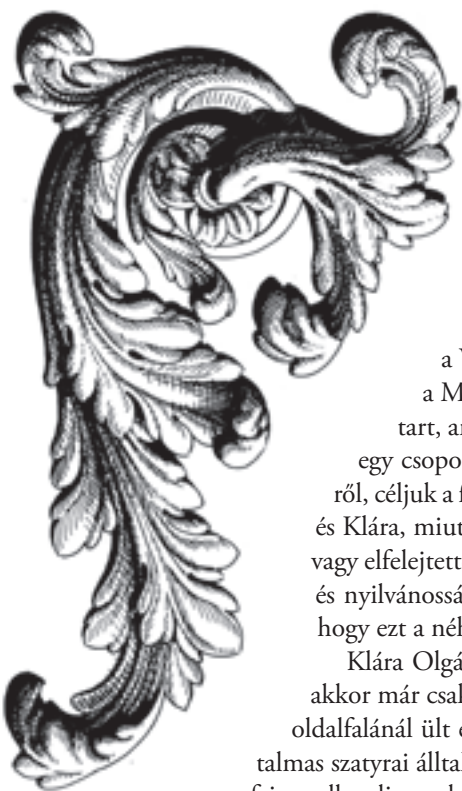
– Halló! Karl! Megkukultál? Mondom anyám felköltözött nagyanymhoz a Vérmezőre.

Később mindig az jutott eszembe, mennyi mindent elmulasztottam azokban az években. Péter halála elzárta a Waldstein-ház felől áramló híreket, csak a képzeletemre tudtam hagyatkozni, meg a kósza pletykákra, amelyek Ilonától és Kristóftól szállingóztak. De már évek óta inkább a képzeletem teremtette a bennem élő Olgát, nem az információk és a tapasztalat. A képzelet teremtette közelség lehetőséget adott arra, hogy térben olyan távol tartsam tőle, amennyire csak lehet; amúgy is úgy voltam vele, hogy Herkulesvár másik világ, most azonban eljött az idő, hogy kénytelen voltam számot vetni a dolgokkal – vagy, még pontosabban: a dolgok kezdtek számot vetni velem.

Áron egy hónapra Mongóliába és Kazahsztánba utazott. Sikerült valami nemzetközi kutatásba bekapcsolódnia, amihez az is hozzájárulhatott, hogy a politikai változások közepete még többet számított a lelkesedés, mint a tényleges teljesítmény. Áron sokat remélt ettől az úttól, vérmes reményei egészen az ősmagyarok maradékainak felderítéséig terjedtek, és még néhány újságcikkbe is sikerült bekerülnie. Nyilván ez is közrejátszhatott abban, hogy jövőbelátó képessége egy időre cserbenhagyta; az áltudományos lelkesedés eltompította az érzékeit a valóság iránt. Az események alakulásához az is hozzájárulhatott, hogy Olga megfiatalodását a maga érdemének tudta be. Úgy érezte, hogy az a finom taktika, amellyel a tiltás helyett inkább a helyes, a természet rendjével összhangban álló életmód alkalmazásával akarta meggyógyítani Olgát, végre csakugyan sikerrel járt. Büszkén ült diadalt a pszichológia, a pszichiátria és az alkoholológia fölött; szart sem értenek ezek az emberi lélekhez, mondogatta; egyetlen dolog segíthet, az ima, a meditáció és a szellemvilág segítsége: a materializmus megannyi furfangos találmánya nem több, mint szélhámosság, amely ideig-óráig képes az átmeneti eredmények álcája mögé bújni, de a természet úgysem hagyja magát, és előbb-utóbb a modern világ, a technikai civilizáció és az „ügynevezett” orvostudomány minden harácsoló hamissága és bankár-csalása lelepleződik. Ha nagyon cinikus akarok lenni, egyetlen dologgal nem számolt, azzal, amiben egyedül hitt: a csodával.

Olga később Ilonának mindent elmondott. Titokban többször is találkozott Klárával, az első anyósával. Az asszony már kilencven felé járt, és ugyanúgy ott bolyongott a szatyraival a Városmajorban, mint amikor tíz évvel korábban Kristóf találkozott vele. A lakásába néha feljárt, de nem nagyon tudott bejutni a feltorlódott mérhetetlen mennyiségű szemét és ka-

cat miatt: közvetlenül az ajtó mögött készített magának vackot, és azon húzta meg néha magát. A lakók többször feljelentették az elviselhetetlen bűz miatt, de Klára mindig megtalálta a jogi kibúvót, amivel a rendőröket meghátrálásra tudta kényszeríteni. Minden hatóság jól ismerte már a környéken, és a rendőrsőn külön dossziét kapott bolond feljelentéseinek gyűjteménye. A feljelentésekben alapos és részletekbe menő, meghökkentően valóságghú leírásokat adott, hogyan ettek fehér öltönyös férfiak emberhúst a Városmajori templomban, vagy egy ember hogyan temetett el a Moszkva téren egy lovat. Az új miniszterelnök felesége hiénákat tart, amelyek panaszos üvöltésükkel felferik a hegyvidék nyugalma; egy csoport japán éjszaka tengeralattjárót bocsátott útra a Margitszigetről, céljuk a folyó elterelése Ausztriába. Inkább abszurd novellák voltak ezek, és Klára, miután a feljelentéseit megtette, nem is nagyon reklamált utánuk: vagy elfelejtette, vagy tényleg csak ennyi volt a célja, ez a minimális közönség és nyilvánosság, és hogy bosszút állhat az államgépezeten legalább annyira, hogy ezt a néhány szem homokot beszórja a fogaskerekei közé.

Klára Olgát először a régi gyűlölettel fogadta. Azonnal megismerte, bár akkor már csaknem húsz éve nem találkoztak. Klára a városmajori templom oldalfalánál ült egy padon, két beton virágláda között; két oldalt a padon hatalmas szatyrjai álltak, mint egy-egy bástya. A lábánál az aktuális lovag hortyogott, a feje mellett literes borosüveg. Klára dohányzott, nézte a füstöt, ahogy a napfényben felszáll a templom oldalfalánál lüktető meleg feláramlásban.

– Ha azt mondom, hogy megöregedtem, felébredtem ezt itt – rúgott az előtte fekvő testbe. – Kés van nála.

Olga megállt a földön fekvő ember előtt: csak úgy tudott volna közelebb jutni Klárához, ha átlép rajta.

– Lépj rá nyugodtan – mondta az asszony, és elpöccintette a csikket. – Én is úgy szoktam.

Aztán mintha valami repülésből érkezne vissza a földre, hirtelen hideggé vált tekintettel nézett Olgára.

– Akarsz is valamit, vagy csak erre kószáltál?

Mielőtt Olga válaszolhatott volna, még hidegebbre fókuszált a tekintete.

– Vittem neki múlt hétfőn virágot. Farkasrétről loptam.

Olga átlépett az alvó testen és leült a pad szélére, ahol volt még egy tenyérnyi hely a szatyorbástya és a beton virágláda között. Nem vette számításba, hogy innen nem lát rá Klárára. Előrehajolt, aztán inkább megint felállt.

– Nálad szeretnék lakni.

Ez olyan pont volt, amely kívül esett azon a térképen, ahol Klára eltájékozódott. Meglepődött.

– Nem lehet.

– De hát egyedül laksz.

Klára megingatta a fejét.

– Ott valaki más lakik.

– De hát ki...?

Klára lassan emelte Olgára a tekintetét. Most nézett először igazán a szemébe.

– Aki valamikor voltam.

Olga elszégyellte magát és visszautazott Herkulesvárra. De nem adta fel, és jövő héten újra megkereste Klárát. Minden erejével távol tartotta magától a gondolatot, hogy Ilona, Kristóf és én is a városban vagyunk; úgy akarta érezni magát, mint aki egy vadidegen városba tévedt. Az újonnan megtalált erő magabiztossá és céltudatosá tette. Most nem kért, hanem elmesélte Klárának, hogyan él a férjével. Elmondott az asszonynak az alkoholizmustól a mongol népviseleten át a szobrok meggyalázásáig mindent. Élesen beszélt és kegyetlen volt önmagával. Klára csak akkor emelte fel türelmetlenül a kezét, amikor Olgát ért arra, hogyan verte és alázta Áron Kristótot.

– Róla nem akarok hallani. Róla nem.

És átnyújtotta a kulcsot.

Olga remegve állt meg a lakás előtt, ahol valamikor annyira boldog volt. Az ajtón ugyanaz a három névtábla állt, mint amikor Ferencsel ide költöztek: Ferenc apjáé, majd Ferencé, legalul Kláráé. Közelebb hajolt az ajtóhoz és megpillantotta a két rajzszeg-nyomot, amit annak idején lázadásból kitett névtáblája hagyott. A két apró lyuk látványa erővel töltötte meg. Ez is ő volt, tényleg ő volt. Nem lázalom volt a múlt. Mintha minden csak tegnap történt volna, mintha még mindent helyre lehetne hozni. Beillesztette a kulcsot, nagy levegőt vett, elfordította, és benyitott.

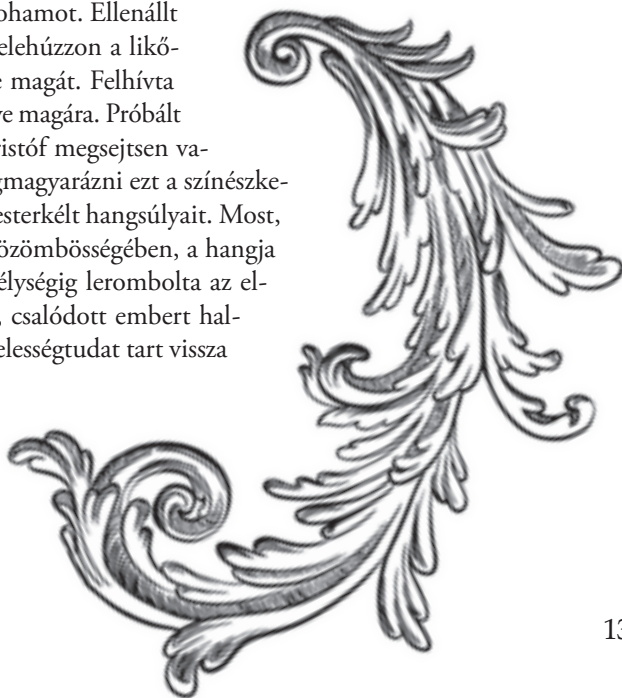
Hátralépett.

A bűz, mint egy bokszzsák, lendült ki az ajtón. A félhomályban a zacskó- és dobozhegyek mögött alig látszottak a bútorok. A szája elé kapta a kabátujját, azon keresztül lélegezve tört utat. Az évtizedes szeméthe gy ragacsos masszává tömörült, beleragadt, csúszkált benne. Tíz percbe telt, mire felküzdötte magát az emeletre, és kinyithatta végre a teraszajtót. Beáradt a tavaszi Vérmező illata. A Budai Vár fölött egy szivárványcsíkos léggömb lebegett. A Déli pályaudvaron a hangosbemondó a Balaton felé induló személyvonat megállóit sorolta. Ekkor tört rá a zokogás.

A következő heteket takarítással töltötte. Amikor a környező házak kukáiban és a környék utcai szemeteseiben sem maradt hely, buszra meg villamosra szállt a szatyrokkal és a város különböző pontjain dobta ki a szemetet. Koszos volt, a keze ragadt a mocsktól, a hájába beleragadt a zsíros por, de nem törődött vele. Senki sem ismerte fel. Néha az volt az érzése, hogy az utazók egyikében-másikában régi évfolyamtársait ismeri fel, idegen, öregező embereket. A Nyugati téren egy régi tanárába botlott a francia tanszékről: az öreg nyelvész, a későlatin, ófrancia és az oxián nyelv tudósa szakadt kabátban, apró léptekkel, félvokon tipegett a tömegben. Olga mögé szegődött, követte egy darabon. Az öregember megállt egy bolt előtt, toporgott, morgott valamit, aztán visszafordult arra, amerről jött. Olga kidobta a szatyrokat egy építkezés konténerébe, egy pillanatig gondolkodott, hogy megszólítsa-e az öreget, aztán inkább visszazállt a villamosra és folytatta a lakásban a munkát.

A legtöbb kínja a padlóval akadt. A szatyrok aljáról szivárgó maradékok mélyen beleivódtak a parkettába, a lakk sok helyen nem bírta a bomló anyagot, átrohadt, megfeketedett. A fürdőszobában a kád falán ujjnyi ragacs ült, a mosógép és a centrifuga egyetlen tömbbe rozsdásodott. Az ablakok illesztéseiből kipergett a gitt, az üveglapokat csak a szegek tartották, ahogy végigsöpört egy szélroham a Vérmezőn, úgy zörgött az összes ablaktábla, mintha ártó szellemek rugdosnák odakintről.

Egyszer visszautazott Herkulesvárra. Leült a szalonban, ahol a népviseletbe öltözött római szobrok sztoikus öniróniával túrték megaláztatásukat. Felrohant az apja szobájába, megfogdosott néhány tárgyat, megmelegítette a kezében a Beethoven-fejet, zihálva kiállt egy pánikrohamot. Ellenállt a kísértésnek, hogy bemenjen a szobájába és behúzzon a likőrösüvegbe. Ettől hatalmasnak és erősnek érezte magát. Felhívta Kristófot az új albérletében, önfegyelmet erőltetve magára. Próbált a régi hangon, panaszosan beszélni, nehogy Kristóf megsejtsen valamit – bár utólag nehezen tudta magának megmagyarázni ezt a színészkedést, amelyben riadtan ismerte meg az anyja mesterkélt hangsúlyait. Most, hogy tiszta tudattal beszélt a fiával, a válaszi közömbösségében, a hangja unott távolságtartásban megérezte, milyen mélységig lerombolta az elmúlt másfél évtized a viszonyukat. Egy sértett, csalódott embert halott a telefonban, akit csak egy cérnaszálnyi kötelességtudat tart vissza attól, hogy letegye a kagylót és soha többet ne vegye föl neki. Tudta, hogy dühöt kellené érezzen Áron iránt, de csak magára tudott haragudni. Minden pillanat eszébe jutott, amikor a tekintete a fia segítségért könyörgő pillantásával találkozott, és most pontosan emlékezett arra az érzésre, ahogy minden

egy ilyen pillanatban hátrahanyatlott inkább a részeg kábulat simogató selyempaplanjai közé, hogy ne kelljen vállalnia azt, amire úgysem lenne képes: hogy ne kelljen úgy döntenie, hogy szabad akar lenni. Megacélozta magát, hogy ez az elkerülhetetlen szembenézés ne vegye el az erejét. Egy pillanatra büszkeség öntötte el, hogy ekkora önvád részese lehet.

Ahogy közeledett Áron visszatérésének időpontja, Olga egyre kétségbeesettebben és dühöttebben takarított, mintha az, hogy elkészül a lakással, garantálna valami visszavonhatatlant. Klára némaságával tüntetett. Csak ritkán jelent meg a lakásban, akkor is csak az előszoba közepéig jutott, ahol a vacca volt az elmúlt években. A tér, úgy tűnt, számára eddig tart ebben a lakásban. Néha csak a lebegő dohányfüst és a parkettán tüntetően eltaposott cigarettacsikk jelezte, hogy ott volt.

Áron visszatérésének napján Olga kiült a teraszra a tavaszi napfénybe és órákig nem mozdult. Hallgatta, ahogy zúg alatta a város, ahogy elszakatolnak a pályaudvarról a vonatok a gellérthegyi alagút felé. Ferencre gondolt, vékony, finom kezére, ahogy a tervezőasztal fölé hajolt és leheletfinom vonalakat rajzolt a pauszra. Lassan jutott ebből a gondolatból, a leheletfinom ceruzavonalat követve Kristófhoz. Fájdalom hasított a méhébe. Kinyitotta a szemét. Kínzó, fullasztó nyugtalanság fogta el. A lázas takarításban sikerült távol tartania magától a kísértést, hogy megkeresse a fiát, de most, hogy elkészült, az előző hetekben büntudatból és szembenézésből épített struktúra repedezni kezdett. Mintha a tavaszi nap is hozzájárulna, melegével olvasztani kezdte.

Lerohant a Déli pályaudvar aluljárójába, hogy felhívja Kristófot. Kláránál már évek óta ki volt kapcsolva a telefon, eddig még nem jutott ideje arra, hogy visszaköttesse. Alig talált aprót, amit talált, benyelte a telefon. Úgy érezte, kiszakad a méhe. Az amfiteátrumszerű téren a csempézett árukat kínáló kínai árus deszkabódéjának leszakadt nejlonborítását csattogtatta a szél.

– Mennyi? – mutatott Olga a csillogó üvegekben sorakozó szeszekre.

A kínai árus ránézett, majd a legolcsóbb sorra mutatott. Olga akkor vette észre, hogy ki van írva az ár. Százassal fizetett, markába fogta az aprót, az italt – pálinka volt, címkéjén vörös alapon sárga kínai írásjelek vibráltak – a kabátja zsebébe tette. Keresett egy zárható telefonfülkét, levette a kagylót, megvárta a vonalat, bedobta a pénzt. A belseje izzott és lüktetett. Letette a kagylót, a pénz engedelmesen visszapottyant. Elővette a zsebéből a pálinkát. A címkét lángot okádó sárkány díszítette. Letekerte a kupakot, behúzott az üvegbe. Pacsulízü, kesernyés szesz volt. Várt egy percet, hogy leérjen az ital. A fájdalom lassan el-tompult odabenn. Levette a kagylót, megint bedobta a pénzt és felhívta Kristóf számát. Lívia vette fel. Még sosem beszéltek telefonon.

– Most nincs itt... mondjak neki valamit?

– Nem, köszönöm. Majd hívom.

– Nem üzensz semmit?

– Nem.

– Majd mondom neki, hogy hívtad.

Lívia hangjában valami gunyorosságot érzett. Úgy érezte, kiszolgáltatta magát. Megköszöri a torkát.

– Köszönöm.

– Nincs mit.

Lívia letette a telefont, Olga szorongva hallgatta a bűgő vonalat. Ezt eddig nem vette számításba. Semmit sem gondolt végig higgadtan, nem készített tervet, de most azt érezte, a lány hangja váratlanul arcul csapja. Nem gondolta, hogy közte és a fia között hirtelen emelkedik egy ilyen fal is. A benne élő kép szerint Kristóf felé szabad volt az út, egyedül a saját bűneinek romhalmazán kell majd áttörnie. Most megrémült, hogy Kristóf nem egyszerűen elhidegült tőle, hanem még el is rabolta valaki. A szabadságát úgy képzelte, hogy Áront örökre elfelejti, mindennel megbékül, a békülést Kristóffal, Klárával és Ferenc halálá-

val kezd, megbékül apja halálával, Ilonával és végül talán saját magával is. Most, hogy az első lépésnél meg kellett torpannia, úgy érezte, szakadék szélén tántorog, és bár-mikor magával ránthatja a mélység.

Nem így tervezte, de most felhívta Ilonát, aki felskított az örömtől, és megígérte, hogy azonnal meglátogatja, ahogy véget ér a frakcióülés.

– Tudod, ezek az izgága zsidók nem férnek a bőrükbe, és a Józsi nagyon ideges...!

Olga visszament a lakásba. Már hűvös volt, becsukta a teraszajtót. Kivette a kabátja zsebéből a kínai pálinkát, kiöntötte a vécébe, az üveget kidobta. Megivott egy, majd még egy pohár vizet, leült a fotelba, amelyből még mindig áradt az átható szemét- és rothadásszag, és figyelte, ahogy felgomolyog a belsejéből a szorongás. Figyelte, mint egy kígyót, hogy nyakon tudja kapni. Eldöntötte, hogy nem fog lemenni alkoholért, akármennyire szenved majd. Igyekezett arra gondolni, ahogy Áron keresi a házban, ahogy telefonál. Felkuncogott, amikor eszébe jutott, milyen ostoba arcot fog vágni. Végigvette a terveit. Állást keres valamelyik könyvtárban, vagy középiskolában, berendezi a padlásteret, kirángatja Klárát a félhajléktalanságból, vasárnaponként ebéddel várja a fiát és Líviát, moziba fog járni Ilonával. Fodrászhoz megy, új ruhákat vesz. Máshogy fog öltözködni. Normális cipőket vásárol. Felkeresi a régi évfolyamtársait. Múzeumokba fog járni és koncertekre. Magántanítványokat fogad franciából. Újra és újra végigvette a pontokat, ellenőrizte, hogy reálisak-e. Mindegyiket újra és újra kivitelezhetőnek, pofonegyszerűnek találta. Aztán megint Áronra gondolt, ahogy dülva-fülva csörtet a házban. Kétségbeesetten telefonál, vöröslő fejjel átkozódik. Elbotlik a küszöbön, beveri az ajtófélfába a fejét, meghal. Hangosan felkacagott.

De – mint később kiderült – alaposan tévedett.

Áron, ahogy megérkezett, sejtette, hogy mi történt. Ha a jövőbelátást el is tompította a sok siker, értette, mi mehetett végbe Olgában. Belátta, hogy túl kevés volt, amit eddig tett, és leszűrte a tanulságot: a szellemvilág még túlságosan gyenge az anyag erőivel szemben, és még sok munkára lesz szüksége, amíg kiszakíthatja Olgát az anyag és a romlott világ karmaiból. Fellelegzett, hogy mindaz, amit eddig gondolt, igaz volt, összhangban állt az univerzum és a természet törvényeivel; büszkeség öntötte el, hogy már megint semmiben sem tévedett. Felhívta Ilonát, nagyon szerényen és udvariasan elmondta, hogy tisztában van vele, mi történt. Remek színészként nem esett nehezére, hogy hitelesen adja elő a monológját: minden az ő hibája. Érezte, ahogy ettől a vallomástól Ilona ellenkezése és bizalmatlansága percről percre olvad.

– Bravo, Áron. Örülök, hogy látod a hibáidat. Beszélni fogok Olgával és majd néhány nap múlva felhívlak. A javulás útjára léptél, csak így tovább. Várj egy picit, mindjárt jövök!

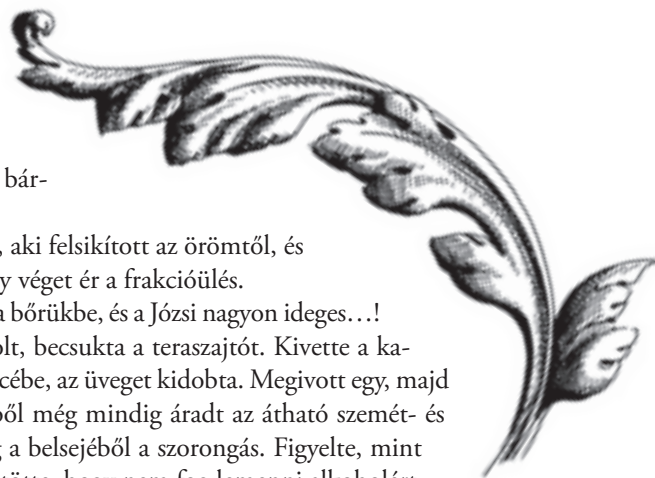
Áron lenyelte a dühét, és nem küldte el az anyjába Ilonát. Még hallotta, hogy felüvölt fájdalomában, ahogy sikoltozva a padlóra veti magát. Nem értette, mi történik, eltartotta a fülétől a telefont. Azt hitte, valami gonosz tréfa áldozata. Még egyszer beleszólt a telefonba, de mivel nem jött válasz, csak fulladozó zokogás, udvariasan elköszönt és letette a telefont.

Egyszerre ért Olga forradalmának és Iván autodaféjának híre. Az első gondolatom az volt, hogy azonnal meg kell dugnom valakit. Megfordult velem a világ. A műtétnél szédülni kezdtem, át kellett adnom a feladatot az asszisztensemnek. Kitántorogtam a kórházból. Káprázott a szemem, nem mertem autóba szállni.

Hívtam egy taxit és elvittem magam a Pasaréti útra, felvittem az első prostit, akit megláttam. Nagy szemű, vékony kis lány volt fekete mellbimbókkal. Csodálkozott a szenvedélyességemen, de nem mutatta, hogy fájdalmat okoztam neki. Inkább kíváncsian nézett rám, miközben törölgette magát.

– Ejsze megcsaltak, s most bosszút állasz – mondta székellyöldi akcentussal.

Az anamnézis úgy volt téves, hogy közben telibe is talált valamit. Tényleg úgy éreztem magam, mint akit elárultak. Már csaknem elfogadtam a sorstól, hogy azt játssza velem, hogy szerelmem tárgyát örök elérhetetlenségben tartja, erre meg gondol egyet és – ha nem is tálcán –, de felkínálja nekem. Lépésenkyszerbe hoz, amiben még sosem kellett lennem. Ed-

dig jól – rosszul persze, de mégis – elvoltam a halogatással, a küzdelemmel, az önutálat-
tal, magam átkozásával és gyűlöletével. Ha most nem cselekszem, már gyűlölni sem gyű-
lölhetem: semminek kell tekintenem önmagam.

Ilona megkért, hogy kísérem el a proszektúrára. Útközben jöttem rá, attól tart, hogy
össze kell találkoznia az anyjával, és azt remélhette tőlem, hogy megakadályozom, hogy
nekiugorjon. Amíg a folyosón várakoztunk, hosszú, zuhatagszerű monológban átkozta
Virágot az ostobaságáért. Én, bár bólogattam, nem tudtam haragudni rá. Nem tehe-
tett mást, mint hogy elmondja az igazat, amit még így is ép ésszel felfoghatatlan-
ul hosszú ideig titkolt a fia elől. Gyermeteg lelke nyilván eljutott arra a pont-
ra, amikor már nem bírta tovább. A történet olyan kerek és balladai volt így,
hogy Iván arca a kiállt iszonyatos kínok ellenére meglepően nyugodtnak
látszott, mintha eleve beletörődött volna ebbe az igazságba. Elhessegettem
magamtól a gondolatot, ami átsuhant az agyamon, amikor széles, ma-
gasan ülő pofacsontjait és húsos, pisze orrát megláttam: hogy mennyire
szlávós. Ennél otrombább és szentségtörőbb nem is juthatott volna az
eszembe. Ilona megsimogatta a vörösre perzselődött, bőrfoszlányos arcot.

– Szegény öcsikém. Édes öcsikém.

A Fehér Házig vittem, és útközben végig kellett hallgatnom kiroha-
násait a liberális sajtó ellen. Akiknek semmi se szent, se család, se haza,
se isten, most kárörvendve könyékig turkálnak a családja ügyeiben, pe-
dig az oroszokat annak idején pont ez a rohadt eszmerendszer szabadí-
totta az országra, liberális vagy komcsi, egyre megy.

– Most mondd meg nekem, Karl, de őszintén... tudom, hogy apád
kommunista, de mégis, rendes keresztény emberek vagytok. Miért nem
mennek haza ezek a zsidók mind Izraelbe? Nem az lenne mindenkinek
a legegyszerűbb...?! Miért éri meg nekik itt rontani nekünk a levegőt?
Egyáltalán, miért jöttek el onnan...?!

Egy mentő kanyarodott száguldva eléem egy mellékutcából, padlóféket
nyomtam, és hiába az ABS, így is alig tudtam megállni. Mögöttem össze-
koccant a fékezéstől két autó. A zűrzavar felmentett az alól, hogy válaszolnom
kelljen. Megkönnyebbülten búcsúztam el tőle a Rakpart sarkán.

– Ha megkeresne egy újságíró, ugye elhajtod?

– Persze. Ne aggódj. Olgáról tudsz valamit?

Ilona legyintett.

– Jó, hogy mondd. Azt tudod, hogy otthagyta Áront?

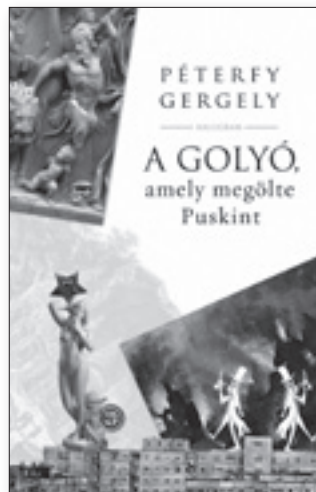
Közönyösnek tetteve magam igent mondtam. Elmondtam, hogy Kristóf már hívott.

Ilona gyanakodva figyelt.

– Mérgező tavasz van. Mindenki egyszerre bolondul meg.

És kihúzza magát betepegett a képviselői irodaházba. ■ ■ ■

■ **Péterfy Gergely:** 1966-ban született Budapesten. Könyvei a Kalligramnál: *Misikönyv* (meseregény, 2005), *Halál Budán* (regény, 2010, 2015, 2017), *Örök völgy* (Pannon mese, 2012), *Kitömött barbár* (regény, 2014, öt kiadás), *Mindentől Keletre, avagy román kém a Weiss-családban* (publicisztika, 2016), *A panda ölelése* (Péterfy-Novák Évával közösen, 2018). Új regénye az ideai könyvhéten jelenik meg a Kalligramnál.

A gepárd szíve

Anya, nem hiszem el,
 hogy a gepárdnak van
 a legnagyobb szíve a világon.
 Akkor mért kergetné a gnút?
 Akkor mért tépné szét az impalát?
 Akkor mért enné meg a gazellát?
 De ha nem lenne olyan nagy szíve,
 és nem pumpálná a vért az izmaiba,
 akkor nem futna olyan gyorsan,
 és nem érné utol a gnút,
 és nem marcangolná szét az impalát,
 és nem falná fel a gazellát,
 csak gyöngytyúkokat rágicsálna,
 és nem nőne nagyra az izma,
 a lábizma se, a karizma se,
 s nem lenne hatalmas szívizma se,
 a világon a legnagyobb.

Mikroszkopikus

Ha isten szabad szemmel nem látható,
 majd veszek egy mikroszkópot és megnézem.
 Lehet, hogy csak akkora, mint a limfociták
 vagy mint egy őssejt, amiből még akármilyen lehet.
 Lehet, hogy hosszúkás, mint egy élesztőgomba
 vagy tüskéshátú, mint a szalmonellavírus,
 amitől inkább óvakodni jobb.
 Ha bújócskázik velem,
 mint a sztafilokokkusz baktérium,
 a bőröm alatt biztos föllelem.
 Ha fogócskázik, ő csakis a leggyorsabb lehet,
 mint a legügyesebbik apukasejt.
 Ha győzni akar, másnak esélye sem lehet,
 tuti, hogy ő ér be elsőnek a célba,
 ott meg biztos elpottyantja majd
 villámmódra cikázó, hosszú ostorát.
 A kezem közül többé már nem csúszhatna ki,
 ha sikerülne egy mikroszkopikus
 csipesszel összecsapni.

A helyközvitamin

Belerajzolom a testbe az A vitamint,
a B vitamint, a C vitamint,
a D vitamint, az E vitamint
és a helyközvitamint.

Remek! Egy teljes billentyűzet benne lesz.
Amelyik legjobban kell, azt csak lenyomom,
és ráíródik majd erősen, vastagon,
hosszan, akár hat sorba is egymás után.

Látod, a bőre szép lesz, majd kicsattan így,
a saséval vetekszik majd éles szeme,
s a bacik sem bánhatnak könnyen el vele.

Melyik a kedvencem? A helyközvitamin!
Helyettesít az bármit és mindenre jó,
kicsit tertyedt ugyan, de nem tolakodó.

Ha ketten összekapnak, ő közējük áll.
Már jó előre ott van és helyet keres,
mikor még el sem kezdődött a rajzolás.

Sok életem van

Ez nem kullancs itt,
hanem egy hat-lá-bú pók!
Ha a fejére gyorsan rácsöpögtetek,
lábait kapkodva elszalad,
lefut a képről, bemegy ide a keret alá,
vagy elbújik oda a tablet hátuljába,
amit én föl se tudok kattintani,
hiába próbáltam annyiszor.
Újabbak jönnek,
de le fogom győzni mindegyiket.
Sok életem van,
de nem használtam egyiket sem el.

Lánglovag

Milyen jó is egy lánglovagnak!
Soha nem kell zuhanyoznia.
Azt se mondják neki: moss kezet!
Féltik nagyon, hiszen lángból van mindene.
Vízhez érnie végzetes lehet.

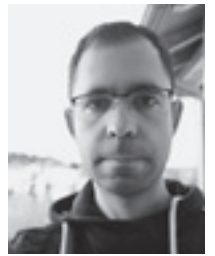
A szülők vágya egy lánglovag-gyerek.
Nem kell fizetniük a fűtést.
Ha áramszünet van,
a fénye mellett még olvashatnak is.

A lánglovagot nem ölelgeti folyton az anyukája,
nem mondják rá, hogy enni való,
puszilni való kisgyerek.
Megég a szája annak, aki puszilgatni meri!
A lánglovag csúnyákat is mondhat,
nem hiszem, hogy a lángszájára
rá merne csapni valaki.

Igaz, nem ülhet le a székre,
és nem fekket be az ágyába se,
de hát a láng csak úgy,
magában is megáll.
A lánglovagnak nincs szüksége senkire.
Mindig lobog, nem alszik ki sose.

Csak éjjel kínos ez. Hagyd már abba, aludni akarunk!
Téged nem lehet leoltani, letakarni se.
Ha nem hagyom abba a lángolást,
tesóm hozza a vízpisztolyát és legyőz.
Muszáj lesz lefeküdni megint.
Jön az unalmas, sötét, lángtalan éjszaka.

Polgár Anikó (Vágsellye, 1975): költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi verskötete: *Régész nő körömcipőben* (2009). A kötet 2015-ben lengyel fordításban is megjelent. *A föld, a tenger és az ég – A bizánci költészet gyöngyszemei* címmel 2018-ban jelent meg legutóbbi fordításkötete a Kalligramnál.

FAUSTUS *kisöccse*

KISÖCCSE

Amália végigkísérte a *Faustus kisöccse* keletkezését, látni akarta az újabb fejezeteket, minden nap megkérdezte a szlovákiai magyar író, tudott-e haladni. Hentente háromszor feljött a szlovákiai magyar író garzonjába, és mindig arra kérte őt, legyenek körülöttük könyvek, amikor szeretkeznek. A könyvekben úgyis annyi romlottság van, mondta Amália, és a szlovákiai magyar író alig akarta elhinni, hogy Amália ilyen romlottan tudja kimondani azt a szót, hogy romlottság. Amália elmesélte a szlovákiai magyar írónak, hogy a férje alighanem szeretőket tart, amit a szlovákiai magyar író nem akart megérteni, mert Amáliát felfoghatatlanul szépnek látta. Amália hozzátette, nincs a kezében bizonyíték, de így is biztosra veszi. Érti rajta, a szaga változott meg. Már nem érdekli a férje, mondta, és hozzátette, hogy ezt jólesik kimondania. A szlovákiai magyar író csak nézte a száját, amikor ezeket a hihetetlen kijelentéseket tette. A szlovákiai magyar író beszélt neki az írásról, hogy merre halad, miközben őt magát is minden nap újabb és újabb meglepetések érték. Mégis mindig kiderül, hogy ez volt az egyetlen helyes irány, mondta a szlovákiai magyar író.

Amália egyszer csak felvetette, mi lenne, ha összeköltöznének. A szlovákiai magyar író meghökkent. Amália azt mondta, elválík a férjétől. A szlovákiai magyar író megkérdezte, biztos-e ebben a döntésében, mire Amália azt felelte, a lehető legbiztosabb. Lesz néhány kínos kör, mondta, de most már csak azt látja maga előtt, hogy ők hárman együtt vannak. A szlovákiai magyar író azt mondta, hát akkor ő is elválík végre. Neki egy kicsit könnyebb dolga lesz, de biztos ez is sok papírmunkával fog járni. Amália mosolyogva bólintott, és azt mondta, akkor holnap nekiáll lakást keresni.

A szlovákiai magyar író kivette az összes szabadnapját, és rohamtempóban dolgozott a *Faustus kisöccse* befejezésén. Attól tartott, ha elhagyja megszokott kis garzonját, képtelen lesz tovább írni. Nem gondolkodott, nem állt le, úgy rózta a sorokat, mint akinek pisztolyt tartanak a fejéhez. Délelőtt írt, délután gyors javításokat végzett, majd estig tovább írt, gyakran – ha Amália nem jött – éjszakába nyúlóan. Miután elkészült, már másnap rohant a kiadóhoz, amelyet jó előre kinézett magának. A kiadót egy aprócska, vézna férfi vezette, aki beszéd közben állandóan a szája szélét nyalogatta, és a szlovákiai magyar író meg volt róla

győződve, hogy a számítógépe tele van meztelen kislányok és kisfiúk fényképeivel. Egy aprócska kiadót vezetett, ő volt egyszemélyben a kiadó, a szerkesztő, a terjesztő, és mindent kiadott, amire állami támogatást tudott szerezni, hogy aztán kreatív könyveléssel az állami támogatás nem elhanyagolható részét a kiadó és saját maga gyarapítására fordítsa. Az állami támogatások kiharcolásában komoly gyakorlatra tett szert, ismert mindenkit, akit kellett, és a szlovákiai magyar író arról is meg volt győződve, hogy a hazai kulturális élet minden számottevő szereplőjéről súlyos kompromittáló anyagok vannak a fiókjában. A szlovákiai magyar író kéziratát elsőre elfogadta, és külön meg is örült, amikor a szlovákiai magyar író azt mondta, egyáltalán nem biztos benne, hogy ki kellene adni. Azok a legszarabb kéziratok, mondta a kiadó, egyre hevesebben nyalogatva a szája szélét, amiket a szerzőjük minden áron és azonnal könyv formájában akar látni. Azért csak olvassa el, mielőtt bármit lépne, intette óva a szlovákiai magyar író. Még soha nem írtam regényt, és abban sem vagyok biztos, hogy ez regény. Meg egyébként is, annyi mindent összeírtak az utóbbi évtizedekben, és én a töredékét sem olvastam el, lehet, hogy minden régen meghaladott ebben a kéziratban. Nem mintha annyira követném a kortárs áramlatokat. A kortárs áramlatok senkit nem érdekelnek, mondta a kiadó, esetleg a diáklányok idomaira vadászó egyetemi előadókat. Ők akarnak valakinek tűnni azzal, hogy megalkotnak egy-egy újabb elméletet. Aztán úgymint kiderül, hogy olyan angolszász szerzőket plagizáltak, akiket itt nem ismer senki. De ez nem a mi dolgunk, mondta a kiadó, a mi dolgunk, hogy elbíráljuk ezt a kéziratot, és meglengette a vaskos paksamétát. Bízhat bennem, hamarosan jelentkezni fogok, és jó előérzetem van.

Míndjárt másnap Amália azzal jött, megtörtént: elhagyta a férjét. Jobban viselte, mint várta, közölte. És már ki is nézte az új albérletet hármójuknak, a napokban költözhetnek. A belvárosban van, és nagyon jó áron vehetik ki.

A következő héten a szlovákiai magyar író nagy zöldeséges ládába pakolva szállította át a könyvtárát az új lakásba, és már talált is vevőt a kis garzonra. Nem sokáig maradtak az albérletben, mire a válóper véget ért, a garzon árából vásároltak egy kisebb háromszobás lakást az egyik nyugati lakótelepen, egy csendes utcácskában, és mire beköltöztek, a kiadó hosszas keresgélés után megtalálta a szlovákiai magyar író, és azzal a jó hírrel szolgált, hogy a *Faustus kisöccse* még abban a hónapban megjelenik.

Amália szórakoztatónak találta a *Faustus kisöccsét*, amin a szlovákiai magyar író meghökken. Az első két rész pörgős, vélekedett Amália, és tetszett neki az ironiája is, de a harmadik részt túlon túl keserűnek tartotta. Szóval mégsem annyira szórakoztató, nyugtázta a szlovákiai magyar író, aki még mindig nem tudott mit gondolni a könyvről. A kiadói fülszöveg azt állította, ez a barátság, a becsület és a hübrisz regénye, amit a szlovákiai magyar író nem nagyon értett. Elhatározta, a biztonság kedvéért újraolvassa a könyvet, hátha valami végzetes hiba történt a kiadóban vagy a nyomdában.

A *Faustus kisöccse* első része a két főszereplő, az író és legjobb barátja, a kritikus indulásának története volt. Ez stimmelt. Mindketten fiatalon kerültek az irodalmi közegbe, az író – csak így szerepelt a könyvben, tulajdonnév nélkül, ahogy a kritikus is – igazi társasági ember volt, káprázatos társalgó, elegáns és humoros, pár perc alatt bárkit lefegyverzett a modorával. A kritikus a tökéletes ellentéte, introvertált könyvmoly, aki legalább annyira volt a csodálója az írónak, mint a barátja. A második rész a célba érésükről szólt – igen, ez is stimmelt. Az írónak már a legelső regénye komoly sikert hozott, kritikait és olvasóit egyaránt, ezen felbuzdulva pedig, a kiadója hathatós támogatásával, ontani kezdte magából a regényeket, amelyek vezették a sikerlistákat, de a szakma is az író lábai előtt hevert, a legelittebb irodalmi lapok sorra közölték a méltató kritikákat a kötetéről. A kritikus közben egyetemi tanszéket kapott, rettegett bírálóvá lépett elő, aki bármelyik szerzőt képes felemelni vagy a mélybe taszítani. Nagy dilemma elé került viszont, amikor néhány író ismerőse felvetette, neki kellene megírnia az első nagy összefoglaló tanulmányt régi barátjáról, az íróról. A kritikus érezte, hogy ez csapda, de jelezték neki azt is – az író elkeseredett ellenségei –, ha nem írja meg, a saját hitelét teszi kockára. A kritikus végül belement: többször is újra végigragta

régi barátja minden könyvét, és nekilátott a munkának. A tanulmányt azonban csak jóval később, a harmadik fejezetben sikerült befejeznie, s mielőtt erre sor került volna, az író váratlanul, szívelégtelenségben meghalt. Kultusza még inkább megizmosodott, annyira, hogy szobrot is készültek állítani neki. A kritikus ekkor beszélt először ismerőseinek a tanulmányról, amely végül nem is tanulmány lett, hanem egy alaposan alátámasztott nagy leleplező dokumentumkötet az íróról. Megírta benne véleményét az író munkáinak silányságáról, felszínességéről, ürességéről, és megírta az író morális bukásának történetét is. A kritikus mindennek utánajárt, és végül egy kisstilű pojáca portréját rajzolta meg, amelyben benne volt a gyengébbekkel, a nőekkel, a gyerekekkel szembeni, brutalitásig fajuló fölényeskedése, egészen a szexuális zaklatásig, pénzügyi visszaélések történetei, cáfolhatatlan bizonyítékokkal alátámasztva, és persze az író titkosszolgálati karrierje. A kritikus elvitathatatlan prózaírói tehetségét is fel-felillantva, ám elsősorban kimerítő dokumentációs igénnyel írta meg, amikor az író olyan nők és férfiak bizalmával és barátságával élt vissza, akik legbensőbb titkaikat tárták fel neki – beszélgetéseket vett magnószalagra, barátnője szexuális titkait tárta népes hallgatóság elé, hogy egy képzeletbeli össznépi orgia tárgyává tegye, saját tizenéves unokahúgát azzal hitegette, hogy halálosan szerelmes belé, és hónapokig visszaélt a kislány zavarával. A kritikus kikérte az író aktáit az illetékes hivataloktól is, ott volt minden, az író húszévesen szervezték be, épp akkor nősült először, az első irodalmi sikerek küszöbén állt, buzgón jelentett az elejétől a legvégéig, a legutolsó napokig, és még a tartótisztjeit is manipulálta. Nem mindent írt meg, csak azt, ami neki magának is jól jött, ezt a kritikus azokból az aktákból tudta meg, amelyeket mások írtak az íróról, akit természetesen szintén figyeltek, és természetesen őt, a kritikust is figyelték, róla viszont az író nem jelentett, csak a szükségszerű minimumot. A kritikus – aki úgy dolgozott, mint egy gép, és nem volt hajlandó belegondolni, hogy ki az a személy, akit kutat – begyűjtötte a szükséges vallomások is, már csak egyetlen hiányzott – az íróé. Ez már nem készülhetett el, és a kritikus, akit teljesen felemésztett ez a munka, és maga sem értette, miért írta meg, el akarta pusztítani a kéziratot. Az azonban – soha nem derült rá fény, hogyan – kiszivárgott: egyszerre buktatva meg a kritikust, akit azonnal hazugnak, árulónak, patkánynak kiáltott ki a közvélemény egy nagyon hangos és vehemens része, és az író, akinek a kultusza komoly csorbát szenvedett, és többé nem maradhatott ugyanaz a makulátlan nemzeti hős. *Faustus kisöccse* – ez volt a munkacíme a kritikus dokumentumkötetének, és ez lett az író gúnyos ragadványneve a halála után. A kritikus – erről szólt a harmadik, a záró rész – megnyomorodva halt meg nem sokkal később: nem bírta elviselni a rá nehezedő nyomást. Legalábbis valami ilyesmivel ért véget a könyv, a haldokló kritikus nyomorúságával és kételyeivel. A végén már maga sem tudta, hogy amit leírt, annak lehetett-e bármiféle köze a valósághoz.

Minden stímmelt. Ugyanaz jelent meg nyomtatásban, amit a szlovákiai magyar író megírt, de ettől mégsem tudott teljesen megnyugodni.

Egy fiatal, tapasztalatlan grafikus készítette a *Faustus kisöccse* borítótervét, a kiadó azt mondta, ugyan még nincs kiforrott formanyelve, de az ötletei vagányak, a kivitelezésükben pedig lendületes. Amália le akarta beszélni a szlovákiai magyar íróval erről a borítóról, azt mondta, ha ezt meglátja egy könyvesbolti eladó, biztosan nem arra a polcra fogja feltenni a könyvet, amelyikre való. Miért, melyikre való, kérdezte bambán a szlovákiai magyar író. Ha ezt meglátják, bökött a borítótervre Amália, akkor Stephen King mellé fogják tenni, de nem tudom, a Stephen King-rajongók elégedettek lesznek-e, ha elolvassák. Ezt ne vedd sértésnek, tette hozzá Amália. A szlovákiai magyar író értetlenül pillantott rá. Nem hallgatott Amáliára, elfogadta a tervet, a kiadó elégedett volt, alighanem ez a fiú dolgozott neki a legolcsóbban. A szlovákiai magyar író sokat nézegette a borítót, az első napokban undort érzett, túl sok volt rajta a bordó, a narancs, túl sok volt a villódzás, minden nyersebb volt, mint kellett volna. A kép egyik szélén egy író papírok fölé görnyedve ült az asztala mögött, és a vele szemben álló monstrumra szegeződött a tekintete. A patás ördög legalább kétszer akkora volt, mint az író, kimeredt a kigyónyelve, minden lángolt körülötte, karmait az író felé

meresztette. Éles szigonyban végződő farka hosszan tekergett felfelé, és a szlovákiai magyar írónak végül beugrott, mire emlékezteti ez a kép, ez a szigonyos farkú sátán. Arra a leviatánra emlékeztette, amelyikről tizenötévesen írt, ennek a bestiának a farka ugyanúgy meredt az ég felé, ahogy a mérges fullánkú víziszörnyé, a szlovákiai magyar író most felismer-te, és rájött, a leviatán most visszatért, ez az ő leviatánja, hiába hitte, hogy már nem lesz ve-le dolga, most újra itt van, és nem fog leszállni róla.

Két hónappal a *Faustus kisöccse* megjelenése után a szlovákiai magyar író színházba ment Amáliával. A szlovákiai magyar író próbálta lebeszélni Amáliát, de ő hajthatatlan maradt, egy lengyel sztártársulat vendégszerepelt a városban valami magyar darabbal, ilyen kombi-náció nem adódik minden nap, ujjongott Amália, és a szlovákiai magyar író megadta ma-gát. Amália kisfiát egy barátnőre bízta, így a darab után sem kellett hazasietniük, beültek egy pohár borra az egyik vendéglőbe, közel az írószövetség székházához, melynek irodáját már raktárként használták, amióta semmiféle szervezőtevékenységre nem volt pénz. A szlo-vákiai magyar író elsősorban kiszúrta a félhomályos sarkokban ücsörgő ismerősöket, akik nem néztek felé, ahogy jó ideig a pincér sem, és miután odaintették és rendeltek, megint ma-gukra maradtak. Amália elkomorodott, azt ismételte a szlovákiai magyar írónak, hogy menjenek, mire a szlovákiai magyar író csak dörmögött. Meghozták a bort, egy palack riz-linget, de a két poharat vissza kellett küldeniük, mert mocskosak voltak, és a szlovákiai ma-gyar író hangosan káromkodott, a kilencvenes évek végén vagyunk, bassza meg, monda, a főváros közepén, és Amália csak feszengett és megint arra kérte, menjenek. Maradtak.

Az íróismerős egyszer csak ott termett mellettük, mutogatni kezdett a szlovákiai ma-gyar íróra, összefüggéstelen mondatokat mondott, hatvanas éveiben járó, puffadt arcú, vi-zenyős szemű, bő öltönyt viselő férfi volt, a rászáradt verejéktől sárga gallérú inge felső há-rom gombja kigombolva, és a hosszú, véget érni nem akaró gesztikulálás egyik pillanata-ban megragadta a szlovákiai magyar író előtt álló borospalackot, és egyszerűen hozzávágta a szlovákiai magyar író fejéhez. Felbolydult a vendéglő, Amália felsikoltott, az idős író tőb-ben a vállánál fogva visszahúzták, a szlovákiai magyar író levágódott a földre, és dőlt a vér a fejéből. Amália jeget kerített valahonnan, rongyba bugyolálva szorította a szlovákiai ma-gyar író fejéhez, felsegítette, majd kitámolyogtak a hangosan morajló vendéglőből. Nem szóltak hozzájuk, csak távolról nézték őket, és hőköngtek, mindenki artikulátlanul hőkön-gött, nyikorogtak a székek és kopogtak a magas sarkú cipők.

A szlovákiai magyar író fejsebe hamar begyógyult, de ez csak az első csapás volt. A pus-mogás a következő napokban felerősödött, a szlovákiai magyar író megkapta az első fenye-gető levelet, és Amália azzal jött haza felháborodva, hogy egy ficsúr leárusította őt az egyete-mi folyosón. Őt, egy senkiházi szarrágó gyerek, csak úgy. A *Faustus*, mondta a szlovákiai ma-gyar író, és Amália nem értette. Valami kitört a *Faustus* miatt, próbálta magyarázni a szlo-vákiai magyar író, de ennél többet ekkor még ő sem tudott mondani. ■ ■ ■

Szalay Zoltán (1985, Dunaszerdahely): író, jogász. Legutóbbi kötete: *Felföld végnapjai* (elbeszélések, 2017). *Faustus kisöccse* című regénye idén tavasszal jelenik meg a Kalligramnál.

a munkáról valami

levél a túlpartról

én azt a rovatot viszem, amelyik nem létezik. annál az irodalmi lapnál, amelyik az én szavamtól visszhangzik egy kocsmá húgyszagú mosdójában. cipelem a felelősséget és visszakérdezek bárkitől, aki nem az én lapommal törli ki naponta elméjét. különben ível a pálya, szép a kilátás az árnyékos völgyre, nekem integet a tömeg ujjongva, és nő a példányszám, az olvasottságom az egeket veri. gyarapszik az táborom, akár egy pár napos kismacskaalom.

nézem a népemet, benneteket, haladókat: ha kistájkába tejet öntök elétek, bekajáljátok azt is! hát miért nyúzassam el veletek a csecsem, legvégül nektek is meg kell tanulnotok egeret fogni.

megérkezni

azt hittük sokáig, hogy maga a lelkiismeret, de kiderült róla, hogy elferdített tények. a közös életünket kibeszéltük és nagy pofon volt tőle, hogy a mindenünk csak személyes érdek.

a *valamit* felkerestük újra, hogy mesélje el, kik is vagyunk. nyögött a *valami* és intett, hogy a lámpánál jóra és balra van az út.

de egyikünk sem volt tisztán jó vagy tisztán bal. zöldnél a forgalomban állva maradtunk. dudáltak és káromkodtak, akiknek céljaik voltak és úgy képzelték, tudják, merre viszi a dolguk. néhányan örültek a dugóban, hogy itt egy készen kapott haladék és nincsen, aki ezt számon kérje rajtuk. mi pedig kiszálltunk az autóból, mert tudtuk, hogy megérkeztünk, ha nem is dél, de a *valamihez* kései ebédre.

Kürti László (Vásárosnamény, 1976): a Debreceni Egyetem Filozófiai Intézetének doktorandusza. 2018-ban Bella István-díjat kapott. Legutóbbi kötete *A csalásról* címmel jelent meg a Kalligramnál 2017-ben.

Kapcsolatváltás

Kapcsolatváltás

– Ha akarja, megmondom, hogy mit gondolok magáról. Nem gondolok én magáról semmit!

Ez nem igaz. Gondol rám. Valószínűleg valami rosszat, ezért mondja, hogy semmit.

– Kár volt ebbe belefognia. Ez magának nem sikerülhetett, mert ez nem a maga dolga.

Lehetséges. És még ő mondja, hogy nem gondol semmit.

– És maga, doktor, sosem foglalkozott mással, mint a saját dolgával?

Magába mélyülve hallgat, amiből az következik, hogy sohasem foglalkozott semmi olyan-
nal, ami nem az ő dolga.

– És nem is kényszerítették?

Hallgat.

Nos, ez tényleg nem sikerülhetett nekem, mert ez nem az én dolgom. Ami nem a te dol-
god, az nem is sikerülhet neked. Ez mindenki számára eleve világos. De sok minden más
is eleve világos mindenki számára. Például az, hogy meg fog halni, és hogy van annak va-
lószerűsége, bár nem biztos, hogy halála után Isten ítélőszéke elé fog kerülni. És akkor mi
van? Mindenki fél az ítélőszéktől? Valójában mind úgy
gondolja, hogy mindenki meg fog döglenni, csak ő nem.
Nem tudni hogyan, de megmenekül a haláltól. Esetleg
az orvostudomány fejlődése által.

A doktor, vagy az az ember, akit én doktornak hiszek,
mert tablettákat nyelet le velem, azt mondja:

– Ez nem segít magán.

Nem az orvostudományra gondol. Bár lehet, hogy arra
is gondol, éppen az orvostudományról beszéltünk. Igyek-
szem nem hallgatni, hanem beszélni és beszélni vele, hogy
engem hallgasson, hogy énrám figyeljen. Hogy tudato-
sítsa, ki vagyok én, és hasson oda, hogy vegyék le rólam
a bilincset, amivel az ágyhoz vagyok kötve.

– Tűrjön.

Tűrök... Csak azt akarom, hogy értse meg, nem lehet
így bánni egy emberrel, aki nem orvos, de arról, hogyan
alakítják ki az idegsejtek láncokat és hogyan működnek
együtt, annyit tud, mint egy orvos.

– Én nem tudom leállítani az aktív kihallgatásokat.

Rendben, nem tudja leállítani a kínzásokat, amit itt aktív kihallgatásnak hívnak, de hiszen orvos, hippokratészi esküt tett, és mindenképpen az én oldalamon köteles állni. Meggyőzni, kikönyörögni, hogy vegyék le rólam a bilincset, ne kössenek ki az ágyhoz, hogy engedjenek legalább néhány lépést tennem az egyik faltól a másikig. De ő nem próbál senkit meggyőzni, nem kér senkitől semmit sem.

– Ez nem az én hatásköröm.

Az ő hatáskörébe az tartozik, hogy megnyomja az asztalon a piros gombot – amint megnyomja azt a gombot, rögtön megjelenik egy szikár nővér, bal szemöldöke felett sebhely van. Szó nélkül szív fel egy fecskendőbe valami ocsmányságot, amit a doktor ad oda neki, vagy az az ember, akit én doktornak hiszek, mert fehér köpenyben van és, mert ő figyeli meg, hogyan adja be a nővér az injekciót, ami után olyan görcseim lesznek, hogy a fájdalomtól elveszítem az eszméletemet. Amikor magamhoz térek, először felfordul a gyomrom, aztán a tudatom fordul ki valahogy: mintha én nem is én lennék – és az, aki nem én vagyok, mindenfélével megrágalmazza azt, aki én vagyok. Már annyi mindent mondtam magamra, de nekik még mindig kevés, kevés, kevés, kínoznak engem, kínoznak és kínoznak, és haragszanak a doktorra:

– Doktor, maga csökkenti a dózist!... Vagy ő szokik hozzá?

A doktor nem csökkenti az adagot, én pedig nem szoktam hozzá. Ehhez nem lehet hozzászokni. Egyszerűen nem értem, hogy mit akarnak tőlem, és úgy tűnik, hogy ezt már ők maguk sem értik.

És a doktor sem érti.

– Miért ilyen makacs? Előnyös feltételek...

– Mi az előnyük?

– Az élet. Ellenkező esetben meghalhat. Az aktív kihallgatásokhoz a maga egészsége...

Ujjaival olyasmit mutogat, hogy egészségi állapotom nem tűnik aktív kihallgatásokra alkalmasnak.

Az élet – valóban nem kedvezőtlen feltétel. De miért ők ajánlják fel nekem az életet? Kicsodák ezek?

– Kicsodák ők – kérdezem a doktort –, hogy felajánlják nekem azt, amit már nélkülük megadott nekem az Isten?

A doktor pofát vág, mindig fintorog, ha az Istent említem. Aztán tablettákat ad, azokat, amit mindig, minden injekció előtt egy fél órával szokott adni, és leereszkedő stílusban felel:

– Ők a hatalom, ami Istentől való. Tehát fel is ajánlhatják ugyanazt.

Fél óra múlva jön a következő injekció és a vallatás. Órára, percre eltervezték az aktív kihallgatásaimat. Ami a legrosszabb: az órát figyelni, ami ott lóg az asztal fölött, ahol a piros gomb van, és várni.

– Ez hazugság.

Kivesz a kis frizsiderből, aminek a belsejéből, ilyen törpe létére, hihetetlenül erős bűgös hallatszik, egy ocsmánysággal teli ampullát.

– Milyen hazugság?

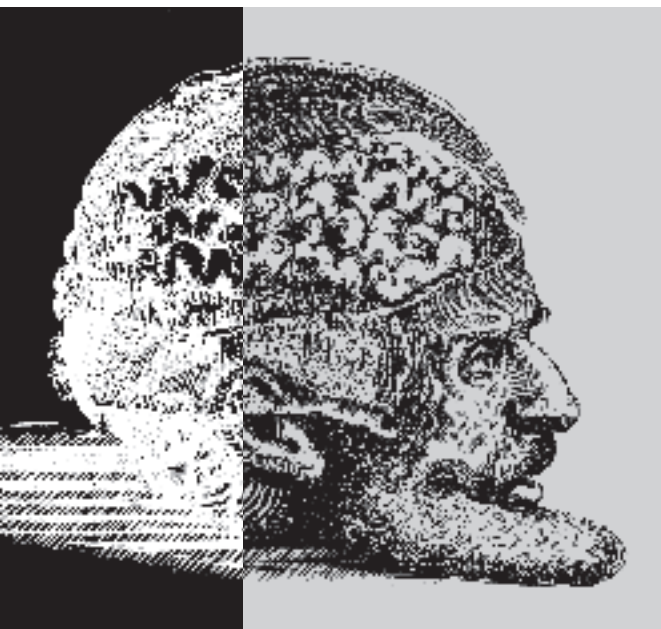
– Hogy a hatalom Istentől való. A Szentírás hiteles szövegében ez áll: „Minden hatalom az Istené”. Azt már a papok találták ki a királyok számára, mikor lefordították, hogy minden hatalom Tőle való, nem pedig az Övé.

Gondolkozik valamin egy kicsit a doktor, majd megszólal:

– Szerintem mégiscsak az áll ott, hogy a hatalom Istentől való, de ez nem lényeges. Az Istennek az emberhez, mint emberhez, egyáltalán semmi köze. Mert az ember nem ember.

Nem értem: miről beszél?

– Hanem kicsoda?

– Állat. A legegyszerűbb értelemben. Várjon, ne vitatkozzon! Minden a megújulásnak és a magafajtája teremtésének mechanizmusán múlik. Milyenek magánál ezek a mechanizmusok? Pontosan ugyanolyanok, mint bármelyik állatfaj mindegyik egyedénél. Hát akkor kicsoda maga?

– Hát maga?

– Ha pedig maga nem is ember – folytatja a doktor, mintha nem is hallott volna –, akkor a maga számára az Isten sem Isten. És az ő számukra sem – bólint az ajtó felé, amely mögött fekete egyenruhában és fekete álarcban állnak az örök. – Egyszóval, kár velük az isteni ítélőszékről beszélnie. Szégyenérzet, lelkiismeret... A farkas nem szégyelli magát, ha felfalja a nyulat.

A doktor persze nem állat, ez a hengegő nem számíthatja magát állatnak. Valami nem jött össze az életében, egyébként nem lenne itt, és nem foglalkozna azzal, amivel foglalkozik, és ami miatt közönséges embergyűlölővé lett. De azt túl banálisnak tartja, hogy egyszerűen mizantróp legyen, ezért látszik még cinikusnak is.. Filozófál.

Mindez azért van, mert nem hisz Istenben. De egyszerűen ateistának lenni ugyanúgy banalitás, mint egyszerűen mizantrópnak, ezért úgy tesz, mintha hívő lenne, aki kiábrándult a kereszténységből. „Az Isten Fia – magyarázza, hogy miért ábrándult ki – nem lehet mártír, aki maga vonsozolja keresztjét a Kálváriára, hogy aztán őt feszítsék keresztre mások bűneiért. Mindenki csak a sajátjaiért lehet felelős.”

Csalódván a kereszténységben, a doktor hinduista lett, de nem hívő, ő a filozófiai rendszert vallja magáénak, a Bhagavad-gíta harmadik énekének harmincegyedik részét, amit a reinkarnációnak szenteltek, minden idők legjobb filozófiai értekezésének tartja, mert ebben oldják meg a jó és a rossz együttélésének problémáját.

– Ha Isten – szeretet és jóság, akkor honnan van a gonosz és a szenvedés? Miért van, hogy gyerekek halnak meg? A pópák és a papok olyanokat találnak ki, hogy maguk sem értik, mert erre nincs válasz sem az Ótestamentumban, sem az Újtestamentumban. A Védákban pedig van: a reinkarnáció. Az előző élet bűneiért a következő életben ér el a büntetés. Logikus az egész.

A doktornak van egy olyan tulajdonsága, ami mindenkire jellemző, akinek túlzott az önbecsülése: úgy gondolják, hogy senki, aki előttük élt, nem értett meg semmit az evilági életről. Tessék: arról, amit a Védákban a jóról és a gonoszlól írnak, a doktor úgy beszél, mintha ő maga írta volna.

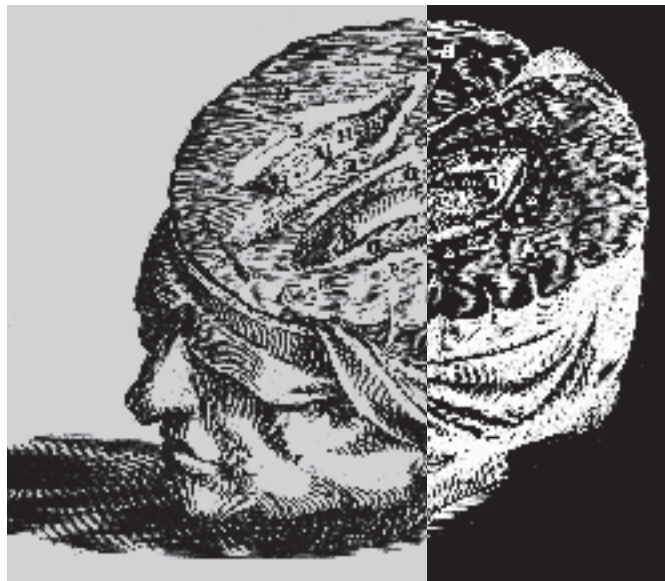
– Isten nem a cselekedetekben van, hanem az okokban.

– Ugyan már! – nyomja meg a doktor a piros gombot, miután letette az asztalra az ampullát. – Valaha egy német azt mondta, hogy „Isten halott!” De ez a német, mint az összes német, elsiette a dolgot. Isten egészen addig élni fog, amíg nem meg nem állapítjuk, mi a tudatunk forrása.

Honnan veszi azt, hogy minden német siet?

– De hát már megállapítottuk. – És elmondom neki kívülről, hogyan képezik láncukat agyamban az idegsejtek, és hogyan működnek együtt, hogy szóról szóra jegyzek meg olyan szövegeket, amikre semmi szükségem: „Az elképzelést, hogy az idegsejtek képtelenek az átalakulásra, egymás közötti kapcsolataik megváltoztatására – megcáfolták. A kapcsolatváltási folyamatokat egyelőre az emberi agynak csupán mikroszkopikus részén sikerült kimutatni, de ez már elegendő ahhoz, hogy tudatunk lényegét megértjük.”

Én úgy hiszem, hogy ez mégsem elég tudatunk megértéséhez, de a doktort nem az boszszantja, hogy mit gondolok, hanem az, hogy abba kontárkodok bele, ami nem is az én dolgom, ezért dühös, ököllel veri a frizsider tetejét – mire az elhallgat.

– Maga csak ne törődjön a más dolgával! A németek megint csak elsiették – az, amit ki-mutattak, nem jelent semmit! És nem is hat ki semmire! Hacsak a Nobel-díj bizottság szak-értőire nem. – És a három borús alak felé bic-centve az ajtó mögött, amit beléptekor kinyi-tott a nővér, halkabban folytatja. – De ezekre az elvtársakra biztosan nem.

A doktor tudja, hogy az idegsejtek közöt-ti kapcsolatváltás folyamatát nemrégén éppen a németek fedezték fel, az a három elvtárs pe-dig, aki a nővér után jön be a kék csempés, hullaházra hasonlító terembe, ahol már ötö-dik napja tartanak engem fogva, semmit sem tud erről és nem is akar tudni. Egyikük, a tá-bornok elvtárs, odabólint a doktornak, emez visszabólint neki, sehogy sem tudom megérte-ni: mit jelentenek ezek az egymásnak szóló bó-logatások? – hozzám pedig odalépnek az örök, az ágyra szorítanak, a nővér letöri az ampul-la fejét, teleszívja a fecskendőt, könyök fölött egy gumiszalaggal átszorítja a jobb karomat, amelyiken nincsen bilincs, beadja az injekci-

ót, és én már előbb belerándulok, minthogy az az ocsmányság a vérembe kezd áramolni...

– Nyugi, nyugi – mondja a doktor, miközben azt figyel, hogyan nyomja ki a fecsken-dőből a nővér az utolsó cseppet is. – Nincs miért rángatóznia. Még nem fáj annyira, hogy rángatózzon.

Én már tudom, hogyan fog fájni, és ezért már előbb kezdem érezni a fájdalmat, mint-hogy az összerándítana, kicsavarna engem, sarkamtól az agyamig nyilallna, ahol a fájdalom előérzetétől az idegsejtek pánikba esve kezdenek nyüzsögni, megszakítva egymás között és velem mindenféle kapcsolatot.

A nővér csöndben kimegy és becsukja az ajtót. Az a kettő, aki a tábornokkal együtt jött be, egy idősebb és egy fiatalabb, szintén a doktorra néz, ő pedig bólint. Nem értem, hogy ez mit jelent, minek bólint a doktor a tábornoknak is, meg ennek a kettőnek, de azt tudom, hogy mindegyikük között a legfiatalabb valójában a legfontosabb. Ő a fő fejes, mert annak az embernek a fia, aki mindannyiukat iderendeli hozzám, ebbe a hullaházba.

Négy napja hoztak ide. Éjjel, bekötött szemmel. Télvíz idején, nem éreztem szagokat a hó szagán kívül, de a csöndből ítélve, ami betöltötte a fülem, amikor kivezettek a kocsi-ból, egy erdőbe hozhattak. Az erdő csöndje nem ugyanolyan, mint egy folyóé vagy mezőé, még gyerekkoromban megtanultam felismerni őket. Csakhogy gyerekkoromban, amikor az erdő csöndjét hallgattam, eszembe se juthatott, hogy egy erdőben fognak majd megölni, most pedig erre gondoltam, mert az első kihallgatásaimon, a börtönben, ahonnan éjszaka az erdőbe hoztak át, pontosan ezzel fenyegettek...

Karomnál fogva vezettek le egy lépcsőn, tehát az erdőben volt valamilyen épület, és ami-kor levették a szememről a kötést, ezt hűvös-kopár, kék csempével kirakott, hullaházra ha-sonlító termet láttam meg. A közepén állt egy ágy; az egyik fal mellett, amelyen egy óra volt, állt egy asztal egy székkal és egy kis frizsider; a másik mellett pedig egy ágyra hasonlító valami, kusza vezetékekkel, különböző műszerekkel és eszközökkel körülvéve, köztük egy gumikamra, olyan mint egy labdabelső, amilyennel gyerekkoromban fociztunk. Azt gon-doltam, hogy ez valami lélegeztető készülék lehet, és nem tévedtem: az a kusza vezetékek-vel körbefont, műszerekkel és különböző eszközökkel körülvett ágy a mesterséges életfenn-tartáshoz szükséges gépezet volt.

Akit idehoznak, nem hagyják meghalni... Ha valaki nem bírta ki a terem közepén álló ágyon, átfektették a fal mellé. Aztán vissza a terem közepén levő ágyra.

Istenem, mit csinálnak ezek velem?...

– Nincs választása... – mondja, már sokadszor, a tábornok. – Elmondja, hogy milyen országok, konkrét szervek és személyek segítettek magát az államcsíny előkészítésében, mi beadunk magának egy készítményt, és nincs több fájdalma.

Államcsíny, készítmény... Nekem már most fájdalmain vannak, ő meg: nem lesz fájdalma. Mit jelent, hogy nem lesz?... Valami olyant adnak be, amitől megdögölök?

– Nem készítettem elő államcsínyt.

– Maga elmondja, hogy milyen országok, konkrét szervek és konkrét személyek...

A doktor azt mondja: «Mindenkinek megvan a saját fájdalomküszöbe, amit el tud viselni. A küszöb után jön – a halál. A fájdalomtól megáll a szívverés». Ezt akár ne is mondta volna, így is mindig meglepődöm, mikor alábbhagy a fájdalom, hogy a szívem nem szakadt ketté. Már rengeteg országot, szervet és személyt találtam ki, akik engem segítettek, de ezek nem azok az országok, nem azok a szervek és nem azok az emberek – nekik másmilyeneknek kellene. Kérem: «Milyenek?...» – de ezek nem mondják meg. Mert maguk sem tudják, hogy milyenek? Úgy tűnik, ezek egyáltalán nem is tudják, mit akar tőlem az az ember, aki irányítja és ideküldi őket hozzám.

– Mindenkinek meg van a saját fájdalomküszöbe, amit el tud viselni, a küszöb után jön a halál, a fájdalomtól megáll a szívverés – ismétli a doktor szavait annak az embernek a fia, a három közül a legfiatalabb, akiket amaz hozzám küldött. És a doktorhoz fordul. – Így van, doki?

A doktor sokadszor bólint: igen.

Az első görcs! Istenem, add meg, hogy ne bírjam ki, hagyjál meghalnom!...

A fájdalom elviselhetetlen... úgy tűnik, születésem napjától kezdve tart, és ha ilyen szenvedés vár ránk bűneinkért a halálunk után, akkor vagy nem szabadna bűnbe esnünk, vagy nem szabadna meghalnunk, pedig én haldoklom, meghallotta szavam a Jóisten... meghalt ugyan, de nem fogadott be, rossz hívő vagyok én, nem is vagyok semmilyen hívő, mert nyakig vagyok a kísértésekben, amelyek által mentem bele abba, ami nekem nem sikerülhetett, mert nem az én dolgom... és az Isten avval ver meg, hogy élni hagy ezekben a görcsökben, ebben a fájdalomban, ami rángat, kicsavar, behatol az agyamba, ahol pánikba esve vergődnek, megszakítva egymás között és velem mindenféle kapcsolatot, az idegsejtek... és amikor magamhoz térek, kifordulnak belőlem, kiokádóm őket, az idegsejteket, az agyamat, amelyben kicsavarodik a tudatom: én mintha már nem is én lennék, és az, aki nem én vagyok, folyton rágalmazza valamivel azt, aki én vagyok, rágalmazza és rágalmazza, és a kettő közül, akik a tábornokkal együtt jöttek ide, az idősebb csak felveszi és jegyzeteli, felveszi és jegyzeteli a diktafonra és a noteszbe...

– Erős ember maga... – mondja a doktor, mikor a tábornok és a másik kettő kimegy. – Hány éves korában halt meg az apja?

Nem emlékszem, hogy hány éves korában halt meg apám.

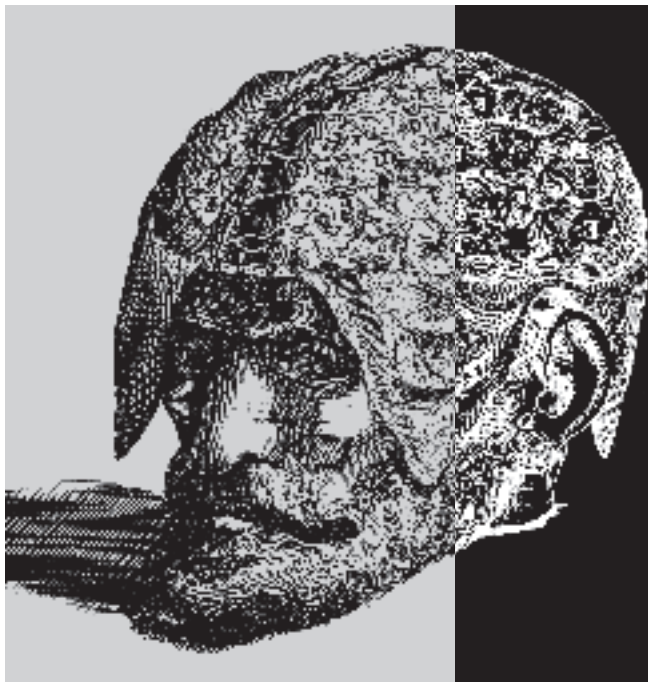
– Hát az anyja?

Anyámra sem emlékszem. Még saját magamra sem emlékszem... De emlékszem a doktorra, akinek megpróbálom elmondani: «Tegyük fel, hogy nem tudja leállítani, de...»

Nem azért nehéz végigmondanom, mert a nyelvem és az ajkaim nem akarnak szót fogadni, hanem mert az agyamban az idegsejtek közötti kapcsolatok megszakadtak, és a gondolatok, mint holmi vak kiscicák, tolakodnak olyan kapcsolati láncokat keresve, amelyek éppen maradtak.

– Mit «de»?

– Nem kellene ebben részt vennie.

A doktor úgy néz rám, mintha az, amit most mondtam, rendkívül meglepte volna.

– De hiszen beszéltünk magával hinduizmusról, karmáról, lélekvándorlásról...

Igen, beszéltünk hinduizmusról, karmáról, lélekvándorlásról, az idegsejtek közötti kapcsolatváltásról, sok mindenről beszéltünk – és akkor mi van? Engem kínoznak, ő pedig a hinduizmusról értekezik! A karma törvényéről, ami szerint, ha hóhérnak születted, hát legelső kötelességed – a lefejezéseket a lehető legjobban végezni el.

Ám legyen, bár ez nem egészen így van, de hiszen ő nem hóhér, hanem orvos. Éppen ezt akarom neki elmagyarázni, mire ezt mondja: „Lehet, hogy az előző életemben hóhér voltam, teljesítettem a hóhér karmáját és aztán lettem doktor”.

Nem teljesítette a hóhér karmáját, és nem lett doktor. Az orvosok nem kínoznak.

„Miért, talán én kínozzom magát?”

„Hát kicsoda?”

Az ajtó mögé bólint...

„És ki injekciózza be nekem azt az ocsmányságot?”

„A nővér. Mindenkinek a saját cselekedetiért kell csak felelnie.”

Tehát ő azért felelős, hogy megnyomja a piros gombot.

Akkor miért felelős a tábornok? És az, aki vele együtt van? És annak a fia, aki mindegyiküket ide küldi hozzám?...

Nem teszem fel ezeket a kérdéseket a doktornak, hiszen az ilyen kérdéseket ő meg se hallja, hanem csak maga kérdez: „Én az orvos karmáját teljesítem, hát maga kiét?”

Azt akarja, hogy csakis arra gondoljak, hogy nem a saját dolgomba ártottam bele magam.

Szerintem a doktor karmáját nem úgy teljesíti, ahogy kellene, de mit számít az, amit én gondolok... Én még csak azt sem tudom, hogy egyáltalán gondolkozom-e vagy sem?

A fájdalom nem tud gondolkozni – egyszerűen fáj.

– Egyébként – mondja a doktor, meg sem várva a választ, hogy kinek a karmáját teljesítem én – nincs kizárva, hogy maga ezt nem is tudja. Ezért is mond önmagára mindenfélét.

– Mindnyájan, önmagunkról semmit sem tudván, bármivel megvádoljuk magunkat.

A doktor egy percig hallgat, majd bólint:

– Lehet, hogy így van. Bár a legfontosabbat mindenki tudja önmagáról.

Nem kérdezem, hogy mi az a legfontosabb, amit mindenki tud magáról – már korábban elmondta ezt nekem. „Gyakorolj nyomást bárkire – egy adag szar jön ki belőle. És más semmi.” Mikor próbálok ellenkezni: „A szart mindenkinek saját magának kell magából ki-nyomnia” – mindig félbeszakít:

– Engem nem maga érdekel, hanem a fájdalom.

Próbálok megérteni.

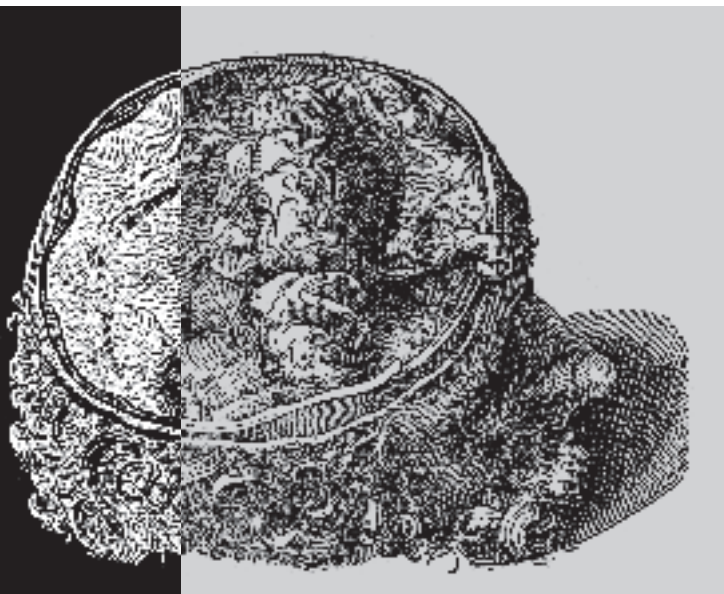
Azt mondja: „Minden attól függ, érzel-e fájdalmat, vagy sem, ha pedig fáj, akkor ho-

gyan?” – és azokban a pillanatokban, amikor nincs fájdalmam, hajlok rá, hogy elismerjem, érvelésében van valami igazság: mindenki sajnálja, ha valaki meghal, egy madár vagy egy hal, vagy ha valami eltűnik, egy virág vagy egy nyelv, de egyeseknek ez fáj, másoknak pedig nem.

– Azt akarja tudni, hogy fáj-e nekem az, ami miatt engem itt, a maga hullaházában az ágyhoz bilincseltek?

– Nem – ereszt meg egy arrogáns mosolyt. – Mi fájhatna magának? A szabadság? A demokrácia? Az embernek nincsenek ilyen szervei.

A fájdalomhoz nem lehet hozzászokni, de a cinizmushoz – igen.

Úgy tűnik, kezdek is hozzászokni, mert megkérdezem: „Hát magának fáj a karma, vagy a reinkarnáció ?...” – ő pedig, mint mindig, meg se hallván, amit nem akar hallani, folytatja: „Gyomor, vese, mirigyek – ezek léteznek. Még két-három injekció, és vége annak a játéknak, amit magának, az életben maradása érdekében, nem lenne szabad játszania”.

„Én tudom, hogy van bennem még valami a gyomromon kívül is.”

„El fogja felejteni. Ahogyan az új életben elfelejtjük az előző életet. Tényleg, miért is nem emlékezünk semmire belőle? Ebben rejlik az alapvető kérdés, ami a reinkarnációval áll kapcsolatban. A bráhmánok megtalálták a választ: a születés fájdalmaiban felejtünk el mindent. Így írják a Védákban. Nem a születés, hanem a fájdalom teremti meg az új embert, vagy aki csak olyan mint-ha új lenne, mert hiszen már azelőtt is volt”.

Azt hinné talán, hogy egy új embert hoz létre bennem?

– Maga, doktor, azt hiszi, hogy egy új embert hoz létre bennem?

– Bizonyos értelemben... Ha fájdalomban jövünk világra, ez mit jelent?

Szünetet tart, megvárja, amíg az agyamban az idegsejtek olyan kapcsolatokba rendeződnek, amelyek segítségével képes leszek megérteni, hogy miért születünk e világra fájdalomban, én pedig az órát figyelem, mindkét mutatója feltartóztatathatatlanul közeledik a fájdalom pontjához, és a doktor, némi várakozás után, befejezi:

– Azt jelenti, hogy a fájdalom – az igazsághoz vezető út. Nem hiába, hogy a fájdalomtól kiabálnak.

– Miért nem hiába?

– Mert látják az igazságot.

– Annyira szörnyű?

– Annyira egyszerű.

Mellesleg, én nem emlékszem, hogy kiabálok-e? A fájdalomtól nem hallom magamat.

– Én kiabálok?

– De még mennyire... – az órára pillantva a doktor odamegy a frizsiderhez, hogy kivegye azt az ocsmányságot, én pedig szólok neki:

– Nem adott tablettát.

Megáll.

– Na látja: megértett valamit. Végre.

– Mit?

A doktornak nem jut ideje, hogy elmagyarázza nekem, mi az, amit végre megértettem, mert szélesre tárul az ajtó, hárman jelennek meg, és egyikük, a tábornok, még a küszöbről vágja oda:

– Doki, kész van?

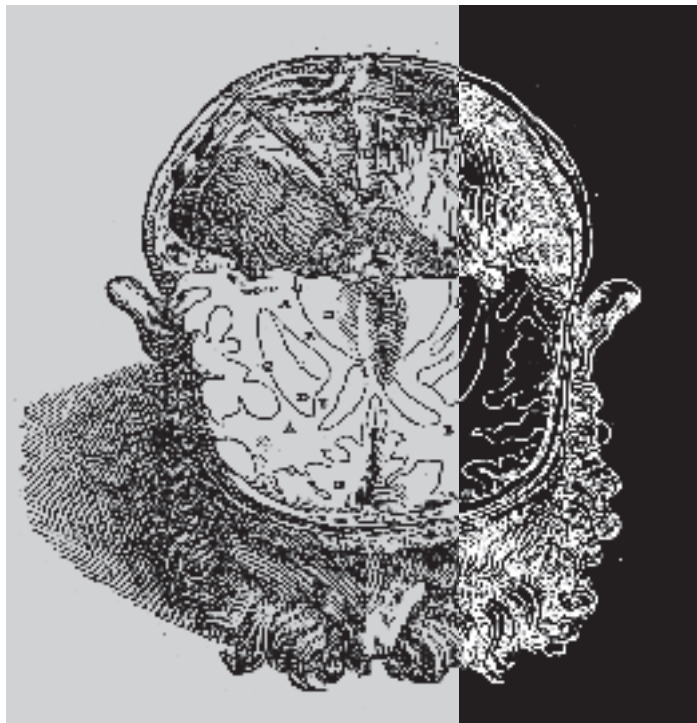
Az injekcióig még egy fél óra.

– Még egy fél óra... – a doktor tanácstalanul néz a tábornokra és arra a kettőre, aki vele együtt jött be, annak a fia pedig, aki ezeket ide küldi hozzám, keményen odaszól:

– Kezdje korábban. Hogy hozzá ne szokjon.

Folyton azt hiszi, hogy kezdem megszokni. Próbálná meg saját maga, hozzá tud-e szokni.

– De én nem... – kezdi a doktor, de a tábornok pillantását elkapva, elhallgat, odamegy az asztalhoz, megáll, háttal mindenki felé, és megnyomja a piros gombot egyszer... kétszer... háromszor..., de a nővér, aki általában azonnal megjelenik, nem jön, nem jön és csak nem

jön... az egyik őr pedig az ajtóban bocsánatkérően mondja: „Nincs itt. Elment, egy félóra múlva jön.”

A tábornok nyaka egyre inkább elvörösödik a fehér inggallérja fölött.

– Hogyhogy nincs itt? Hova ment? Mi ez itt, zárt intézmény vagy kerületi rendelőintézet? – támad az őrökre, majd hirtelen sarkon fordul, és a doktorhoz vágja. – Akkor te magad!

A doktor is megfordul:

– Én nem...

És megint nem fejezi be.

– Mit nem? Nem tudsz egy injekciót beadni? – kérdi a tábornok fenyegető csodálkozással, az pedig, aki hibázott, az őr, felajánlja:

– Majd én... értek hozzá, minket tanítottak.

A tábornok teljesen belevörösödött abba, hogy a főnökséget nem egy zárt intézménybe, hanem egy kerületi rendelőintézetbe hozta el, amiből neki még baja lehet, minél gyorsabban szeretne végezni, ezért egyetértően bólint: „Rendben, csináld, ha már megtanítottak...” – és az őr már jön is az ágyamhoz, de annak a fia, aki mindannyiukat ideküldi hozzám, váratlanul közbeszól: „Nem! Mindenkinek a saját dolgáért kell felelnie!”, és mereven néz a doktor szemébe, mintha kihallgatta volna

na azt, amiről a doktorral beszéltünk.

Lehet, hogy tényleg hallotta... Ezek még a kerületi rendelőintézetben is lehallgatnak.

A farkasszemet a doktor nem bírja sokáig, kiveszi a frízsiderből az ampullát azzal az ocsmánysággal, lerakja az asztalra, megint megnyomja a piros gombot... egyszer... kétszer... háromszor..., és a gombot nyomogató keze remegni kezd..., a nővér pedig csak nem jön, nem jön, még mindig nem jön, és – furcsa dolog –: azt szeretném, hogy jöjjön, pedig az ellenkezőjét kéne kívánnom, hiszen kicsodám nekem ez a cinikus doktor, aki itt a saját kizárólagosságával hivalkodott, most pedig a saját farkával fogják a szarjába belenyomni, megmutatják neki, hogy mit ér ő, megértetik vele, hogy nem jelent ő semmit sem, de lám, az ő számára én jelentek valamit, ha meg akarja nekem mutatni – mert ki másnak? –, hogy nem ugyanolyan, mint emezek, hogy az ő felelőssége csupán a piros gomb, amit csak nyomkod, nyomkod és nyomkod, amíg a harmadik, aki bejött, a legidősebb közülük, rá nem kiált: „Tedd, amit mondtak!” – a tábornok pedig, akinek már csak egy lázadás hiányzik itt, a kerületi rendelőintézetben, annak a fia szeme láttára, aki mindannyiukat ide küldözgeti hozzám, odamegy az asztalhoz, fogja az ampullát és odanyújtja a doktornak: „Vagy te adod be ezt neki, vagy pedig ő – bólint a tábornok a felé az őr felé, aki önként jelentkezett, hogy beadja az injekciót – adja be neked”.

A tábornok háttal áll nekem, de még a tábornoki háton is látni, hogy mi vár a doktorra, ha nem veszi el az ampullát, tessék: mennyire feszültek az őrök! A doktor előttem áll – az arca alapján nem mondhatni, hogy készen áll akár egy lépést is tenni az igazság felé, ami a fájdalomon át ismerhető meg. Ilyen fejleményre nem számított, agyában szétszakadnak, szétrobbannak az idegsejtjei között a megszokott kapcsolatok, de valahogy én nem érzek emiatt semmiféle elégedettséget, semmi kárörömöt, hogy nesze, úgymond, a Bhagavad-gíta harmadik énekének harmincegyedik része! Még sajnálom is a doktort, mert bármilyen ci-

nikus is, ő az egyetlen, aki legalább valami szégyent érez amiatt, ami itt történik... vagy talán nem szégyent, lehet, hogy valami más, nem tudom, hogy mit éreznek ilyen esetekben a cinikus figurák..., de hát valamit csak érez, ha legalább a maradék méltóságát megpróbálja megőrizni, bár nem tűnik úgy, hogy ez sikerülhet neki, hacsak a reinkarnáció után nem, majd egy másik életben... de mégis, nincs kizárva, hogy még ebben, mert az ajtón lihegve beugrik a nővér: „Bocsánat !...” – és kiveszi a tábornok kezéből az ampullát.

Bizonyára amiatt, hogy a doktor nem adott nekem tablettát, ezzel az alkalommal olyan volt a fájdalom, hogy a szívem megállt. „Na látja: megértett valamit... végre...” – hallatszott valamilyen ismerős hang a havas erdő csöndjében, ami nem hasonlít sem a folyó, sem a mező csöndjére, és én egyre csak azt szerettem volna, hogy eszembe jusson: kinek a hangja ez?, és meg akartam tudni tőle, hogy mi az, amit végre megértettem? – de nem valószínű, hogy ezt valaha is megtudjam, mert amikor magamhoz tértem a drótokkal behálózott ágyon, és az olyan labda belsőjéhez hasonló gumikamrán keresztül lélegeztem, amilyen-nel gyerekkoromban játszottunk, a hűvös-kopár, kék csempével kirakott teremben valaki egész mást, egy ismeretlen embert láttam meg, akit, annak alapján, hogy fehér köpenyben volt, doktornak lehetett hinni.

Minszk, 2011.02.12–21, háziörizet. ■ ■ ■

Fordította Bárász Péter

Uladzimir Nyakljajeu (1946): ismert belarusz költő, író, politikus (nevét a magyar sajtó időnként oroszosan Nyekljajevnek írja). 1999-től 2003-ig emigrációban élt: Lengyelországban és Finnországban. 2010-ben a közelgő elnökválasztás előtt ellenzéki mozgalmat alapított „Mondj igazat” néven. Esélyes jelöltként indult a „választásokon”, ám még a választások napján (2010. december 19.) kora este a hatóságok félholtra verték és letartóztatták. Letartóztattak hat másik elnökjelöltet is. Nyakljajeu nemzetközi nyomásra 2011. január végén a börtönből házi őrizetbe helyezték át (napi 24 órára beköltöztettek két kágébébe a Nyakljajeu-házaspár kétszobás lakásába), így zárva el a szükséges kórházi kezeléstől, sőt az orvos hívásának lehetőségétől is. Május 20-án két év szabadságvesztést kapott az ítélet végrehajtásának kétévi elhalasztásával. A halasztási idő elteltével ezt az ítéletet végül hallgatólagosan megsemmisítették. De azóta is, főleg 2016 óta rendszeresen ítélik nagyobb pénzbüntetésekre, ill. 5-15 nap fogvatartásra, amit a hatalom előszeretettel rendez úgy, hogy ne lehessenek nála a gyógyszerei (elsősorban a vérnyomáscsökkentő). 2018. március 25. a Belarusz Népköztársaság kikiáltásának 100. évfordulója, ennek megünneplését a hatalom részben engedélyezte (a koncertet és nagygyűlést igen, a felvonulást nem). „Megelőző intézkedésként” március 21-én ismét letartóztatták. Több mint húsz önálló verses- és prózákötete jelent meg, számos szovjet, belarusz és nemzetközi irodalmi díjjal jutalmazták. Magyarul több novellája jelent meg folyóiratokban (Lettre Internationale, 2000; Kalligram, 2012; 2000 folyóirat, 2011 és 2018; Napút, 2018) és egy könyve (*Kandúr a zsákban*, Ab Ovo, 2013) – mind Bárász Péter fordításában (eleinte „inkognitóban”: Körner Gábor aláírásával – mert a fordító félt, hogy Belarusz meg fogja torolni ezt a tevékenységét).

Bárász Péter (1950): a Leningrádi Állami Egyetemen végzett matematikusként, szépprózát belaruszból és lengyelből fordít. A Belarusz Írók Szövetségének rendes tagja.

Debóra

A Keletinél, az aluljáróban az olcsó pizza-árus előtt kínálta magát. Ránézésre tíz-tizenkét éves. Vastagított ajkak, kihúzott szemek. Elől hiányzott a felső és az alsó fogsora. Üzleti célból kiütötték vagy kihúztatták. Feszés miniszoknya, csontos alkat. Ezüst túsarkújában csámpán fel-alá sétált.

Mellette egy öreg, tangóharmonikás férfi valami kuplét játszott. Szétterített napilap a lábánál, tartalmát eltakarta az öregnek dobott maréknyi apró.

A lány ásítva felém pislantott. Majd tátogni kezdett. Semmi hang. Mégis kristálytisztán hallottam:

*Megrendült a Föld,
csepegett az ég.*

A fellegek is víztől áradának.

Utána meg ketté szakadt a hang:

*A hegyek megrendültek
Gyere,
az Úrnak orczája előtt.*

pár perc, itt a közelben.

*Új isteneket ha választott a nép,
Ne félj, élvezz belém,
mindjárt kigyúlt a harc a kapuk előtt.*

kiműtötték a méhemet.

*Így vesszenek el minden te
ellenségeid, Uram!*

Ne menj el,

*De a kik téged szeretnek,
tündököljenek, mint a kelő Nap
fázom...
az ő erejében!*

Szennyezett szent

Navagraha, Guwahati

Taxival föl a Chitrasal hegy
keskeny szerpentinjein,
a kilenc bolygó
templomához.

A parkolóban kósza túristák,
szemét és majmok.

Kitárva a templom kopott,
fehér kapuja.

Bárki beléphet.

A vörös lépcsőnél
leveszem a cipőm.

Mezítláb lépek a langyos kőre,
a barázdás kupolájú,
zömök kápolna
felé indulok.

A csúcsos ívű bejárat fölött
tőgyként csüngő arany-
harangok.

Mint amikor este fölnezek
az augusztusi égboltra:
nyugalom a szentély
homályában.

Körben a nyolc lingam,
Siva térdig érő,
erektáló oszlopai.
Parázsló ondósejtek
a tövüknél hunyorgó,
apró mécsesek.

Az óramutató járásának
irányában körbejárom
a lingamokat.

Testem ereje
a tudatomé.

Hátam mögött a pap,
bátorít, menjek a centrumba,
vár a kilencedik,
a Nap.

Akárha meleg, fekete
viaszon járnék,
puha kő a talpam
alatt.

Lehajolok a Naphoz.

Lefényképezném
a mécsesektől csillámló úrt,
ám a telefonom
semmire sem reagál.

Odakint valaki föl kacag.

Egy kisebb termetű,
vakarózó majom.

Tátongó szakadék
egy lépésre tőle.

Zöld anakondaként
kigyózik alatta Ázsia
férfias sodrású folyója:
a szennyezett szent
Brahmaputra.

■ **Orcsik Roland** (1975, Óbecse): költő, író, irodalomtörténész, szerkesztő. Szegeden él.

Új élet

Az öltönyös öregúr csípőre tett kézzel áll a régi bútorokkal berendezett lakás bejáratánál. Mikor odalépek hozzá, megölel, egy óvatlan pillanatban a nyakamba csókol. Önkéntelenül összerándulok, a halott nagyapámra emlékeztem. Magas, fess ember, valaha igazi sármőr lehetett, magyarul szól hozzám. Linda szerint az apósa a hatvanas években kiváló katona volt, harcolt többek közt a hatnapos háborúban.

Az asztalnál rövid, szexi overált viselő lány mellé kerülök, pont Lindáékkal szemben. Így legalább láthatom, ahogy Linda férje vacsora előtt gátlástalanul végigkóstolja a salátakínálatot, rezzenéstelen arccal szel a tálon ízlésesen elrendezett kalácsokból. Utána barátságosan rám vigyorog a túloldalról, majd jóízűen fal tovább. A többiek észreveszik, de nem szólnak rá, nyilvánvalóan megszokták már. Vidám ember, jegyezte meg róla az anyám legutóbb.

Szedek magamnak egy tálkába humuszt, pedig már ránézni is alig bírok. Miután Izraelbe érkeztem, Bennynek legelső dolga volt, hogy teletömjön velem. Egy hétig vagyok vendégségben náluk, azóta Haifán elzarándokoltunk a város öt legjobb humuszétermébe, minden nap másikkba mentünk. Csak ő meg én, Linda nem jött velünk. Arra hivatkozott, rengeteg a megrendelése. Linda évek óta családkutatóként dolgozik, de csak mostanra érett be igazán a dolog, pár hónapja lett saját irodája. Családfákat állít, születési meg házassági dokumentumokat fordít magyarról angolra, néha ivritre. Jó pénzért bárkinek megmondja, akad-e a felmenői között igaz kohanita.

A legtöbb humuszéterem az arab negyedben, a suk környékén található. A tulajdonosok és a pincérek széles mosollyal fogadtak bennünket, pár perc múlva hozták is az olajos krémmel megrakott tányérokat, tetejükön kövér csicseriborsószemekkel. Benny azonnal mohón falni kezdett, friss fehér pitával tunkolt. Tele szájjal azt bizonygatta, sehol a világon nincs ehhez fogható étel, ő ilyenkor konkrétan a mennyekben jár.

Mert hát szögezzük le, fejtegette aztán, a humuszt hiába az arabok találták fel, többnyire azért a zsidók eszik. Ezt ugye én is belátom, nézett rám fürkészve. Ő, Benny, például egyetlen napot se bírna ki nélküle, szeretné tudni, mi a véleményem erről.

Bólogattam, a humusz tényleg isteni. Amit Pesten adnak, egytől egyig utánzat, silány alapanyagokból összetakolt szar, az igazit kétségtelenül itt, ebben a büfében adják, válaszoltam

készségesen, mind az öt helyen. Bennyre mosolyogtam, rendíthetetlenül lapátoltam magamba a zaftos krémet, de közben végig azon imádkoztam, hogy lehetőleg gond nélkül hazajussunk.

Bennyt azonban nem lehetett átverni, összehúzott szemmel vizslatott. Ordít rólam, hogy feszült vagyok, mondta, a villát is görcsösen tartom, csak nyammogom az ételt, mint aki száraz kenyérbe harapott. Ennek így semmi értelme. Próbáljam elengedni magam, örüljek, élvezzem az életet.

Never forget, you are a genius, nézett bele mélyen a szemembe, pont, amikor kettéharraptam egy falafelgolyót.

A falat a torkomon akadt, vízért nyúltam, ő pedig sorolni kezdte az erényeimet. Szép vagyok, okos, még aránylag fiatal. Csak sajnos semmi önbizalmam.

Tényleg jól nézel ki, győzködött két teljeskiőrlésű pita majszolása közben, holott nemrég panaszkodtam neki, az utóbbi időben felszaladt rám néhány kiló.

Ne aggódj, csámcsogta elégedett lángosképpel, és feltűnés nélkül kikapcsolta nadrágján az övet. Dubaiban így is királynő lehetnél, röhögött. Mindig az volt a mániája, hogy egyszer sikeres leszek, higgyem el, ő tényleg tudja. Persze nagyon kell akarni ezt az egészet.

Nem volt erőm vitatkozni vele. Hiába múlt el a nyár, legalább negyven fok volt az étteremben, leheletvékony pólóban is izzadtam. De azért igyekeztem ellazítani magam. Arra gondoltam, Bennynek néhány dologban tényleg igaza lehet, és ki tudja, az is megeshet, hogy egyszer jóra fordulnak a dolgok.

Később arról kezdett el lelkesen beszélni, hogy jövőre Berlinbe megyünk. Csak ő meg én, esetleg Lindával hármásban. Megnézzük a KitKatClub-ot.

Nem lesz rajtunk túl sok ruha, kacsintott Benny kacéran, fel kell készülnünk az ottani dresszkódra. Mindenki úgy flangál, ahogy kedve tartja. Apropos, te mit dobnál ki szívesebben, cicit vagy popsit, kérdezte izgatottan. Majd rögtön hozzátette, a cici talán jobb volna, Linda a szülések után arra úgysem lenne hajlandó. Reméli, én azért igent mondom.

Vigyorogva bólogattam, igyekeztem nem röhögni nyíltan a képébe. Egyelőre nem mondtam se igent, se nemet. Átfutott rajtam, Berlinért cserébe én meg elvihetném őt idétlen nevű pesti bárókba, ha már annyira imádja a várost. Annak idején hat évet töltött ott, amikor az orvosit végezte, legtovább a Deákon lakott albérletben, sulit után gyakran jártunk fel hozzá Lindával.

A metróban ismerkedtek meg, Linda tizenhat volt, Benny huszonegy, akkoriban kezdte az egyetemem. A tömegben előreengedte Lindát, ő meg visszafordult, *todá rábá*, mosolygott Bennyre, onnantól elválaszthatatlanok lettek. Egyszer segítettem nekik kitakarítani a lakást, hegyekben állt a sok lom, Lindával mosogattunk, Benny állítólag akkor szeretett menthetetlenül belém. Jobban mondván a két dolgos kezembe meg az elszántságomba, ahogy mosolyogva túrtam az elképesztő kuplerájt magam körül.

Aztán arra gondoltam, a végén ők mentek el. Vagyis Benny tulajdonképpen nem el-, hanem hazautazott, mert hiába a magyar gyökörek, Budapesten sohasem volt otthon. Lindát pedig vitte magával. A tengerparti város leg-tetején lévő, csupaüveg nappalijukból látni a Carmel-hegyet. Ide nem hallatszik fel az üvöltő arab zene, a szomszédok egytől egyig askenáziak. Semmi mizrahi tempó. Nyugodt kutyasétáltatós nyuged nagy szállodalánccokkal meg egy szépen berendezett nyugdíjasotthonnal, a felső tízezernek.

Ünnepekkor kijöhetnél, mondta annak idején Linda búcsúzóul, azóta eltelt majdnem húsz év. Hiába hívtak, költöztek ki én is, maradtam Pest

élhetlenebbik felén, ahol hétvégeként a villamosmegállóban püföli egymást néhány fil-lérért a sok nyomorult. Lindáékkal havonta többször skypolunk, mindig megkérdik, hogy vagyok. Remekül, vigyorgok, és igyekszem boldognak látszani. Szeretem nézni, ahogy ilyenkor megnyugszanak.

Öt éve élek a Golgota téren egy romos garzonban, amit az anyám vásárolt hitelből a harmincadik születésnapomra. Egy közeli rétesezőben dolgozom, a főnököm vezetékneve pedig megegyezik a hírhedt sorozatgyilkoséval, aki először a feleségével, a szomszédaikkal, majd a kikerülő rendőrökkel is hidegvérrel végzett.

A főnököm, a névazonosságot leszámítva egyébként kifejezetten nyugodt ember, ha nem látom, miket posztol a Facebookon, úgy hiszem, barátok is lehetnénk. Amolyan igazi, békebeli figura, fűtyörészve, fehér atlétatrikóban gyúrja egész álló nap a tésztát, szórja rá bőségesen a cukorral vegyített mákot, diót, aprítja a gyümölcsöket. Mondja, mit csináljak, hogy flottul menjen minden, miközben ő kiszolgál a pultban. Ha nincs elég vevő, leül a kis sámlira hátul, a sütők mellé, és a mobilját kezdi nyomogatni. Máskor, ha egyedül vagyok, már érzem a sült rétes illatát, alma meg fahéj keveréke tolakszik az orromba, legszívesebben beleharapnék, de ekkor pittyeg a telefonom – egy ismerősöm épp akkor oszt meg valamit a neten, élőben. Mikor jobban megnézem, látom, a főnököm az, aki *Free Palastine!* feliratú táblát tart a kezében egy tüntetésen. Ott áll a kamera előtt, némán mozog a szája. Nem hangosítom fel. Nemrégiben befolyásos vénember portréját taposta a villamoson derűs hévvel, amiről fotó is készült, azóta ez a facebookos háttérképe. A boltban, mielőtt beleharapok a frissen sült rétesbe, megpróbálok kiűzni őt a fejemből.

Nem tehetek róla, az édesség a gyengém. Benny családjá pedig ma, az újról vacsorán igazán kitétt magáért. Rétes helyett émelítőt szirupba mártott sütemények sorakoznak az asztal melletti tállón, pekándiós, pisztáciás meg grizzel kikevert szeletek különféle színben és méretben. Benny beleharap az egyikbe, az omlós tészta rögtön kettéhasad, a sűrű szirupos lé szivarogni kezd a szája széléről. Néhány ragadós csepp az asztalra is jut. Szalvétával letörli, és elégedetten folytatja tovább a rágást.

A többiek testtartásából arra következtetek, hogy pár perc múlva kezdünk. Majd fordíts légszi, súgom Lindának könnyörgő ábrázattal, mielőtt megérkezik az asztalfőre Ávi, az elsőszülött. Ez a legkevesebb, villan belém, ha már iderángattak. Nem ismerem senkit a családból, és a nyelvet sem beszélem, hiába tanultam éveig hébert a gimiben. Néha elkapok a beszélgetésükből egy-egy szót, de a hangok jó részét elnyomja a maximumra állított ventillátor a hátam mögött. A levegő a dobhártyámban süvít, egy idő után úgy érzem, bármi más jobb lehet ennél.

Ávi arckifejezéséről lerí, kezdettől fogva gyűlöl, amiért senki sem mutatott be neki, úgy tűnik, nem hisz a diaszpórában élők megsegítésében. Vagy csak simán hidegen hagyja, hogy Erecen kívül is élnek zsidók. A piacon, és amerre az itt töltött egy hét alatt járok, mindenkinek elújságolom, a messzi Kelet-Európából érkeztem, az árusok datolyával, olajbogyóval kínálnak. Néha még kedvezményt is kapok.

Ávit azonban nem ilyen fából faragták, őt az ilyesmi nem hatja meg. A vacsora legelején, látva zavaromat, kimérten megjegyzi, pont úgy festek, mint aki a következő pillanatban öngyilkosságot fog elkövetni. Overált viselő lánya szintén pókerarccal tüntet mellettem, az anyjának vakkant oda néha egy-egy szót. Tizennégyen ülünk az asztalnál, én vagyok a tizennegyedik. Kibic vagyok, kibic vagyok, kibic vagyok, mondogatom magamnak, tök feleslegesen. Ezt rajtam kívül is tudja mindenki.

Ávi és a vén veterán az újév alkalmából tóasztot mond. Legyen édes az évetek, teszik hozzá a végén – ha jól sejtem. A vékony almaszeletekre mézet csurgatunk, utána lilimos tálban behozzák a levest. Ávi felesége, Sosána, egy nagydarab, festettszőke nő szed mindenkinek. Ő készítette az összes fogást, kérdi, kérek-e bele tésztát. Szórakozottan bólogatok. Látom, folyamatosan izzad, papírsebkendővel törölgeti a homlokát. Meg lehet halni ebben a lakásban, panaszolja. Egy idő múlva felajánlom neki, cseréljünk helyet, én úgysem bírom már elviselni a mögöttem tomboló szélvihart.

Vacsora közben a szemközti falon függő fényképeket bámulom. Az egyik fotón a Romániából bevándorolt nagyfi, Cipora látható, mosolyogva ül a kanapén Lindáékkal. Mostanra alig ismeri fel az unokáit. A másik képen Ávi és nyakigláb lánya, Tami ácsorognak a nagy-

szülőikkel a virágokkal teleültetett balkonon. Cipora szeme ezen a fotón kissé kidülled, szomorúnak látszik. Mint aki megsejtett valamit az évek múlva bekövetkező Alzheimerből.

Kerekesszékekben most betolják a szobába Cipi sógornőjét, akinek a vén veterán az asztal fölött gyengéden végigsimítja a karját. Az öreg a háború után a nővérel együtt érkezett Izraelbe, az asszony, a képek tanúsága szerint, pár éve még vígan ette a tortát Benny lányával. Nyolcvanöt múlt, szóltanul, feszült arcizmokkal pásztázza a vendégeket.

A család férfitagjai főleg románul, néha magyarul beszélnek felváltva a két nőhöz, akiket napközben negyvenes moldvai ápolók gondoznak. Tisztára olyanok, mint Stan és Pan, jegyzi meg röhögve Ávi, amíg a magas, anorexiás Gabriella kitolja a mosdóba a nagynénjét, a zömök, izmos Maria pedig az anyjukat kíséri a balkonra levegőzni. Egyiküknek majmos táská lóg a székén, igazi retro darab, a márka a gyarmathú Nobel-díjas íróról kapta a nevét. Sokáig vágytam rá, épp úgy, mint az óvodában az esküvői ruhás moncsicsi párra, amilyen a dadus lányának volt. Még álmodtam is róla.

Nu, Anicska, kipisilted magad, kiabálja később az öregember a nővére fülébe. A másik alig hallhatóan felnyög, mozog a szája, talán mondani akar valamit. De a szeme csukva marad. Olyan, mint egy élethű, tönkrement alvóbabá. Az öreg egészen közel hajol hozzá, drágám, szótagolja ordítva, nehogy a bugyngóba csorogjon, azzal cuppanós csókot nyom a nő arcára.

A leves rettentő sötét, lassan kanalazom, amíg a lé ki nem hűl teljesen a tányérban. Mellettem Tami is csak csipeget, egy kis főtt húst, zöldséget, pár kanál levest. Tésztát, kenyeret egyáltalán nem. Egy időben mindenáron modell akart lenni, ezt is Lindától tudom, erre készült éjjel-nappal, hánytatta magát, de túl nagy volt a verseny, Tami már az elején kiesett. Jelenleg katona, egy éve van hátra a helyi irodában, a műkörmét szerencsére megtarthatta.

Nézem, ahogy előhúzza a mobilját, gyakorlottan fogja be a kamerába az ünnepi asztalt. Gondosan ügyel arra, hogy az innen-onnan belógó fejek ne rontsák le a látványt. A körmei is gránátalma színűek, nem lehet véletlen. A tálból maga elé vesz egyet, hibátlan, érett gyümölcsöt. Kattint, „New year with Family“ pötyögi a kép mellé. Rögtön utána kitörli, „New year visitors“, írja végül, és a posztot kilövi az éterbe. Az arckifejezése egy túlélőé, a homloka enyhén pörsenéses.

A modell-ügy után szegényke depressziós lett, hajol hozzám Linda a leves és a gefilte fish közti félidőben. Pedig kár aggódni, jegyzi meg szárazon, miközben elbűvölő mosolyt küld Sosána felé. Harminc év múlva ugyanolyan tohonya tehén lesz belőle, mint az anyjából. Majd meglátod, ráncolja a barátnőm a homlokát, azzal újra belefeledkezik a tányérjába.

Szed magának a sült rizsből, az arab salátából, és előzékenyen Benny elé helyez egy újabb, szép szelet húst. Tudom, utál itt lenni, még jó, hogy csak ünnepekkor kell elviselnie a ro-

konságot. Ez az egész tulajdonképpen az öregeknek fontos, magyarázza, miattuk muszáj kibekelnünk a dolgot. Ők egyébként a lányokkal sábatkor sem gyújtanak soha gyertyát.

Anyám egy időben mindig azt mondogatta, Linda milyen ügyes, nézzem meg, ezzel a Bennyvel hogy megfogta az isten lábát. Nekem is ki kellene oda mennem, ahelyett, hogy itthon szerencsétlenkedem évek óta. Ereben állítólag mindenki megtalálja a párját, talán nekem is jut egy jóra való szabre biztos állással, aki képes eltartani a családját. Mérnök, informatikus, vagy esetleg orvos, mint Benny.

Nem akartam neki csalódást okozni, utazás előtt megígértem, hogy megpróbálom. Bennyvel már a legelső este sorra vettük a neten az ismerőseit, ki lenne jó nekem, kit ajánl, de egyet sem találtunk. Aki megfelelne, mind házas, aki facér, az meg többnyire megbízhatatlan, link, bulizós, legalábbis Benny szerint. Igazából egyik sem való hozzám.

Anyám két nap múlva felhívott, még mindig semmi, kérdezte. Semmi, válaszoltam, de azután gyorsan hozzátettem, szerintem még ne adjuk fel. Öt nap alatt bármi megtörténhet.

Mialatt a többiek esznek, az asztal alatt a malacos Facebook csoportot nézegetem. Szeretnék az állatkáimnak új, megfelelő minőségű szénát venni, egy ideje valamiért nem ízlik nekik a régi. Jó volna végre rendesen berendezni a ketrecüket is, mégis csak az az otthonuk. Három éve élünk együtt hármásban, mikor hazaérek a munkából, kedvesen berregnek. Várják, hogy enni adjak nekik, ha óvatosan közelítek, engedik megsimogatni magukat. Mindig malacsimogatás közben támadnak a legjobb gondolataim, ezért sem válnék meg soha tőlük. Jól megvagyunk így, nekem nem kell már más. Anyámnak mégsem mondom, nem akarok veszekedést.

Az oldalon hirtelen felbukkan egy kép, kendős öregasszony ül a konyhában, ölében jó húsban lévő tengerimalacokat tart. Az asszony vaskos dereka körül lisztpecséses kötény feszül, ruhájának ujjá feltúrva, mint aki épp dagasztáshoz készülődik. Valaki a kép alá kommenteli, „Nagymamám, Zalai Imréné pecsenyesütés előtt“. Páran röhögős szmájlikat küldenek, egy kis párolt zöldség még jó volna melléjük, írják, esetleg kovászos uborka, a többség azonban durván lehurrogya. Döbbenet bámulom, de mielőtt reagálhatnék, az admin váratlanul törli a fotót.

Nem eszel, kérdi Linda tele szájjal a töltött halra mutatva. Elég jó lett, a banya kivételesen nem szúrta el. Villámmal óvatosan megpiszkálom a gefilte fish kocsonyás szélét. Minden évben megfogadom, hogy egyszer megkóstolom, de attól tartok, felfordulna tőle a gyomrom. Maradok inkább a csirkénél.

Egy darabig hallgatunk. Linda lányai indiánszőkellésben közelednek a fürdőszoba felől, és amíg Tami homoszexuális bátyja tálcán egyensúlyozza köztük Sosana tortakölteményeit, a gyerekek bemutatják az iskolában tanult újfajta köszönést. Egymással szembefordulva először a tenyerüket, majd a bokájukat érintik össze, mintha egymáshoz lennének láncolva, miközben különös rabszolgatáncot lejtenek – a marokkóiaktól leshették el. *Dzsangleee!*, kiáltják együtt a végén. Izgatottan várják, mit szólnak a mutatóhoz a többiek. Egy pillanatra mindenki bennragad a szó, *Ejze jofi*, simogatja meg a fejüket a nagypapa büszkén.

A vacsora végén hátratulom a székem, és elkezdem kihordani a konyhába a piszkos edényt. Urival, a meleg fiúval leúsztatjuk a mosogatóban a likőrmaradványokat meg az édeskés vörösborkat, segíték neki bepakolni a gépbe a tányérok. Állunk a félhomályban, a hűtő diszkrétén zümmög mellettünk, csak néha hallatszik belülről egy-egy roppanás. A bekapcsolva felejtett rádió érzelmes izraeli slágereket nyekereg.

Elkészülünk, Uri félszegen rám mosolyog, ahogy levegőt vesz, orrában megremeg a kis fémkarika. Most sem szól egyetlen szót sem. Linda azt mondta, egy elvált marokkói mérnökkel él Tel-Avivban, aki mellesleg tíz évvel öregebb Urinál. Legszívesebben odalépnék hozzá, és meglapogatnám a vállát. Ha szóba elegendnék, úgy képzelem, mesélne a fehér városról, a tengerpartról, vagy Jaffóról, én pedig megemlíteném neki a kis drágáimat, akiket egy teljes hétre otthon kellett hagynom. Anyám büdös kis terroristáknak hívja őket, de legalább ad nekik enni, holott irtózik tőlük. Hiányzik a muttyogásuk és az illatuk, Uri biztosan megértené. De végül csak visszamosolygok. Egyébként sem tudom, hogy mondják ivritül, hogy tengerimalac.

Zajt hallok odabentről. Az ajtóhoz lépek, onnan leskelődöm be a szobába. A tágas napali kiürült, csak Lindáék ülnek Benny apjával az asztalnál. Mellettük a széken nejlonsza-

tyorba pakolva a maradék étel, amit Sosánáék nem vittek magukkal – a nagyszülőknek meghagyták a húst és a csokoládétortát, Lindáékra pedig rásóztak egy nagy adag sült rizst, plusz egy doboz salátát.

A kanapéről figyelem őket, mindjárt tizenegy óra, mehetnének már. A két öregasszonyt is lefektették az ápolók. A vén veterán egy ideig csendben beszélget Bennyvel, azután kiabálni kezd, dühében az asztalra csap.

Tétlenül nézem a jelenetet, kérdezem Lindától, mi baja az apósának. Csak a szokásos, legyint, Benny és Ávi már régóta nem beszélnek egymással, a papa pedig ilyenkor azt hajtogatja, annak idején nem ezért tette meg a hosszú utat Európából. Ezt minden alkalommal előadja, sóhajt Linda, és pakolni kezd.

Benny ekkor előhúzza a fényképezőgépét, csííz, kiáltja az arcán idétlen vigyorral. Csínáljunk gyorsan indulás előtt néhány képet. Az öreg, mintha az iménti veszekedést elvágták volna, derűs lesz, mialatt Benny kattintgat, ő búcsúzól borítékokat oszt: egy kis pénzt mindannyiunknak az újévre. Rólam is készül fotó, épp, amikor átveszem tőle, rajta van a nevem ivritül, alatta pedig szálkás betűkkel, hogy boldog új évet. *Sáná tová.* Zavarban vagyok, automatikusan zsebre vágom, nem tudom, mennyit tett bele.

Hirtelen pittyeg a telefonom, na?, kérdi az anyám újra sms-ben. Visszacúsztatom a mobilt a zsebembe, a boríték mellé. Holnap hajnalban utazom haza, még van időm válaszolni.

■ ■ ■

■ **Gáspár-Singer Anna:** 1976-ban született Budapesten. Író, kritikus. 2013 óta publikál különböző nyomtatott és online folyóiratokban, írásai többek között a Jelenkorban, az Alföldben, a Látóban és a Csillagszállóban jelentek meg.

csupa vér belülről

csupa vér belülről a szöveg
csak úgy ömlik belőle
mint anyuci szájából
a kétségbeesett mentős fiúra

próbálsz fészülni
ne legyen hatásvadász
de hát ez ilyen a vér már csak vér
vagy hatásvadász vagy patetikusan giccses

vagy simán igaz és olyankor
hihetetlen s hiteltelennek látszó
kurva nehéz ám anyád haláláról
bármit úgy mondani hogy

a kritikus szövegeddel szemben
őszinte legyen ne az együttérzés és sajnálat
beszéljen belőle pedig hát belőled is
az önsajnálat ömlik

hogy jó-e egy szöveg amely
egy édesanya haláláról szól
szinte lehetetlen objektív és
érzelemmentes módon megítélni

ezért hát írsz egy másikat
az ominózus első szövegről
hátha de úgy tűnik
nincs semmiféle kegyelem-hátha

képzeld el az üveg pohárba öntött
vizet lassított felvételen

leér az üvegfal aljáig visszafröccsen
megtelik levegőgolyókkal
elindul komótosan mindenfelé
vagyis körbe mígnem az egymásra
ható s visszaható erők ráérő
ütközések vontatott
víznyúlványok lassan de nagyon-nagyon
lassan egymásba nem olvadnak s el nem
indulnak végre lomhán egyazon irányba
körbe

örvénylés közben
poharad fokozatosan megtelik
fáradt bűvárokként vontatott mozdulatokkal
fölaraszolnak benne meggyűrt buborékok
levegőt venni végre
felszint érve apránként elpattannak
s a pohár falán amőbaként mászó
folyékony kinövések
kényelmesen összeolvadnak a tömbbé
váló anyaggal
lassított felvételen olyan a víz
mint a méz sűrű
komótos mozgású csak
színe nincs

ugyanígy működnek egyes emberek
mézként viselkednek édes ígéreteikkel
összekelve léttéred poharának falát
ám ha e csalóka látvány
gyorsaságát megváltoztatod
feltárul az igazság
tartalmas sűrűség helyett lötyögő fröcsögés
híg üresség laza molekulakötések
színtelen szagtalan íztelen közeg
mi több
fullasztó társadalom

szombaton délelőtt kimegyünk a temetőbe

szombaton délelőtt kimegyünk a temetőbe
rendbe tenni anyám sírját
itt a tavasz elolvadt a hó
nem maradhat „úgy”
a kisebbik gyerek beteg és hányingere is van
ki tudná azt megmondani mi a szart ittak este
őt otthon hagyjuk majd máskor
segít
a nagyobbikkal módszeresen
átválogatjuk a koszorúkat
élővirágos mely elpusztult félre majd
konténerbe vetve
még élő művirágos vissza a hantra
szépen sorban hosszában-keresztben
hogy takarja végig a sáros agyagot
melybe káromkodásig süpped a legjobb
s kábé egyetlen normális cipőd
módszeresen szépen szenttelenül
a munkára figyelve mint
akinek nem az anyja
fekszik itt
míg a télről itt maradt repedt
üvegű mécsesmaradékokat szemétre
hordja a kiscsaj addig én elsétálok a csapig
csak ide a szomszéd utcácskába
– sosem tudom utcának hívják-e
hivatalosan a sírok közti kisebb és nagyobb
kövezett vagy kavicsos vagy sáros-füves
ösvényeket –
éppen négy liter vizet töltve a kis
permetezőbe majd rálöttyintek némi
gyomirtót
apu mániája hogy ne nőjön fű sírjaink
a mi sírjaink – örület... – egyikén se köztük se
hát előbb sóztunk évtizedeken át
havi húsz kiló nátriumkloriddal
kizárólag a legolcsóbb fajtából ugye
majd egyszer megelégeltem a cipekedést
és modern tudományhoz folyamodtunk
azóta permetezem a temetőt
gyomirtót fecskendezek jól

besózott halottainkra módszeresen szépen
szenvtelenül a munkára figyelve mint
akinek nem az anyja
fekszik itt
maradt még jut a nagyszülőkre
csak ez a kurva sírkertkapu szorul a rozsdától
piros gumikesztyűben be sem tudom húzni rendesen
sosem lesz pénzünk rendbe hozni a düledező
kovácsolt vasat ismerek kovácsot
ő talán de nem
mert nincs áram a közelben sajna tán a
saját súlya megtartja még egy
ideig a konstrukciót
és akkor a bátyámhoz is elmegyünk ahol
nyolcan fekszenek egy sírkertben és itt szintén
gyom nővi be a fehér sotolint
sosem raktunk fóliát alája úri hívságból
inkább lepermetezzük a sírok közét
és kikapáljuk a tompa kiskapával amelyikkel
már nagyanyám sem tudott semmit kikapálni
oly tompa volt az éle – ez ars poetica is lehetne
e család történetének fontos szakaszaira vonatkozóan
röhögök belül de a munkára figyelve mint
akinek nem az anyja
fekszik itt a besózott föld alatt
lassan szétesve
szegény nagyanyám jött szinte
minden vasárnap reggel hat körül
nyomta a kapucsengőt izomból
na mi van ti még alszotok apám küldte is
a temetőbe azonnal kiskocsistól...
most kell menni magyarázott nagyanyám
amíg nem tűz a nap
mert elhervad a virág és nem bírjuk
a forróságot dehogynem bírjuk bassza meg
anyuka bár volna télen is
elég forróság de itt télen csak temetések vannak...
családunk legtöbb tagja fagyban temetkezik
és ünnepekkor szegény anyám is
dec. huszonhárom
erről külön annyi mindent lehetne mondani
hogyan inkább semmit
toltam a vérciki kiskocsit nagyanyámmal
a városon át tizenhét évesen de utáltam
az ilyen vasárnap reggeleket az ebéd sem
esett jól utána
nem mintha nem szoktam volna hozzá

e temetői millióhoz hiszen másik oldali
nagyszüleim temetkezésben dolgoztak
koporsólábakat szögelve tanultam meg
kalapáccsal bánni többet ültem halottas autóban
mint biciklin ó becses gyermekkor
de hát szüleim dolgoztak nyáron
ki vigyázott volna rám ha nem a temetkezési vállalat
röhögők belül de a munkára figyelve mint
akinek nem az anyja
fekszik itt a nehéz sárga agyagos besózott sárban
majd ha beszakad a sír
s ezzel kapcsolatban ismerjük jól előre
az összes ronda naturalista részletet
melyekről nem vagyunk képesek megfelekedezni
s beszélni sem
szóval majd ha beszakad a sír
felrakatom
aztán egy
évre rá ha összegyűlik elég pénz sírkövet is csináltak
persze keresztapád szerint nem kell addig várni
le lehet pneumatikus géppel döngöltetni
a marhája
így apám ezek a tervek kilátások
négy hónappal a halál után mert ezt is tervezni
kell ám nem csak úgy van az hogy
mellényzsebből a nyugdíjas zahlensiebittebazmeg
egy használt autó árát az örök kőre
a megmaradóra melynek csak közét
kell olykor gyomirtózni hogy
az ember kénytelen legyen kijönni ide
szembesülni múlttal jövővel
megtanulni gyászolni az anyját
árvaságával kezdeni valami
okosat társadalmilag elfogadhatót
és közben akármi másra gondolni kényszerűen
próbálkozni hogy el ne bögje magát
minduntalan egy nevetségesen kicsike sárga
permetezővel piros kesztyűs
kezében időközben felnőtt gyermeke előtt

Ardamica Zorán (Losonc, 1970): Füleken él, a helyi Művészeti Alapiskola igazgatója. A parametersk portál munkatársa, korábban újságíróként számos szlovákiai lapban publikált, 1996 és 2011 között a Plectrum Kiadó alapító vezetője. Verseit, prózáit, tanulmányait, fordításait magyarországi, szlovákiai, csehországi, romániai és ausztriai folyóiratok, tanulmánykötetek közölték. 2002-től 2015-ig, a Hungarisztika Tanszék megszüntetéséig a beszercebányai Bél Mátvás Egyetem adjunktusa. Háromszor nyerte el a Szlovák Irodalmi Alap nivódíját. Tizennégy önálló, számos gyűjteményes, tizenhárom fordításkötete jelent meg magyar és szlovák nyelven. Zenészként különböző hanghordozókon szerepelt, szerzői CD-je 2018 végén jelent meg.

AZ ÉN hibám

Krokodil

Sosem voltam egy beach boy, mondja Frank, de fanyar, rosszkedvű, szinte bocsánatkérő mosolya árulja csak el igazán, hogy a strand tényleg nem az ő terepe. Akkor talál csak magára, amikor megbontja az első üveg sörét.

A gyerekek önfeledten pancsolnak, jól érzik magukat a felnőttek is, sokáig senki nem veszi észre, hogy egy krokodil úszik egyenesen a nagymama felé. Először a kis David kezd el csapkodni és visítani, de senki nem figyel rá. Aztán a parton hűsölő Frank kap észbe, üvölt a nagymamának, vigyázz, Zsuzsikám, ott úszik mögötted egy krokodil, erre már a többiek is felkapják a fejüket, kiabál mindenki, csak a nagymama nem vesz tudomást a veszélyről.

Az erekben meghűl a vér, az egész család egy hatalmas szájjá változik, és izomból, gyomorból, teli torokból üvölt.

A nagymama hirtelen megfordul, majd váratlan mozdulattal leharapja a krokodil orrát.

Döbrent csend ül a völgyre, a családtagok elhallgatnak, aztán gúnyos nevetéstől zengnek a várost ölelő zöldeskék dombok, már-már ördögi kacajtól.

Erre a röhögésre riad fel Fecske.

Ekkora faszágot álmodni, gondolja. Biztos benne, hogy rajta nevetnek, felemeli asztalra ejtett ólomnehéz fejét, résnyre nyitja újra és újra leragadni készülő szeméit, körbenéz, lassan ráésszémél, hol is van, és arra is, hogy mégsem őt nevetik ki, hogy egyáltalán nem is foglalkozik vele senki.

Pont leszarnak, gondolja, és megállapítja, csak néhány percet aludt, ahogy a vonaton bóbiskolók szoktak.

Vasárnap hajnal, a városka egyetlen nyitva tartó kocsmájának terasza, senki sem igyekszik munkába, sehol egy autó, csak néhány törzsvendég a szomszéd asztalnál. Meg a vakító májusi fények, amiket a szemközti szürke panelok ablakai vernek vissza.

Az esküvő után Fecske követte a Kapitányt és Edét, akik taxiba vágták magukat, és idejöttek a Vadnyugatba, mert még nyitva volt, vagyis már nyitva, kikértek maguknak néhány sört és Unicumot, aztán valahogy mégis szétszéledt a társaság. Ő maradt egyedül, a többiek itt hagyták a söreiket, a sörökkel együtt pedig itt felejtették őt is.

Itt maradtak az esküvőről hozott sütemények is.

Nem baj, gondolja Fecske, ami ki van fizetve, azt el kell fogyasztani.

Terített asztal, fél vagy majdnem egész korsó sörök, szinte még hidegek, egy feles Unicum, egy csésze kávé, és három kartondoboz, tele süteménnyel. Két söröskorsó között fekszik a szemüvege is, eddig fel sem tűnt neki, hogy nincs rajta.

Ránéz az Unicumra, és kirázza a hideg. Lassan elkortyolja a csésze kávé, ami még nem hűlt ki teljesen, ezek szerint tényleg nem aludhatott sokat, aztán, hogy ne zavarja tovább az Unicum illata és látványa, gyorsan lehúzza azt is. Az egyik dobozból kivész egy kókuszos tekerccset, egyetlen harapás az egész.

Kivesz egy másikat.

A talponálló idősebb törzsvendégei közé vegyül néhány fiatalabb is, Fecske csak homályosan látja őket, az alakok helyett először a hangok jutnak el hozzá.

Baszd meg, mondja az egyik, sportolni kéne, az a nagy helyzet.

Mikor, baszd meg, mikor, kérdezi a másik, most komolyan, mikor sportoljak. Te is tudod, hogy kurvára nincs időm.

Nincs időm, a faszt nincs, kedved nincs, az a nagy helyzet.

Az esküvő egész jól sikerült, gondolja Fecske, miközben próbál visszaemlékezni az estére. Gedeon a gimnázium óta együtt van Genovéval, a menyasszonya, vagyis mostantól azt kell mondani, hogy a feleségével. Több mint tíz éve, azért ez szép. Biztos erről is beszélt a pap, amíg ők a Kapitánnyal és Edével a templom mögötti késdobálóban vodkáztak. Konrád, aki szerint ez pofátlanság volt a részükről, később ugyancsak berúgott, és az asztalon táncolt.

Fecske az utolsó kókuszos tekerccset is nagy élvezettel fogyasztja el. Öltönyt visel és nyakendőt, az öltöny egyik zsebében egy vizes alsónadrág.

Hát persze, világosodik meg hirtelen Fecske, az esküvő után fürödtek a Dunában, akkor vetkőzhetett le. Hideg volt a víz, csak a fiúk fürödtek, ők is csak ostoba virtusból. Utána nem akart vizes alsónadrágban üldögelni, ezért vágta zsebre.

Kivesz a dobozból egy franciakrémet, mohón tömi a szájába, aztán sorban megeszi az islereket, a zserbókat, a tortaszleteket, az egyik doboz teljesen kiürül, majd lassan, de egyenletes tempóban kiürül a másik. Megissza a maradék söröket is, akármennyire keserűnek tűnnek a sok édesség után.

A mosdóból kifelé jövet egy régi ismerősbe botlik, egy volt osztálytársa az, a Pusztai, pocakosan, tokásan, erősen kopaszodva, beesett szemekkel és rothadó fogakkal, mintha legalább tíz évvel lenne idősebb Fecskénél.

Baszd meg, Fecske, te itt, üvölt fejhangon, ezer éve. Gyere, igyunk egy pálinkát.

Fecske nemrég látta Pusztai fotóit a Facebookon, ott valamivel jobban nézett ki, élőben viszont egészen rémisztő, főleg így kora reggel. Megnősült ő is. Úgy látszik, Újtelepen mindenkinek ez a mániája. A felesége nála is kövérebb, és született egy kislányuk. Panelban laknak, valahol a közelben, és tessék, Sanyi vasárnap hajnalban ide jár inni az öreg alkeszokkal.

Fecske percekkel korábban eldöntötte, hogy nem iszik több rövidet, de hajlik rá, hogy egy pohár sört azért elfogadjon.

Pohár, a lófaszt, két korsót, légy szíves.

A vézna pultos lány világfájdalmas grimasza elárulja, nem szívesen szolgálja ki a pocso-lyarészes Fecskét, aki percekkel korábban még a teraszon aludt az asztalra borulva, ő viszont szintén nem túl lelkes, amiért a volt osztálytárs kérdéseire kell válaszolnia.

Hogy mi újság van veled, Pesten dolgozik-e még, és hogy van-e éppen csaja.

Ne basszál fel idegileg, vonyít Pusztai, tényleg telemarketinges vagy?

Hirtelen elkomorul az arca, kövér ujjai közül kis híján kiesik a korsó.

Hallod, Fecske, te egyetemet végeztél, nem?

Fecske egyetemet végzett, ez a csávó meg egy koszos kis műhelyben, olajfoltos overallban mászik be mindennap a lerobbant autók alá, és szinte biztos, hogy sokkal jobban keres nála. Eltartja a dagadt feleségét meg a gyerekét, rothadó fogak ide vagy oda.

Fecske elmeséli, hogy nincs barátja, bár nemrég találkozott egy lánnyal, és egész jól alakulnak a dolgok. Azt már nem teszi hozzá, hogy igazából mégsem bízik ebben a dologban.

Hogy zenél-e még, kérdezi tőle Pusztai, mert ugye régen gitározott.

Igen, Fecske valóban gitározott, de már évek óta nem nyúlt a hangszeréhez.

Pusztai a lelkére köti, hogy szóljon neki előre, ha legközelebb hazajön, a kurva életbe már, és akkor isznak majd rendszeren, de most tényleg menjen haza, látszik rajta, hogy szarul van, forog vele a világ, tudja ő, milyen érzés ez, szar az egész ország, szar emberek vesznek körül, persze hogy inni kell, és ha iszik az ember, szarul lesz tőle.

Búcsúzóul egy-egy pálinka mégiscsak lecsúszik, valamivel nyakon kell önteni azt a három doboz süteményt, indokolja meg magában Fecske, hozzátéve, hogy a rövidital amúgy is hatékonyabb a koffeinnél, így talán könnyebben is kormányozza haza magát.

Verőfényes napsütésben botorkál a csendes utcákon, kavarog a gyomra, a zsebét húzza a csuromvizes alsónadrág. Elsétál a kórház előtt, ahol két ápoló és két civil dohányoznak, magában elkezd számolgatni, hány rokona született és halt meg az okkersárga épület falain belül, aztán elveszti a fonalat, a fákat nézi, a rengeteg zöldet. A régi temetőhöz ér, nyitva találja a kaput.

Mindig is szerette a temetőket, nem igazán tud elképzelni náluk békésebb helyet. Ezen a májusi vasárnap reggelen, ebben az embertelenül korai órában ráadásul még a leghamarabb kelő nyugdíjas özvegyasszonyok sem látogatják elhunyt férjeik sírját, akik áldott jó emberek voltak, még ha meg is itták a magukét. Úgy dönt, sétál egyet a sóderrel felszórt sorok között.

Leül egy kicsit pihenni, a sírkövekre írt évszámokat nézegeti. Jobb híján kivonja a halálozási dátumokból a születési dátumokat, aztán hátba veregeti az egyik sírkövet, mintha élő ember volna, nyom egy pusztit az oldalára, és rémülten néz körbe, hogy nem látja-e véletlenül valaki, volt osztálytárs, nyugdíjas özvegyasszony vagy temetőőr.

De nem, nem látja senki.

A többiek

Gyerekkorában szinte mindig tragédiaként élte meg, ha véget ért a nyár, de mivel ez a mostani sokáig nem akart, kivételesen örül az igazi ősznek. Hogy nemcsak hűvösebb lett az idő, hanem kimondottan hideg. Úgy szívja be és fújja ki, mintha hónapok óta először vehetne levegőt. Nemrég állt el az eső, ettől még frissebb az éjszaka.

Ezek szerint most össze indul újra az élet, gondolja Fecske, új albérlet, új munkahely, talán új nő is lesz. Élvezi, hogy szokatlanul könnyűek a léptei.

Beülök az első szimpatikus kocsmába, gondolkodik tovább, ez egy olyan este, hogy egyedül kell berúgni. És boldogan.

Nézi az öt-hatemeletes épületeket, amikben száz év alatt tízezren laktak, ahonnan valakiket elvittek, ahova valakiket beköltöztettek, ahol emeletenként legalább egy világhírű zeneszerző vagy fizikus élt, mielőtt Amerikába nem költözött volna.

Lakást kellene venni egy ilyenben egyszer, nem pedig bérelni, de mikor lesz nekem pénzem lakásra, ha száz évig spórolok, akkor se. Fecske kedvét nem rontja el ez a gondolat, bár hova szívesen beköltözne most, elég lenne egy másfél szobás panel is, a panelok is szépek, csak máshogy, mint ezek az öreg bérházak.

Az egyik kirakatban párdücmintás nadrágok, párdücmintás felsők, párdücmintás kabátok, aztán egy záróra utáni cukrászda, egy nyelviskola, újabb kirakatok, egy cipőbolt őszi akciókkal, egy ékszerüzlet, egy hamburgerező.

Az egyik kapualjban két nő beszélget, jól öltözött ötvenesek.

Ha nem tud fizetni, mennie kell, nincs apelláta, mondja az egyik.

Szűkebb utcák, alacsonyabb épületek jönnek, egy másik kerület, itt-ott belátni az ablakokon, galériák matracokkal, szedett-vedett bútorok, valahol híradót néznek. Újabb öt százalékkal emelkedett. És most következik az időjárás-jelentés.

Nehezen találja meg az első szimpatikus kocsmát, az egyikben egy lélek sincs a csapson kívül, a másik előtt kisebb tömeg dohányzik az utcán. Milyen válogatós lettem, állapítja meg magában, idegesít, ha túl világos van, megőrülök, ha nem lehet leülni, a túl nagy csend és a túl hangos zene is zavar.

Marad a Hentes, vodkát kér és sört, a vodkát két részletben issza meg, a sört lassan kortyolgatva.

Elmegyek, elmegyek, énekel a rádióval egy szomszéd asztalnál ülő, gülüszemű férfi, milyen úton indulok, még nem tudom. Feláll, kezében feles pohár, botladozva a pulthoz lép, menjünk el együtt, böfögi a pult felé.

A hasad fog menni holnap, kiabál rá a pultos nő, mintha egy nyomornegyed általános iskolájának osztályfőnöke lenne, aki több évfolyamnyi vásott kölökből nevelt már éltanulót.

Jól van, na, mondja meghunyászkodva a gülüszemű, visszaül az asztalához, kiissza és lecsapja a poharat, és rakott krumplit kezd kanalazni egy műanyag dobozból.

Fecske a második vodkáját már egyszerre húzza le, és utána a második sör is gyorsabban csúszik. A Facebook hírfolyamát nézi, néhányan a cégtől már ismerősnek jelölték, az egyik csoportvezető, Kristóf feltölt egy fotót, egy baráti társasággal sörözik egy budai presszóban, vigyorog mindegyikük, csillognak a szemek, egy pillanatra sajnálja is, hogy nincs velük, még ha a felettesén kívül nem is ismer senki közülük, mert nem lenne túl nehéz elvegyülni, és akkor nem lenne ennyire egyedül. Ott is inni kellene, talán elég lenne csak a felét, mint most, vigyorogni, néha mondani valami vicceset, az azért menni szokott, és így az embert be is fogadja bármilyen társaság.

Aztán elszomorodik, mert tudja, hogy ez nem ilyen egyszerű, túlságosan is tökéletesek ezen a fotón a frizurák és a borosták, tökéletesek a szempillák és a szemöldökök, mindenkin jól állnak a karcsúsított ingek, mindenkin jól áll minden, az egyik srác arcán még a szemüveget is alig lehet észrevenni, teljesen máshogy viseli, mint Fecske a sajátját.

Hiába inna velük és próbálna jókedvű lenni, kiszúrnák, ha véletlenül egy pillanatra mégsem látszana annak.

Kiszúrnák az emberek az ilyesmit, ahogy múltkor az a Zsuzsi vagy Zsófi is látta rajta, hogy szomorú, miközben próbálta jól érezni magát. Vagy a gimiben Verona, amikor azt mondta Fecskének, nevetne egy kicsit többet is a többiekkel. Mintha ez olyan egyszerű lenne, hogy csak úgy odamegy a többiekhez, és csak úgy nevet velük. Bármit mondanak, bármit csinálnak, nevet.

Jobb most egyedül, mint Kristóffal és a társaságával. Az óvodában is jobb volt felmászni arra a ferdén nőtt fára, ahol nem zavarta senki. A harmadik vodkánál és a harmadik sörnél tart, amikor az óvodára próbál visszaemlékezni. Illatokra, ízekre emlékszik. Születésnapja van, és kap egy kis csomagot a többiektől, kibontja, egy kis doboz van benne, abban egy még kisebb doboz, abban pedig egy egészen kicsit autó. Nagyon szereti azt az autót.

Aztán megint a ferdén nőtt fa ugrik be neki. Annyira ferde a törzse, hogy még ő is könnyedén fel tud rá mászni, akár mennyire is ügyetlen. Ott üldögél végig, amíg a többiek játszanak.

Eszébe jut egy fénykép, farsangi bál, a többiek kisebb csoportokban állodogálnak, üldögélnek, beszélgetnek, ő egyedül a kép közepén, a terem egyik végéből indul valamerre, talán a terem másik vége felé. Nem szól senkihez, nem néz senkire, csak megy. Ördögnek öltöztették, ez mondjuk elég menő.

Az viszont már nem az, hogy öt éves korától szemüveget kell viselnie. Vagyis szemüveges lesz. A szemüveges mást jelent, mint az, hogy szemüveget visel. Az első szemüveges napja után megkérdezik a szülei, hogy csúfolták-e a többiek. Fecske még gyerek, nem érti, hogy miért csúfolna valaki egy szemüveget. Arra nem emlékszik, hogy azon a napon csúfolták-e, csak arra, hogy ezt megkérdezték tőle a szülei.

Folyosó, vécé, a vécében bujkál az óvónéni elől. Nem mer szólni, hogy nem szereti a spe-nótót, amit ebédre adtak, ezért támadt az az ötlete, hogy a vécén ülve várja meg, amíg a többiek végeznek az ebéddel.

Ebéd után csendes pihenő, ő marad ébren egyedül, a többiek alszanak.

A többiek, a többiek, a többiek.

A többiek mindig valami mást csinálnak, mint ő. Mindig valami mást csinál, mint amit a többiek csinálnak.

Délután az apja jön érte az oviba, ő az egyetlen, akit nem kell felébreszteni.

Mi van, öcsém, magadban iszol, vágja hátra Hubertusz. Fecske nem is vette észre, hogy bejött a kocsmába, vagyis látta, hogy bejön egy társaság, csak azt nem, hogy a kollégája is közöttük van.

Ülj majd át az asztalunkhoz, ha van kedved.

Fecskének nincs kedve, de nem szívesen üldögné már egyedül sem, szégyellné magát, undorral inná a sört.

Az éjszaka el van rontva.

Hubertusz, a haverja és annak barátnője isznak egy-egy Unicumot, Fecske hallja, amikor kikérik, látja, ahogy a három teli feles pohár a pulton áll. Nem bírná elviselni, hogy cinkos mosollyal koccintsanak, hogy nélküle igyanak, hogy hármuk közös élménye maradjon a berúgás, egy olyan élmény, amiből ő kimarad. Odalép hozzájuk, kér magának egy újabb vodkát.

Nem tudná megmondani, hol szállnak le a buszról, azt sem tudja, melyikre szálltak fel. A liftben egy kicsit szédül, a házigazda megkérdezi, hogy sört, bort vagy whiskyt kér-e, Fecske whiskyt kér, biztatják, hogy szolgálja ki magát, csordultig tölt egy poharat, az asztalra és a szőnyegre is jut belőle.

Leülhetsz, egyes, vágja oda egy magas fiú.

Fecske visszaszól neki valamit, később nem tudja felidézni, micsodát, csak arra emlékszik, hogy valaki azt mondja neki, ne igyon többet, és hogy egy aprócska lány kikíséri a konyhába, a kezébe nyom egy pohár vizet, és megkérdezi, jól van-e.

Jól vagyok, motyogja Fecske, forog vele a konyha, alig bírja meginni a vizet.

Biztos haza tudsz menni egyedül, kérdezi a lány.

Fecskének fogalma sincs, hol lehet, de jobbnak látja, ha rögtön elindul.

Magyarország szomszédai

A folyosó kihalt, persze, miért is járna erre bárki nyolc óra huszonegy perckor, a kávéautomatánál sem kell sorba állnia, bedobja az öt darab húszforintost, égeti a tenyerét az átforrósodott műanyagpohár, várnia kell néhány percet, amíg a kávé iható lesz. Lesétál az udvarra, kortyol egyet a kávéból, aztán alig telik el egy újabb perc, dideregni kezd. Hiába a vastag pulóver, november van.

A november a legsivárabb, legnyomorultabb, legkilátástalanabb hónap, talán csak a február vetekedhet vele, de az legalább egy kicsivel rövidebb.

Még szerencse, gondolja, hogy van beléptető kártyám. Az ajtó melletti dobozhoz emeli a kártyát, idegesíti a csipogó hang, a folyosó levegőtlen, a neoncsövek rideg fényétől ráadásul még barátságatlan is, de legalább meleg van. A benti meleg mutatja meg neki igazán, milyen hideg volt kint.

Felbaktat az első emeletre, leül a lépcsőre, megissza a kávé maradékát.

A fejében még mindig a call centerben begyakorolt szöveg zakatol, a csomagban kettő darab cserélhető, hárompengés pótfejét is talál, melyek egy-egy aloe verával és E-vitaminnal dúsított nedvesítő csíkot tartalmaznak.

Az előbb még forró volt a kávé, égette a nyelvét, a nyelvőcsövét, mostanra viszont már teljesen kihűlt, egyetlen cseppjét sem tudja élvezettel elfogyasztani.

Míndez nem kerül semmibe, önnek csupán az ezerkettőszázkilencven forintos csomagolási díjat és postaköltséget kell megtérítenie.

Nem, soha nem fogja elfelejteni ezeket a mondatokat, akkor sem, ha most felmond, új munkahelyet keres, és máshol helyezkedik el. A verseket sem felejtette el, amiket az általánosban kellett bemagolnia, vagyis lehet, hogy nem tudná mindegyiket elsőre elszavalni, de

ha néhányszor átolvasná őket, talán menne. Nem felejtette el azt sem, hogy Venezuela fővárosa Caracas, pedig a mögötte ülő Pusztai még a Magyarországgal szomszédos országok neveit sem bírta megjegyezni.

Fecske az első padban ül, a földrajztanárnő éppen arról beszél, hogy mennyire szerencsés mindenki, aki az újtelepi általános iskolába járhat. Annak idején neki is megadatott ez a lehetőség, és él is vele, továbbtanult, vörös diplomát szerzett, és most átadhatja a tudását, vagyis átadhatná, ha hajlandó lenne valaki figyelni rá. De még a tizenkilenc megyét és a megyeszékhelyek neveit sem képes megtanulni szinte senki az egész osztályból, szégyen. Szégyen.

Egyetlenegy ötös dolgozat lett, mondja sírásra görbülő szájjal, a többiek meg szégyellhetik magukat. Tanulhatnak, de inkább hülye matricákat gyűjtenek, meg a büfébe rohangálnak cukros, szénsavas üdítőket venni, miközben Etiópiában éheznek a gyerekek.

Megint Etiópiánál tartunk, sóhajt Fecske, és kinéz az ablakon, szeme az egyforma sűrű háztömbökről egy hosszúkas templomtoronyra téved, aztán a fák csupasz ágaira és a veretekre, most még ők is érdekesebbek, mint az Etiópiában éhező gyerekek. Különben sem veszi magára a fejoságot, tisztában van vele, hogy az övé lett az egyetlen ötös dolgozat, még ha nem is említi a nevét a tanárnő. Ő az, aki tudja kívülről a megyéket és a megyeszékhelyeket, az apja is kikérdezte tőle otthon.

Fecske, te is figyelj, szól a tanárnő, nem igaz, hogy negyvenöt percig nem lehet rám figyelni, amikor fontos dolgokról beszélek. A tanárnő majdnem elsírja magát, mi lesz így veletek az életben, teszi fel a kérdést, majd kiosztja az újabb dolgozatokat, és elkezd öntözni a szobanövényeket.

Első feladat, sorolja fel Magyarország szomszédait.

Fecske már hallja is a mögötte ülő Pusztait, Fecske, egyes feladat, mondjal már néhányat. Fecske felemeli a mutatóját, jelezve, hogy még ő sem ért a feladat végére. Pusztai a tolla hegyével böködi a hátát, na, lécci, csak néhányat. Ausztria megvan, az jó, ugye, meg Szlovákia és Románia.

Igen, súgja hátra Fecske, aztán eszébe jut egy tavaszi délelőtt még ötödikből, futás közben gáncsolja el egy idősebb fiú az iskolaudvaron, amikor becsengetnek, és ő matekóra siet, az új farmernadrágja a térdénél szakad ki, ott áll a közelben Pusztai, és nem szól semmit, csak nevet. Fecske még gyerek, úgy érzi, most bosszút állhat rajta.

Csehország, súgja hátra.

Köszí, mondja Pusztai.

Lengyelország.

Köszí, köszí. Már csak kettő kell.

Pusztai, kiált oda a földrajztanárnő, ne sugdolózz.

Rutinból szól rá, semmiféle retorziót nem alkalmaz, öntözi tovább a virágokat.

Oroszország, súgja Fecske.

Tényleg, kérdezi Pusztai, biztos, hogy Oroszország?

Biztos, bólogat határozottan Fecske.

Hú, nagyon köszí, hálálkodik Pusztai.

Te is előrehoztad a szünetedet? Manócska libeg váratlanul Fecske elé, szertefosztatva a nosztalgikus képet.

Nem érdekelnek a szünetek, feleli mogorván, aztán elmosolyodik, ahogy észreveszi, hogy Manócska mennyire meghökkent.

Persze, te akkor sétálsz ki, a call centerből, amikor kedved tartja. Kérsz egy kávét?

Jöhet.

Képzeld, fél óra alatt eladtam három borotvát.

Fecske a kiürült műanyagpohárba helyezi a teli műanyagpoharat, belekortyol, pedig tudja, hogy a forró kávé égetni fogja a nyelvét, aztán Manócskára néz.

Legalább neked jó napod van. Mesélj.

A mágnestábla

Reggel, ahogy elfoglalja munkaállomását, észreveszi, hogy többen is rámosolyognak, és a mágnestábla felé mutogatnak.

Fecske benne van az első ötben, alig akarja elhinni.

A mágnestáblára minden reggel az előző napi három legjobb értékesítő neve és eladási átlaga kerül fel.

Nagy dicsőség ez a call centerben.

Elég gyenge nap ez a mai, ha már te is felkerülhetsz a listára, jegyezi meg hahotázva Csésze úr, Fecske pedig a gratulációk mellett kivételesen élvezi még az ugratásokat is.

Aztán mégis lassan, kegyetlenül lassan telik a nap, és délután már nem történik semmi izgalmas. Hazafelé menet látja, hogy a park közepén található kis játszótéren egy lány hintázik, sál, sapka és kesztyű nélkül, pedig elég hideg van már, és sötétedik is. A játszótér kihalt, sőt az egész park is. Fecske megáll, nézi néhány percig, aztán fázni kezd, és a Hentes felé veszi az irányt, hogy aznapi kiváló eredményét fél deci Unicummal ünnepelje meg.

Megint egyedül, fiatalember, kérdezi lapos pillantással a pultos nő, Fecske pedig valami olyasmit felel, hogy sosem vagyunk egyedül, de a nő nem figyel rá, mert éppen egy zajos társaság robban be a kocsmába, ránézésre bölcsészfélék. Az egyik lány hasonlít arra, akit a parkban látott hintázni.

Fecske a bárpultnál ül, és a második Unicum után szedi össze a bátorságát, hogy kiderítse az igazságot. Tudja, hogy nevetséges a kérdés, de a lány, akit Fruzsínának hívnak, komoly arccal válaszol neki.

Nem én voltam, de szeretek hintázni.

Ugyanilyen hűvösen kérdezi meg Fecskétől, van-e kedve hintázni most, mert ha már így szóba jött, ő szívesen hintázna egyet.

Fecskének nincs kedve, de meghívja egy Unicumra a lányt.

Egy házibuliba készülünk, magyarázza Fruzsina, vagyis csak a többiek, mert én megyek haza írni a szakdolgozatomat.

Gyere velünk te is, szólítja meg Fecskét egy szakállas fiú.

Fecske arra hivatkozva próbálja elutasítani a meghívást, hogy másnap korán kell kelnie, aztán Verona és Mateo lépnek be a Hentesbe.

Nahát, te is ide jársz, ez az egyik kedvenc helyünk.

Meghívják egy Unicumra, majd közlik vele, hogy sajnos el kell menniük, mert másnap munka van.

Én is dolgozom holnap, vakarja a fejét Fecske, bár épp most hívtak meg egy házibuliba. És elmész?

Magyarul beszélgetnek, Mateo nem ért belőle egy szót sem.

Izom velük még egy sört, mondja Fecske, aztán meglátom.

Tehát elmész, hagyja rá Verona elnéző mosollyal.

A társaság egy része már készülődik, Fruzsina fel is veszi a kabátját, és kísétál a kocsmából, el sem köszön senkitől. Verona Mateóhoz bújik, közben Fecskére mosolyog.

Látom, te is keresel valamit.

Dehogy keresek, mondja Fecske, csak meg akarok halni. Ha kell, meghalok minden este.

A szél átsüvít az üres puztán, magyarázza egy vézna fiú, kivándorol majd mindenki, csak az öregek maradnak itt. Cekkerekkel és esernyőkkel kergetnek minket Nyugatra.

Mindenki egyetért vele, Fecske is, aki azzal kapcsolódik be a beszélgetésbe, hogy ha tavaszig nem talál magának másik állást, ő is kénytelen lesz külföldre költözni, még fogalma sincs, hova, csak el innen, de ahogy kimondja, rögtön meg is bánja, mert mostanában gyakran ismételteti ezt, miközben úgy érzi, örökre itt marad.

A bölcsészlányok a földön ülnek és énekelnek, az egyikük egy citerát is penget, ki tudja, honnan került elő. Hajlani egy óra lehet, szinte az összes alkohol elfogyott már. Hubertusz, aki éppen akkor készült betérni a Hentesbe, amikor Fecske és az idegen társaság kikanyarodott onnan, előhúzza a hátizsákjából egy üveg bort, és Fecske kezébe nyomja.

Fecske egy szőke lánynak kínálja az első kortyot, aztán szinte az egész üveg bort ketten isszák meg. Dicséri a lány énekhangját, hosszasan beszélgetnek, közben a citerás lány tovább citerázik, egészen addig, amíg Hubertusz ölelgetni nem kezd.

Júlia, akivel Fecske beszélget, szerzett már egy diplomát, és nemrég kezdett el egy új szakot.

A társaság hamarosan szétszéled, a citerás lány, aki egyben a házigazda is, Hubertusz kivételével kitessékeli a vendégsereg maradványát. Fecske és Júlia egymás szavába vágva folytatják a beszélgetést lefelé a lépcsőn, és akkor sem akarják abbahagyni, amikor kilépnek a hideg éjszakába. Beülnek a Lakosságba, mert Júliának csak hajnali négykor jön az első metrója, éjszakai buszra pedig nem hajlandó felszállni.

Tele van részegekkel és cigányokkal, folyton zaklatnak. Még akkor is, ha úgy öltözöm, mint a nagyanyám.

Szitalni kezd az eső, csillog az aszfalt, nemsokára hajnali három. Júlia egy rozéfröccsöt kér, Fecske egy sört kortyolgat iszonyú lassan, nem ők az egyedüli vendégek, de rajtuk kívül nincsenek már sokan.

A lány az ezotériáról, a reinkarnációról és az ikerlelekekről kezd beszélni.

Ismered a Rendes Tibit?

Fecske nem ismeri, Júlia pedig magyarázni kezdi, hogy a Rendes Tibi dobol, gitározik és énekel, titokban verset is ír, és színésznek sem utolsó, egy kis pincészház amatőr társulatában játszik. Ő az az ember, aki egyszerre vonzza és taszítja, mivel az előző életükben valószínűleg már találkoztak.

Fecske a telefonja kijelzőjére pillant, hajnali negyed négy van.

Igazából csak egy csók volt, mondja Júlia, mintha mentegetőzne. Egy író táborban voltunk, és tényleg nem történt semmi, csak az a csók. De tudom, hogy azt sem szabadott volna, mert a Rendes Tibi házas. Van egy kislánya és egy kislánya. És akkor még nekem is volt barátom. Meg egy szeretőm is. De kérlek, ne gondold azt, hogy kurva vagyok.

Fecske nem gondolja, de a sör már nem esik jól neki, és legszívesebben hazamenne.

Ez mind azt bizonyítja, folytatja Júlia, hogy az előző életükben nem egyszerűen csak találkoztunk, de egymásra is találtunk, mert egyiküket sem érdekelte, hogy a másik mit csinál, kivel él. Csak egymás lelkével foglalkoztunk.

Kiürül a Lakosság, csak Júlia és Fecske maradnak. Fecske egy idő után feléled, és javasolja, hogy menjenek fel hozzá. Júlia azt mondja, inkább hazamegy, mert tudja magáról, ha ilyen álmosan egy ágyat lát maga körül, biztosan elalszik, de nem szokott idegen fiúk lakásán aludni. Fecske ugyan szimpatikus neki, és igazán kellemesen elbeszélgettek, de mégis csak most találkoztak először.

Bezzeg a Rendes Tibivel biztos kefélnél, gondolja Fecske.

Átsétálnak a Hentesbe, ahol Hubertusz üldögél egymagában, a szokásosnál is tásásabb szemekkel. Elpanaszolja nekik, hogy a citerás lány kidobta, az albérlete pár napja megszűnt, a cucai pedig egy régi haverjánál vannak Rákospalotán, ahova most biztosan nem fog elbuszozni, és felébredtteni sem szeretné a cimborát. Éppen ezért jön most kapóra neki, hogy ők ketten megjelentek, persze nyugodtan maradjanak még itt, de hálás lenne, ha Fecske kölcsönadná a lakáskulcsát, mert közel lakik, és egy éjszakára igazán elszállásolhatná.

Fecske kellenetlenül nyújtja át a kulcsát Hubertusznak, aki hálából két Unicumot tesz az asztalra. Júlia nem iszik rövidet, ezért Fecske húzza le mindkettőt. Hajnali ötig ülnek a Hentesben, végül Fecske lekíséri a lányt a metróluljáróba, közben még mindig beszélgetnek.

Vagyis inkább már csak Júlia beszél, főleg arról, hogy a huszadik század óta a technika olyan mértékű és gyorsaságú fejlődésen megy át, mint az azt megelőző tízezer évben, ezt a technikai fejlődést viszont nem követi lelki megújulás. Az emberek ezért nem tudnak mit kezdeni önmagukkal, a másakra meg pláne nem figyelnek, nem hallják meg egymás szavát. Fecske bólogatva hallgatja, várja, hogy jöjjön a metró, és vigye el a lányt, ha már nem akart felmenni hozzá.

Szerencsére egyetlen fodrászt vagy autószerelőt sem ismerek, magyarázza Júlia, de könyvelőket sem. Ezeknek az embereknek az életéből teljes mértékben hiányzik a spiritualitás. Nekem az összes barátom bölcsész, bár néha még ők is elég földhözragadtak.

Fecske belekezd egy mondatba, hogy ő meg azért érzi szerencsésnek magát, mert mindenféle embert ismer, ha másért nem, legalább ezért jó dolog egy call centerben dolgozni, de mielőtt befejezhetné, megérkezik a metró, és Júlia mosolyogva pattan fel rá.

Fecske, ébresztő, recseg Hubertusz hangja az ágy mellől. Már azt hittem, felszedted a csajt. Sőt, képzeld, azt álmodtam, hogy meg is dugtad. Látod, haver, én legalább annyira élvezem az életedet, mint te magad. Vagy még nálad is jobban.

Ennek igazán örülök.

Drukkoltam nektek, folytatja Hubertusz, aki úgymint elrontott volna mindent azzal, hogy Fecske szobájában szállásoltatta el magát, bár Fecske lakótársa, Hurka is hallott volna mindent, mert vékonyak a falak. Szóval nem történt semmi.

Nem. Fecske gyorsan magára kapkodja a ruháit. Aranyos csaj, meg minden, de túl sokat beszél ilyen ezoterikus faszágokról. És különben is annyira fáradt voltam, hogy a végén már semmi mást nem akartam, csak aludni.

Látod, haver, nem kellünk mi senkinek.

Fecske ír egy üzenetet Kristófnak, hogy megbetegedett, az orvosi rendelőben várakozik éppen, ezért sajnos ma már semmiképpen nem tud bemenni a call centerbe, Hubertusznak meg elmeséli, amit Júlia mesélt neki.

Spiritualitás. Egy nagy lófaszt. Ezek a nők csak baszni akarnak, Fecském. És általában nem velünk.

Fecske főz egy kávét Hubertusznak és magának, aztán lesétálnak az utcára és elköszönnek egymástól. Fecske a körút forgalmát nézi, és rácsodálkozik a borongós novemberi reggelre. Most még ennek a nagy pesti szürkeségnek is tud örülni, mivel ez a napszak az utóbbi hónapokban kimaradt az életéből. Ilyenkor már bőven a call centerben szokott ülni, hétvégén pedig mindig átalussza a reggeleket.

Örül annak is, hogy végre alig állnak előtte a sorban a közért pultja előtt, de végül így is túl sokat kell várakoznia, mert az előtte álló férfi nem hajlandó ezernégyszáz forintot fizetni egy üveg ablakmosó folyadékért.

Ezernégyszáz forintot egy üveg ablakmosó folyadékért, üvölt magából kikelve, leellenőrizteti a pénztáros lánnyal, hogy a termék valóban annyiba kerül-e.

Fecske kenyeret, tojást, hagymát és szalonnát vesz. Az apróra vágott hagyma serceg a forró olajban, és megnyugtatja ez a sercegés.

Váratlanul lett egy szabadnapja. ■ ■ ■

Szarka Károly: Mosonmagyaróváron született, Budapesten él. A Noran Libro Kiadó szerkesztője, mellette szabadúszó újságíró, tagja a József Attila Körnek és a Fiatal Írók Szövetségének. Első regénye, *Az én hibám* tervéért 2017-ben Móricz-ösztöndíjat kapott.

Nyitás

Akad az ajtó a felpúposodott parkettán. Cigarettafüst nyomja el a kutyahúgyszagot. A pórát is betedlik a szennyestruha-kupacok. A fűrdőben egy sárga fogkefe. Csókolózunk. Először úgy, ahogy kell. Nyakába harapok. Leteszem a szatyor palántát. Tapadnak az ujjaim. A kulcsosonton kis sérülés, de nem horzsolom fel a mással múlt időt.

Üvegen át

A szemközti ablakban lányok cigarettáznak, harmatosak köztünk a fák, a nap lágy még az üvegen át is, valahogy úgy, ahogy harminc fölött a mell, egyszer csak lögni kezd, visszavisszater ugyan a tömör feszülés, de nyomában százezer apró ránc.

Túlfolyó

Az egyik ebédszünetből siet, a másik ötíg dolgozik, a harmadik épp lefektette már a fiait, én meg harnat egy nap, mint apám, teljesítem a rám hagyott normát, a férfiaság nullfokát súrolom, éjfél után a Svábhegyről vissza gyalog a Tatra utcába, oroszlanlábas kádám túlfolyóig ereszem, párában, földszinten.

HIDROplán

L eparkolom az autót, Marci magyaráz, hogy kiszáll felhajtani a sorompót, álljunk meg beljebb, de én behúdom a kéziféket. Édesanyám jut eszembe, ő szokta mondani, hogy a szerelem onnantól kezdődik, ha a pasi olvas a gondolataidban. Addig bohóckodás az egész. Földút vezet befelé, az épületeket körbenőtte az erdő, lassan visszafoglalja a természet a betontömböket. Mintha senki se járt volna itt, amióta elmentek az oroszok. Jó, hogy nem szoknyában jöttem, gondolom, miközben taposom a sarat. Hátrapillantok, Marci mögöttem lépked, néha a szeméhez emeli a Canonját, kattintgat. Mosolyt erőltetek, nem érdekel édesanyám, ez a kapcsolat nincs veszve. Újra lehet építeni. Halk hiphopot fúj felénk a szél, nem tudom, honnan jön, megtorpanok, borsózik a hátam. Meg akarom fogni a kezét, már nyúlok érte, de aztán mégse. Fejvakarásnak álcázom a mozdulatot.

– Menjünk vissza – mondja halkán, és ő is megáll. – Nézz körül, milyen romos minden. Nem tudunk itt forgatni.

Nem felelek, elindulok a legközelebbi épület felé. Belső jelenethez keresünk helyszínt, mindegy, kívülről mennyire lepusztult. Csak fél, azért mondja.

– Onnan jön a zene – nyúl utánam. – Kezdjük máshol.

Lerázom a kezét.

– Biztos csövesek.

– Nem tudhatod.

Az arcába akarom kiáltani, hogy minek jöttél, ha gyáva vagy, de inkább vállat vonok. Úgyse tudom, a laktanya melyik részén hagyta édesanyám azt a falfirkát. Ha járt itt egyáltalán. Lehet, nem mondott igazat. Átmegek az út túloldalára, megcélzok egy másik épületet. Az ajtaját lelopták, borostyán lóg a bejárat elé. Benn alig lehet lépni a téglatörmeléktől, pókhálók akadnak a sapkamba. A szobákat egybenyitotta az idő, a félig beomlott választófalakat graffiti borítja, tagek, dátumok, anarchista jelképek. Édesanyám írását nem látom sehol. *Rég lekopott*, legyintett reggel, amikor mondtam neki, hová kísérem Marcit. Elvileg kilencvenötben járt itt apámmal, nagy volt a szerelem, a falra is azt írták, hogy Kriszta, Feri, love. Piros betűkkel. Bár a Feriben nem biztos, lehet, akkor már nem apámba volt szerelmes. *Egy idő után egybefolynak, majd meglátod*, mondta. Nem fogom. Előbb leszek apáca, mint hogy annyi pasin keresztülmenjek, amennyin ő. De a feliratot meg akarom találni. Jó lenne látni a lenyomatát annak a boldog valaminek, amiből lettem. Jó lenne elhinni, hogy létezik ilyen.

A pincébe vezető lépcső el van torlaszolva terepjáróabroncsokkal, a falon nagybetűs grafiti figyelmeztet: ne menj le. Zseblámpát kapcsolok a mobilomon, átmászok a gumikon, izzadok, pedig hűvös van, remélem, Marci követ. Mégse nézek hátra. Dühít, hogy jobban retteg, mint én.

– Hol vagy? – kérdezi mögülem. Leugrik az abroncskupacról, tompa puffanással ér talajt. – Olyan fura ez a csönd.

Szétvagdosott filmszalagdarabok hevernek a földön, azokat bámulom. Nem fura, hanem nehéz. Mert nem látjuk egymást a sötétben.

– Mondj valamit – kéri halkán. – Barkochbázzunk.

Körbevilágítok. Csöpög valami a mennyezetről, kikerülöm. A falakon penészfoltok, grafitit nem találok sehol. Marci mondja, hogy gondoljak, aztán kérdezzet, élőlény, fogalom, tárgy? Az utolsó bólintok. Kaparja a tudóm a poros levegő.

Visszavergődünk a földútra, a legmagasabb épület felé vesszük az irányt. Hirtelen egy sötétruhás alak lép ki a fák közül, arcán maszk, kezében fegyver. Marci felkiált, én ledermedek, bámulom a puska csövét. De az alak ránk se néz. Átrohan az úton, és eltűnik az erdőben.

Kényszerítem magam, hogy megmozduljak. Édesanyám most elájulna, vagy rekedtre síkítaná magát, várná a szőke herceget. De engem nem kell megmenteni.

– Mégse csövesek – mondom. A hangom nyugodt, de a kezemet zsebre dugom, különben látszódná, mennyire remegek. – Nem láttál még paintballpuskát?

Marci az út szélén guggol, a hónaljánál izzadságfolt. A cipőjére száradt sarat bámulja. Csorog a vér a hüvelykujjáról, fel se tűnik neki, biztos lerágta a bőrt a körme körül. Elfordulok, hogy ne lássa az arcomon a viszolygást. Nem értem, mit akarok ettől a férfitől. Vagy fiútól inkább, úgy nem lehet férfi az ember, ha az apja fizetés nélkül csicskáztatja másfél éven keresztül, mert ki akar spórolni egy rendezőasszisztenst a készülő filmje költségvetéséből. *Még mindig nem rúgtad ki?* kérdezte édesanyám reggel. *Van, ami jobb, ha megdöglik, hidd el.* Már azt sem értette, minek jöttem össze vele. Egy ilyen seggdugasszal, ahogy fogalmazott. Kiskoromban sokáig nem tudtam, mit jelent ez a szó, mert idővel az összes pasijából seggdugas lett, pedig eleinte mindegyikre olyanokat mondott, hogy adonisz, meg hogy ő az igazi. Most már világos, azokra használja, akiket egy mosollyal lábtörővé tud változtatni. Meg akik szakítanak vele.

Egyszer megkérdeztem tőle, apám seggdugas volt-e. Lehettem vagy nyolcéves. Nem felelt rögtön, egy shortot nézegetett a C&A próbafülkéjében, kilógott belőle a fenéke. Megismételtem a kérdést, de most buzeránst mondtam. *Hol hallottad ezt a szót?* kapta fel a fejét, én meg bevallottam, hogy az osztálytársaimtól. Egy pillanatra elgondolkozott, majd visszaöltözött, és kézenfogva átvezetett a mekibe. Vett nekem szendvicset, kólát, és elmagyarázta, az igazi nő sose szitkozódik, mert a férfiak azonnal elkönyvelik ribancnak. *Ezt például mondhatod. Ribanc. De kurvát sose. Ha csúnyán beszélsz, csak seggdugaszok fognak beléd szerezni.* Felsorolta a tiltott szavakat, rágni is elfelejtettem, annyira figyeltem. Este megszámláltam az ujjaimon, emlékszem-e mindegyikre, bazmeg, fasz, geci, mantráztam elalvás előtt. Másnap visszamondtam neki az összezt, meg hogy mit szabad helyettük: pöcs, barom, a rohadt életbe. *Okos kislány,* simogatta meg a fejem, és jutalomból elvitt még egyszer mekibe, emlékszem, nem figyelt a biztonsági őr, kétszer is újratölthettem a kólámat.

Te meg ribanc, feleltem neki, miután azt mondta Marcira, hogy seggdugas. Nem reagált, csak mosolygott, hát becsaptam magam mögött a szobaajtót. Tudtam, ha kurvát mondtam volna, most én vigyorognék, és ő akarna üvölni. Semmit se tud a szerelemről, gondoltam az ágyamon heverve. Miért érdekel a véleménye? Iskoláskora óta üldözik a férfiak, Zoltán bírta a legtovább, de őszülő hajjal nem büszkeség egy négyéves kapcsolat. Őt leszámítva minden évben más pasi énekelte velem a happy birthdayt november harmadikán, és ahogy gyűltek a gyertyák a diétás epertortán, édesanyám arcán egyre vastagabb lett a festékréteg, a műanyag hamutartónk pedig egyre gyakrabban telt meg csikkekkel. A negyvenkilencedik születésnapján már nem tudta mindet elfújni egy levegővel. Az volt az utolsó, amit megünnepeltünk.

Nem találjuk az épület bejáratát, szétmarja a lábamat a csalán, mire bejutunk. A szobák egyformák, az ablakokból mindenhol kiverték az üveget. Az alsóbb szinteken falevelek, ágak száradnak a padlón, mászik be az erdő a falak közé.

- Kisebb ez a tárgy, mint én? – kérdezi Marci.
- Nagyobb.
- Van nekem ilyen?
- Még apádnak sincs.

Összeráncolja a homlokát, kattint párat a fényképezővel, de hamar abbahagyja. Belerúg egy elkorhadt szekrénybe, látszik az arcán, milyen csüggedt. Ki tudja, hány laktanyát kell még bejárnia, mire talál egyet, ami megfelel az apjának. Ebből áll az élete. Ha nincs órája az egyetemen, atombunkereket, erőműveket, katonai támaszpontokat fényképez, vagy castingot kameráz, állványokat cipel Csepelről Óbudára, hivatalokban ücsörög. Múltkor százhusz szemeteszsákot kellett volna megtöltenie nyárfatermással, mert októberre csúszik a forgatás, a sztori viszont nyáron játszódik, az apja kitalálta, hogy majd kiszórják a kamerák elé a vattaszerű pamacsokat, úgy autentikus lesz. Nehéz volt elfojtani a nevetést, amikor mesélte, láttam magam előtt az öreget, ahogy kigombolt ingben piszkálja a fogát, és a nyárfatermés tartósságáról magyaráz a biológus hallgató fiának, *eláll az szobahőmérsékleten, ha légmentesen lezárod*. Egy délután alatt két zsákot szedett tele. Másnap este nála aludtam, addigra megrohadt mindkettő, az egész szuterénnek olyan szaga volt, mint a vizes fürdőruhának, ha nem teszik ki száradni. *Csempészd be őket az ágya alá*, mondtam, *ott szobahőmérséklet van, nem?* De ő legyintett, *kicsi a filmszakma*, felelte, *ha összeveszek veled, reklámforgatásra se engednek be többé*. Leharapott egy bőrdarabot a hüvelykujjáról, kerülte a tekintetemet, egészen megszántam. Megmasszíroztam a derekát, mert fájt neki a hajlongástól, aztán lenyúltam a lába közé, de nem állt fel. Később is megpróbáltam, hiába. Azt mondta, ilyen büdösben nem megy.

Édesanyámnak persze soincs ilyen problémája. *Ha nem áll fel a pasidnak, masszírozd meg a heréit és a segglyuka között*, magyarázta nekem egyszer, miután lefeküdt a testneveléstanárral. *Attól egyből megkeményedik*. Tizenhárom éves voltam, emlékszem, a Rónay tanár úr pár nappal azelőtt kívánt boldog születnapot. Nem állt fel neki, hallottam a mentegetőzést a szomszédszobából. Édesanyám nem felelt, de megoldotta, nemsokára kefélni kezdtek. Kikeltem az ágyból fürdugót keresni. A viaszosak elfogytak, a szivacsos nem segített. Elképzeltem őket. A tanár urat, meztelenül. A hasát már láttam, kilógott kézenálláskor. Izmos volt, mint a karja. Az osztálytársaimnak mégse tetszett, mert ritkán mosott hajjat, állandóan csillogott a zsírtól. Engem nem zavart. Apámat is így képzeltem. Ha gimnasztikázunk, megdicsért, ha röpzítünk, kézen fogott, és megmutatta, hogyan kell sáncolni, alkarérintéssel szervát fogadni. Mindig megértettem elsőre, de gyakran elrontottam, hátha újból megmutatja. Édesanyámnak sose említettem, de lehet, rájött magától. Nem tudom, melyik a rosszabb. Fogadóórán szedte fel, csak egyszer feküdtek le. *Vagy vedd a szádba*, mondta másnap. *Akinek arra sem áll fel, az buzeráns*. Többet nem jártam testnevelésőrára, még a héten szereztem igazolást.

Talállok egy szobát nyakig tele petpalackokkal, nem tudom tőlük elolvasni a piros graffitit a szemközti falon.

– Fából készül? – kérdezi Marci. – Műanyagból?

– Fémről – válaszolok, és elkezdem beküzdeni magam a palackok közé. Nem megyek el a falig, a szoba közepén már látom, a felirat cirillbetűs. Visszafelé a fejemhez nyúlok. Nincs rajtam a sapkám, lecsúszhatott valahogy. Bepánikolok, forgolódom jobbra-balra, megpillantom pár lépéssel arrébb a palackok tetején. Ráhúzom a fülemre. Téli kötött sapka, de melegben is hordom, meztelennek érzem magam nélküle. Zoltántól kaptam. Ha édesanyám tudná, elégetné. Belőle miattam lett seggdugas. Széles vállalai voltak, és hosszú, fekete haja. Néha befonhattam neki. Ha megkértem, ő is befonta az enyémet, mindig két szoros copfba. Máskor motorozni vitt. Rám adta a sisakját, maga mögé ültetett, én meg átkulcsoltam a hasát, nyújtózkodnom kellett, úgy értem csak körbe. Ha begyorsított a rakparton, a dzsekijébe fúrtam a fejem, mélyen beszívtam a bőrszagot, zúgott a fülemben a szél. Egyszer lementem vele Miskolcra, édesanyám sose tudta meg. Két órán át szorítottam a derekát az autópályán, mindenem elszibbadt, mégse szóltam. Kellemes zsibbadás volt, nem akartam megállni, fel se merült bennem, mi történne, ha elesnék.

Neki meséltem el először, hogy randizni hívtak a suliban. *Nem csoda*, mondta, *jó csaj lett belőled*. Édesanyám a kanapén ült, láttam, felkapja a fejét. Nem szólt semmit, de es-

te nem főzött vacsorát. Másnap már szóba se állt velem. Tudtam, baj lesz, napokig gyözködtem Zoltánt, hátha megoldható az egész egy bocsánatkéréssel. De kinevetett, *ilyenmin csak elmebeteg sértődnek meg*, mondta. Egyik éjjel ordítózásra ébredtem. *Meg akarod dugni a lányomat, te mocskok*, hallottam édesanyám hangját, *nem vagyok már elég neked?* Elképzeltem, ahogy melltartóban ül a szőnyegen, és csíkokban folyik végig az arcán a szemfesték. Magamra húztam a takarót az államig, arra gondoltam, minél több gyertya lesz édesanyám tortáján, annál szűkebben fér majd el két nő ebben a kicsi panelban. Viaszgolyót tömtem a fülembe, két párna közé szorítottam a fejem. Holnaptól nem lesz kivel motorozni, futott át az agyamon félálomban.

– Szállításra használják? – kérdezi Marci, miközben lépcsőzünk a harmadik emeletre.

– Többé-kevésbé.

Végigmegyünk egy hosszú folyosón, jobbra-balra üres szobák. Az egyiknek eldeszkázták az ajtaját. Valamikor mosdó lehetett odabenn, a réseken át látni az egyik zuhanyfülkét, fölötté nyílás tátong a plafonon, ha átférünk rajta, fel tudunk mászni a padlásra. Megmozgatom a deszkákat. Be lehetne rúgni, vagy nekifutni vállal, attól biztos beszakadna. Marcira nézek, egy pattanást piszkál az arcán. Nekem kell megcsinálni ezt is. Egy házibuliban ismertem meg néhány héttel azután, hogy Zoltán elment Ausztráliába. Egyedül ücsörgött a konyhában, szürke pulcsi volt rajta, és hosszúnadrág, pedig aznap dőlt meg a májusi melegrekord. Édesanyám rá se nézne, gondoltam. Odaléptem hozzá. Keveset beszélt, nem tudtam eldönteni, bejövök-e neki, pedig akkor még hosszú volt a hajam. Alig bírtam kihúzni belőle, hogy filmeket ír, rendező akar lenni, a biológia csupán b-terv. *Ha megnyernéd a lotót, egyből forgatnál?* kérdeztem. Rábólintott, de rögtön meggondolta magát, *van az a repülő, amelyik vízről indul, nem jut eszembe a neve. Vennék egyet, és körbepölyölném a világot, csak tavakon, tengerpartokon állnék meg, szárazföldön sose*. Elmosolyodott, belekortyolt a sörébe, *vissza se jönnék*, tette hozzá. Elnézett mellettem, valamelyik óceán közepén járhatott, én meg arra gondoltam, egy ilyen géppel akár Sydneybe is elrepülhetnénk.

Nyár elején együtt utaztunk tanulmányi kirándulásra a Börzsönybe. Nappal madarakat figyeltünk az erdőben, éjjel kifeszítettük a denevérfogó hálót a közeli patak partjára. Meséltem neki Zoltánról, ő meg az édesanyjáról, aki néhány éve meghalt. *A régi szobám ablakára nem szereltek redőnyt*, mondta, miközben kavicsokat dobált a patakba, *kiskoromban csak úgy tudtam elaludni, ha anyu eltakarta a szememet a tenyerével*. Ott feküdtünk le először, egy kidobható Quechua sátorban. Azt akartam, ő legyen felül, de ügyetlenül csinálta. Zavarba jött, nem nézett rám, a kezemet se merte megfogni, inkább a hálósák kapucnijába lihegett. Végül megfordultunk, másképp nem bírt elélvezni, de így meg én nem éreztem semmit. Utána hozzá bújtam, arra gondoltam, ha elég erősen szorítom a derekát, talán azt álmodom majd, hogy egy motorral száguldok az autópályán. De a hátán feküdt, nem tudtam rendesen átölelni. Némán hevertünk egymás mellett, idegesített a légzése, *nem bírok aludni a holdfénytől*, suttogta. Hümmögtem. Nem jutott eszembe, hogy csak el kéne takarnom a szemét a tenyeremmel, és pillanatok alatt szuszogni kezdene.

Becsicscentve mentem haza abból a házibuliból. Kapaszkodtam a lépcsőkorlátba, édesanyám biztos alszik, gondoltam, miközben próbáltam halkán beletalálni a zárba. Égett a vilány az előszobában, lekapcsoltam, hátha csak elfelejtette, de megpillantottam a lábát a kanapén. Bugyiban ült, kisírt szemekkel. Űveget nem láttam sehol, de a borospohár mellett vörös foltok száradtak az abroszba. A sapkámot szorongatta, *tőle kaptad?* intett felém. Fel se fogtam a kérdést, de ösztönösen megráztam a fejem. *Baj van?* kérdeztem ostobán, és elindultam egy pohár vízért, aztán hirtelen a földön térdeltem, ő meg két marokkal tépte a hajamat. *Basztatok, mi?* kiabált, hátranyúltam a csuklójáért, nem bírtam elhinni, mi történik, próbáltam lefejtani az ujjait, de egyre erősebben szorított. Belevájtam a körmöm az alkarjába, erre nagyot rántott a hajamon, éreztem, kitépett egy maroknyit. *Ezt kapom, miután felneveltelek, te kurva?* sikított, és én vissza akartam ordítani, hogy te vagy a kurva, de nem jött ki semmi a számon, mintha elzártak volna bennem valamit. Mellkason könyököltem, elengedtem, elterültünk a parkettán, a lábam mellett koppant a tarkója. Halántékon rúghattam volna, ha akarom. *Ne hazudj*, ismételte két csuklás között, nekem meg az jutott eszembe, miközben a kiegészítő villanykörtét bámultam a mennyezeten, hogy az igazi nő sose szitkozódik.

Nagyot rúgok a deszkákba, megadják magukat. Körbejárom a zuhanyfülkét, mutatom Marcinak a nyílást a mennyezeten. Húzom az időt, azt akarom, ő menjen előre. Úgyse fog. A fülke oldalán nincs kapaszkodó, omlik a vakolat az érintésemre. Bakot tart, így elérem a nyílást. Feltolom magam. Nyújtom a kezem, megragadja, alig bírom felhúzni, átfut az agyamon, hogy elengedem. Végül feltornássza magát. A padlás üres, a tető lyukacsos, látni a felhőket a réseken keresztül. A padlóból fák, bokrok nőttek ki. Nem tudom, mibe eresztettek gyökeret.

– Közlekedési eszköz? – kérdezi. – Vannak kerekei?

– Nincsenek.

– Vízen megy?

– Mondhatjuk.

A padlás végében megállok, ablaknyi lyukon süvít az arcomba a szél. Ha hosszú lenne a hajam, be kéne gyömöszölnöm a sapkám alá, hogy ne fújja a szemembe. Rögtön másnap levágtam, miután édesanyám beletépett. Magamra zártam a fürdőszobát, törölközőt tekerem a nyakamra, míg zúgott a nullásgép, azon gondolkoztam, vajon mit akarok ezzel elérni, hiszen rövid hajjal is a lánya leszek. Végül nem lett teljesen kopasz. Tüsi, inkább. Bámultam magam a tükörben, húzogattam a tenyeremet előre-hátra a fejemen. Marci sose mondta, hogy jó csaj vagyok, gondoltam.

– Van vitorlája? – kérdezi, és mellém lép.

– Nincs.

– De hajó, ugye?

Megrázom a fejem, kinézek a nyíláson. Mind a tizenegy épületet látni innen. Eddig ketőt néztünk végig. Ahogy erre gondolok, előnt a fáradtság, megkapaszkodom a falban, különben elesnék. Próbálok kípislogni a szememből a csillagokat, várom Marci kezét a válamon. Jó lenne, ha hátradőlhetnék, és tudnám, úgyis megtart. De nem ér hozzám. Biztos észre se vette.

– Vízen megy, de nem hajó? – kérdezi, és bár nem nézek rá, tudom, mindjárt széttárja a kezét. – Szabad a gazda.

Vállat vonok, megfordulok. Ha elárulnám neki, hogy vízről indul, de igazából repülő, talán kitalálná. Vagy akkor se. Visszamászok a mosdóba, hármásával szedem a lépcsőfokokat, sose fogom megtalálni azt a graffitit. Utánam kiált, de nem törődöm vele, megyek tovább. A földúton felzárkózik mellém, megkérdezi, mit csinálok. Nem felelek. Igaza lehet anyámnak, a rohadt életbe. Talán tényleg van, ami jobb, ha megdöglik. ■ ■ ■

Biró Zsombor Aurél: 1998-ban született Budapesten, jelenleg az ELTE hallgatója. Tagja a József Attila Körnek és a Fiatal Írók Szövetségének.

Öt év, negyvenhat méter

Megérkezik Zs. a bárba,
megérkezik szegény,
az osztály szépe, akit végül
nem dugtunk meg ketten.

Bankett után házibuli. Nyugi.
Előttünk nem kell remegni,
vigyázunk rád, drága.
Esetleg kimenjen valamelyikünk?
Vagy inkább menjünk vissza mind.

Aztán legfeljebb egy hónap.
Kristálytiszta, túlpörgetett hajnal,
a sofőr bokarándulást szenvedett.
Zs. repült negyvenhat métert.

Ez itt az ötéves osztálytalálkozó.
Megérkezik Zs. a bárba,
helyet csinálunk neki.

A baleset óta újjászülettem.
Isten megbüntetett a felelőtlenségemért.
És: azért nem iszom, mert
kerekszékkel pisilni nehéz.
Hallgassatok anyukátokra!

Hogy az apja elhanyagolta, számunkra
nem tragédia, hanem lehetőség volt.
D.-re kacsintottam: free kill.
Pedig dehogy mi vezettük azt az autót.

Purosz Leonidasz: 1996-ban született Szegeden, jelenleg Marosvásárhelyen tanul. Verseket ír, második, *Egy férfi sosem hagyja félbe* című kötete 2019 őszén jelenik meg a Magvetőnél.

Róka

Nem akart az Ükös Laci megnézni semmit se, soha. Nem volt a CD Boxban a lemezborítókra kíváncsi, de akkor se jött a heti ebédet elolvasni velünk oda, amikor a Dicsó Erzsike néni a nagyszünet utáni szünetben az aulába cellulxszal kiragasztotta, amikor meg a Braun Marika néni kérdezte körbe az osztályt, mielőtt az állatkertbe vitt volna bennünket, hogy ki melyik állatra a legkíváncsibb, és a Turbék a pandát mondta, a Szegedi a pumát, a struccot, amin meglepődtem, a Béla, a Varga Zolti a hüllőket szerette volna megnézni, én meg a vízilovat vártam, az Ükös akkor is az mondta csak, hogy mindegy, de hát akkor mondjuk a róka. A róka.

A második sorban ült az Ükös, a Péri Gitta meg a Hudi Klau mögött, a Szegedivel. Jóban voltak a Klauval meg a Gittával, és ő volt a fiúk közül az egy, akinek nem maradt se alufólia a padjában, se szívószál, se szotyí, se tankönyv iskola után soha. És meg volt mindig fésülve a haja reggel, de hogyha tornaóra volt az ötödik, előkotort az Ükös a végén a tisztaságijából egy fakó, barna fésűt, amibe bele volt a monogramja valahogy karcolva, mellette meg egy kocsí, ami az óvodában lehetett az Ükösnek a jele még, és megigazította a frizuráját vele, és úgy jött csak az öltözőből ki, ha végzett, de a tükörbe nem nézett akkor se bele, soha. Nem volt kíváncsi a másodikra se, mindig csak a levest ette a menzán meg, amin csodálkoztam mondjuk. És azon is, hogy ha már az autó volt az oviban egyszer a jele, miért cserél akkor az Ükös olyan Turbo rágós kocsikat el, simán, amiket nem lett volna pedig semmiképpen neki szabad. Jólneveltségéből csinálta talán, vagy pedig mert félt, hogy ha nem cserél, megharagszik rá az, akinek a Lamborghinije vagy a 911-es Porsche Carrerája kéne, úgyhogy odaadta azokat is, iskola után meg szaladt a trafikba a Váldi Zolival egyből, a zsebpénzén rágót venni, hogyha kérdezi megint majd a Szegedi tőle mondjuk, tudjon akkor új cseréket is mutatni. De rágni, azt nem tudott ennyit, úgyhogy volt, hogy négy-öt Turbo is lehetett visszacsomagolva az uzsonnásában.

Leghátul állt a tornasorban az Ükös, a Hegedűs Bazsi mögött, és a Bazsi is bedobta fölötte a ziccet simán, de nem bosszantotta a Lacit ez se, nézett csak, azokkal a sötétbarna szemével, amik olyanok voltak kicsit, mint a gombfociban a gomb, és megdicsérte a Bazsit, hogy szép volt. Nem lehetett igazából az Ükösre megharagudni, úgyhogy nem mondtuk neki azt se, soha, hogy még a Mortal-kivégzéseket se tudja, meg hogy a Dolph Lundgrennek se nézte meg egy kölcsönzős filmjét se még, mert nem nézte amúgy. Allergiás volt az Ükös valamire, úgyhogy fújta mindig az orrát, az anyja meg emiatt nem enged-

te el bicajozni soha, hogy ne hogy olyan menjen a tüdejébe a Gyogyesz mellett a krosszpályán, amittől fulladni kezd.

Május volt most, és ilyenkor tüsszögött rendesen, és egyszercsak odajött a barna rövidnadrágjában a Zoltihoz meg hozzám, és kérdezte, hogy van-e kedvünk fogadni. Fogadni, gondoltam, fogadni a Józsi papa szokott, vagy a Nagy Laci bácsi, hogy egyes, kettes vagy iksz-e a meccs a Totóban, és hallottuk is vasárnap, mikor a Tupperware-bemutatóra mentünk a Laci bácsiékhoz anyával, hogy a Laci bácsi mérgeződik a nagyszobában, hátul, hogy kurva Partizan, meg Parma, meg Újpest, hogy megint elcsalták ezek. Mikor melyik. Fogadni, kérdezte az Üköstől a Zolti, de odajött addigra a Takács Béla is, a Turbék, a Husztik, meg a Szegedi, mert kíváncsiak voltak, mit keres ott, az Ükös nálunk, mert nemigen szokott se beszélni, se hátrajönni.

Miben fogadtok, kérdezte a Béla, nekem meg az jutott eszembe, hogy a Turbóban mondja majd a végebességet az Ükös, vagy hogy van-e a büfében még abból a sündisznós minyonból, esetleg a stopperórával akar az Ükös valamit, vagy hogy kinek pezseg ki előbb a Plussza, abban fogadna, mert az ebédet, meg a filmeket, azokat nem nézte ugye, soha. Abba, hogy a Gittának a bugyogója milyen színű, abba, mondta az Ükös, erre csend lett. Nézte az Ükös taknyos orrát, meg a barna gombszemét mindenki, de szóhoz egyikünk se jutott, mert az Ükös ezzel eléggé meglepett. A Péri Gittára, aki a Szegedi előtt ült az első sorban, és a zsiráfot mondta talán az állatkertre, és tájfutni járt, nem gondolt fogadni szerintem senki, a bugyogójának a színére meg aztán pláne nem. Tüsszentett egyet az Ükös, megtörölte a barna ruhazsebkendőjével az orrát, aztán megkérdezte megint, hogy nem kíváncsi-e itt erre tényleg senki, és hogy van még a táskájában egy fél liter indiáncseresznye, amiből pár korty, ha hiányzik, és hogy ő betenné azt a kékre. Tétnek.

Kíváncsi az nem voltam mondjuk, de indiáncseresznyét, azt rég ittam már, úgyhogy fölkaptam erre a fejem egyből. A Bélát is érdekelhette, úgy látszik, mert ő meg mondta, hogy bedob egy bontatlan büfés kólát, mert ő biztos benne, hogy a Gitta bugyogója ma fehér. A Turbék akkor a sárgát mondta, és azt, hogy ha mégse ő nyer, vesz akkor a trafikban egy Calippót, aki eltalálja, annak. A Husztik erre, hogy a sárgát szerette volna ő is, és hogy mi legyen most akkor, de az Ükös átgondolta, úgy látszik, ezt is, mert mondta a Husztiknak, hogy más színt mondjon, mert ha mondjuk ők nyernének a Turbékkel, ketten, felezni kéne akkor a nyereményt, az meg így, hogy szörp meg jégkrém, bajos. Narancssárga akkor, mondta a Husztik mérgesen, és egy fél üveg málna. Kivettem addigra a táskámból a kiwiszörpöt, az Ükös elé tettem a padra és a zöldet mondtam, a Zolti meg a citromos teájával szállt be, amit a rózsaszínre tett, mert más bugyogószínek addigra nemigen maradtak már, a Szegedi meg, hogy kezdődik a hittan mindjárt, és hogy ő most nem mond.

RoKoKoGaleEfi, jutott eszembe, a hittan, tényleg, az Ükös meg kérdezte, hogy mi attól fogadunk-e még, mi meg, hogy persze. Jó, mondta az Ükös, akkor meg is kérdezi most a Gittát mindjárt, azelőtt még, hogy a Vendel atya ideér, és akkor át tudjuk a Szent Pál leveleinek a rövidítését is nézni, amit mára föladott. Nem jó, mondta a Béla, mert mi van, ha az Ükös beszélt előre a Gittával, hogy eleve a kéket mondja, ha kérdeznék, és elosztják akkor majd hittan után a szörpöket meg a jégkrémet egymás között, ketten. Azt mondta a Béla még, hogy mesélt a nővére egy alámondásos filmről neki, amiben ez volt pont, hogy fogadás, és hogy az egyik az be volt avatva, és persze, hogy akkor azok nyertek. Mondta erre az Ükös,

hogy jól van, ő barátkozásból akart volna fogadni csak, és hogy a Gitta erről nem tud, de hát, ha a Bélának így nem jó, akkor ne így legyen, csak akkor hogy.

RoKoKoGalEjffi KolTesszTesszTimTimTi, mondtam magamban a Pálnak a leveleit, de az utolsó kettőt elfelejtettem. A Zoltinak az jutott közben eszébe, hogy a Szegedit kéne megkérni akkor, aki nem fogadott úgyse, semmire, és aki a Gitta mögött ül egyből, hogy lesse valahogy a Gitta bugyogójának a színét meg, mert a biztos az. Megnézni, kérdezte az Ükös, gondolkozott, de tetszett azért kicsit az ötlet neki, a Zolti meg vette is a hosszú vonalzóját elő, hogy azt kéne az Ükösnek a Gitta szoknyájához tartani valahogy akkor, a Szegedinek meg előrehajolni, és mintha a tolltartójában matatna, úgy csinálni, és amikor imádkozás után a Gitta ülne majd le, a szoknyája a Zolti vonalzójába egy kicsit beakadna, a Szegedi meg meglátná akkor a bugyogójának a színét, és akkor a fogadás eldőlt. Tetszett a Szegedinek, hogy ő most a bíró, és mondta, hogy jó, és éppen akkor csöngettek. *RoKoKoGalEjffi KolTesszTesszTimTimTi FilZsi*, néztem meg a füzetben, hogy kinek írt még a Szent Pál levelet, hogy ha engem szólít a Vendel atya, végig tudjam mondani majd, közben az eszem a szörpökön, a Calippón meg a zöld színen járt, hogy megnyerem-e vele a fogadást.

A Hudi Klau volt a Bazsival a hetes, úgyhogy ők kint voltak a táblánál már, mikor a Vendel atya beért, és köszöntünk neki együtt, hogy laudétusz, a Vendel atya meg erre, hogy ineternum, és amikor az umot mondta, a végét, ott volt addigra az Ükösnek a Zolti vonalzója a kezében, és próbálta a Gitta fenekéhez tartani, a Szegedi meg a tolltartóban matatott, de nem láthatta még a bugyogó színét meg, mert amikor a Klau a hiányzókat sorolta a Vendel atyának, meglökte akkor az Ükös kezét, de úgy, hogy kilátszott akkor meg a Péri Gitta egész feneké. Nézett a Turbék, a Zolti, az Ükös, a Béla. Nézett a Husztik,

a Szegedi, a Bazsi, a Klau, és néztem én is, de leginkább a Vendel atya nézett, mert nem volt a Gittán aznap bugyogó. Semmilyen.

RoKoKoRoKoKoTimZsi, mondogattam magamban, és akkor a Gitta is észrevette, hogy őt nézi a teremben most mindenki, és olyan piros lett az arca, mint a Husztiknak a fél üveg málnája. Visszatúrte a szoknyát gyorsan, és hátrafordult az Üköshöz szegény. Kivette a vonalzót a kezéből, és szétörte mérgében a Laci fején, az Ükös meg tüsszentett erre egy nagyot, és akkor a Gittától is, meg a Vendel atyától is bocsánatot kért, hogy ő csak barátkozásból találta ki ezt az egész fogadást, és hogy nem akart ő megnézni semmit, soha, és tudta, hogy megkérdezni is elég lett volna most is, és hogy láthatja akkor a Béla, hogy kéknek nem kék. A Vendel atyának, aki szemben állt, vörös volt teljesen az arca, mint a róka, és azt mondta, hogy aki ebben benne volt, az szégyellje magát nagyon, és kérjen a Gittától majd bocsánatot, de menjen most a teremből ki, egyből. És igaza volt.

És akkor mentünk...

Vass Norbert (Kaposvár, 1985): prózaíró, szerkesztő, wannabe punk. Első, *Indiáncseresznye* című novelláskötete a Fiatal Írók Szövetsége és az Apokrif Könyvek gondozásában jelent meg, 2019-ben.

A könyvcsináló

Márton László új regénye nem egy könyv, hanem bámulatos módon mindjárt kettő; egy német, *Die Überwindlichen*, és egy magyar, *Két obeliszk* címen. S ami még ennél is bámulatosabb, mindkettőt egyazon szerző írta, azaz mindkettő eredeti, jóllehet okkal tekinthetők akár egymás fordításainak is. A két könyv ugyanazt a történetet meséli el, de természetesen másként szól a századfordulós Bécs irodalmi életében járatos (ha ugyan járatos) német-osztrák, és másként a magyar olvasóközönséghez. Tegyük hozzá, a Christian Thanhäuser fapetszeteivel gazdagon illusztrált két kötet másként „működik”, ha valakit kizárólag az elbeszélés, és megint másként, ha elbeszélés és kép kapcsolata is érdekel. Mindenekelőtt azonban a két könyv két különböző tárgy. A magyar kötet a Kalligram Kiadót, a német Christian Thanhäusert dicséri.

Az október 26-án a Ráday utcai 2B galériában rendezett könyvbemutatót ezért a szervezők egyúttal kiállításmegnyitónak is szánták. Vagy fordítva. Az egybegyűlteket Márton László senkihez és semmihez nem hasonlítható tempóval és leleménnyel vezette be a két könyv, a két nyelv és a két médium párhuzamos univerzumaiba. A bemutató-megnyitó végére a kiállított tusrajzok és fanyomatok sűrű vonalhálói a közönség fejében szépen egymásba képeződtek az író elbeszélői világának labirintusaival.

Másnap a könyv grafikusával és osztrák kiadójával, Christian Thanhäuserrel beszélgettem.

■ Azon művészek közé tartozol, akik egész életüket egy helyen élik le, közben mégis a fél világgal kapcsolatban állnak. Ez hogy fér meg egymással?

Ottensheimban születtem a Dunánál, családom az egykori hajómesterházban élt. Vidéken laktunk, de a dunai hajóforgalomnak köszönhetően mégis összeköttetésben álltam számomra akkor még ismeretlen országokkal.

■ Miféle ház a hajómesteré?

Egészen pontosan magam se tudom, mi lehetett a hajómester feladata. De a középkorban Ottensheim is a dunai sóút egyik állomása volt. Azt hiszem, a hajómester ellenőrizte a hajókat, itt rakodták át a sót, vagyis ahogy akkor hívták, a fehér aranyat, amit aztán vittek tovább Csehországba. Persze Ottensheimet érintő kereskedelem nem volt azért annyira jelentős, mint a Passauból Csehországba vezető „aranyút”, mindenesetre itt is sót rakodtak, és a ház alsó szintjén tárolták is, ezeket az alsó részeket pedig árvízkor elöntötte a víz. Nagyon régi ház volt, az alsó szintek lehetnek vagy 500 évesek. Zegzugos épület volt, lakott ott mindenféle szerzet, bolondok is, volt egy skizofrén, egy, aki halat sütött, egy másik meg mindig faragott, csupa peremre szorult egzisztencia. Ilyen házakat amúgy már csak könyvekből ismerünk. Én 20 éves koromig ebben a házban éltem. A ház is, a Duna is fontos volt.

■ A ház közvetlenül a Dunánál állt?

Igen, sőt olykor – árvízkor – a Dunában. Nemcsak lefelé és felfelé mentek hajók, de a folyó fölött kifeszített drótkötél segítségével a túlpartra is járt komp. Meg aztán az a sokféle hajózászló, el se tudok képzelni ennél jobb helyet egy gyereknek. Gyerekkoromban nemigen kaptam választ a kérdéseimre, nem volt senki, aki Magyarországról vagy Csehországról meséljen, hacsak nem számítom a nagyapámat, aki Sziléziából származott. Máskülönből olyanok voltak ezek az országok, mint ha nem is léteznének, pláne a kommunizmus alatt.

■ Melyikbe jutottál el először?

18 évesen a frissen szerzett jogosítvánnyal egyenesen Prágába utaztam, akkoriban Kafkával foglalkoztam. Nem sokkal később jött Magyarország. Ide egyszerűbb volt vízumot szerezni. Aztán ott voltak azok a csodás, hosszú vonatok, a mesebeli étkezőkocsikkal – volt olyan, aki csak ezért az étkezőkocsi-élményért jött Magyarországra. Micsoda pincérek! A finom ételek!

Hazafelé azután jöhetett a barack (nevet), az egész étkezőkocsi barackot ivott! Persze olcsó volt. Én akkor fiatalemberként otthon még nem engedhettem meg magamnak, hogy vendéglőbe járjak. Mindennek a tetejébe pedig ott voltak az antikváriumok – itt és Prágában, tele német könyvvel!

■ Mikor kerültél személyes kapcsolatba magyarokkal?

Kezdetben egyáltalán nem voltak kapcsolataim, az ember akkoriban nem tudhatta, különösen Csehszlovákiában, hogy nem árt-e esetleg azoknak, akikkel kapcsolatba kerül, nem figyelik-e meg. Aztán '89 után gyors egymásutánban egyre több magyar ismerősöm lett. Márton Laci volt az első. Vele úgy 25 éve a vilénicai fesztiválon [szlovéniai nemzetközi irodalmi fesztivál] ismerkedtem meg, ő volt az első magyar kapcsolatom, de ott ismerkedtem meg Balla Zsófiával is. Lacival ebédnél egy asztalnál ültünk, és mindjárt beszédbe elegyedtünk, nem sokkal később pedig meg is látogattuk egymást. Ő később ösztöndíjként is járt Ottensheimban.

■ Hogyan kell elképzelni ezt az ottensheimi ösztöndíjprogramot?

Ez az egész a boszniai háborúval kezdődött. Sok író, író nő menekült. Nekik akartam átmeneti szálláslehetőséget biztosítani, de nem kaptam rá pénzt a felső-ausztriai tartománytól. Gyanús volt nekik a dolog, tar-

tottak tőle, hogy a végén még valami kolóniaféle lesz ebből. De amikor letettem az asztalra egy koncepciót, miszerint olyan embereket hívok meg, akikkel közben egy könyvön dolgozunk, igen, ez volt a döntő mozzanat, a könyv, akkor viszonylag nagyvonalúan hajlandóak voltak támogatni. Addigra a boszniai Dževad Karahasannak már késő volt, ezért a fiatal prágai költővel, Petr Borkoveccel indítottunk. Terveink szerint az ösztöndíj afféle ugródeszka volt a nagyobb kiadók felé.

■ Az ösztöndíjasok Ottensheimban is laknak?

Igen, egy panzióban. Régen volt egy szép szobánk közvetlenül a Dunánál, most az ottensheimi vásártéren, a Mühlviertel [ausztriai Malomnegyed] legrégebbi vásárterén van egy helyes kis szállásunk, ahová minden évben egy ösztöndíjas jöhet négy hétre, persze az is előfordul, hogy nem jön senki. Ez mindig a kapcsolatoktól függ. Békén hagyjuk őket, a munkájukkal foglalkozhatnak, de sokszor átjönnek a műhelybe, nálunk esznek, vagy használják a könyvtárat. Van, aki kész tervvel jön, van, aki hagyja, hogy a hely inspirálja.

■ Hogyan választod ki az ösztöndíjasokat?

Valahogy mindig magától adódott.

■ A megjelent *Edition Thanhäuser* sorozatból izgalmas, szerteágazó kép rajzolódik ki. Cseh író, aki németül ír, osztrák, aki sokat fordít szlovénból és az év felét Szlovéniában tölti, német költő, aki magyar címet ad a verseskötetének.

Ez nem program, hanem így alakult.

■ Ezek a könyvek gyönyörű, kézbe vehető tárgyak...

Nem a piacra gyártunk, ezért sok mindent ki tudunk próbálni. És sokszor épp a kísérletek nagyon jól működnek utóbb a piacon is. Jaroslav Rudiš például korábban inkább regényt írt, de összeállítottunk vele egy kötetet a rövidebb szövegeiből. Nagy sikere lett. Most jelenik meg egy regénye is németül. Ehhez kérészt anyagot, és én beutaztam vele Dél-Csehországot. Az egyik jelenetben valaki bemászik a Bad Ischl-beli császári villa kertjébe. Volt Bad Ischlben egy ismerősöm, őt kérdeztük meg, hogyan lehet titokban bejutni a parkba, s ez aztán beépült a regényébe.

■ Segítesz az íróknak elképzelni, amit írnak?

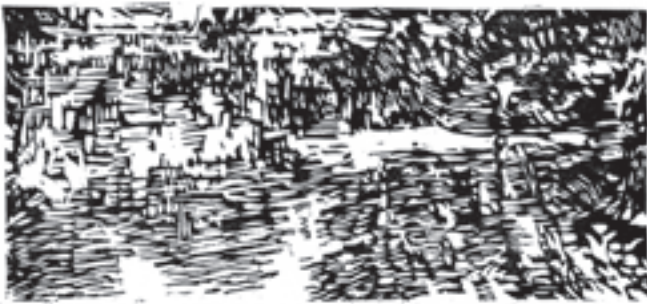
Van, akinek igen, mert így adódik, van, aki kész tervvel jön, és nem tart igényt az együttműködésre. Kivel hogyan, nincsenek megkötések, kivéve azt az egyet, hogy néhány hónap múlva legyen egy szöveg az asztalon, amit le tudunk fordítani németre.

■ Azaz szerzőkkel dolgozol, és fordítókkal. És mi a te szereped? Te tervezed a könyvek külső megjelenését?

Igen, és ebbe most már a nagyobbik fiam is bekapcsolódott. Halléban, Giebichenstein várában tanul kiadói dizájnt, ebből következően egészen más lehetőségei vannak, és nagyon sokat segít nekem. Én inkább kézműves vagyok.

■ Mondtad, hogy Ottensheimban a Duna maga is inspiráló erő. A te művészetben mennyire van jelen a folyó?

Sokszor bejártam a Duna mentét Passau és Bécs között. Aztán Karl-Markus Gauß-szal, akit régóta ismerek, és akivel többek közt a folyó is összeköt, csináltunk közösen egy Duna-könyvet. A Haymon Kiadó kért tőlem egy kötetre való grafikát. De engem ez nem érdekelt, nem tudok mit kezdeni a könyvvel, ha nincs benne dialógus. Ezért amikor már többé-kevésbé megvoltam a képekkel, megkérdeztem Karl-Markust, nem írna-e hozzá előszót. Neki is megtetszett az ötlet, és végül egy dunai ábécét írt a képeimhez. Ehhez persze én végigrajzoltam a Dunát Béctől a Deltáig, jóformán csak éjszaka. Borzalmasak a dunai turistahajók, de én épp egy ilyenre váltottam jegyet – teliholdkor. Az volt az előnye, hogy nagyok voltak az ablakok, és

jól lehet a kabinban rajzolni. Éjszakánként rajzoltam holdfénynél, a szem gyorsan alkalmazkodik.

■ **Karl-Markus Gauß-szal közös munkád, a *Lefelé a Dunán*, igazi folyamkönyv. A folyó ugye maga a folyamatosság, hiszen minden rendelkezésre álló teret kitölt, a könyv ezzel szemben nagyon izgalmasan használja a töredezettség alakzatait. A szöveg minduntalan megszakad, a két médium, a kép és a szöveg viszont szinte egymásba „folyik”. Karl-Markus Gauß is megtette a maga dunai utazását?**

Ő már elég jól ismerte a Dunát, én viszont nemcsak a hajóútra vállalkoztam, hanem utána még jártam kocsival a Vaskapunál, Galațiában és Moldáviában is, hogy alaposabban szemügyre vehessem a tájat, a partot. Moldáviában azután a mellékfolyók völgyét is beutaztam. A Szeret gyönyörű, vad folyó, Bukovinában ered. Nekünk Ausztriában fogalmunk sincs a Duna mellékfolyóiról, a Drávát még csak-csak ismerjük, de azon túl semmit. Ezekről a folyókról akár külön-külön is lehetne könyvet csinálni. Az olaszországi Tagliamento-ról ugyancsak... Esther Kinskyvel tervezzük, akinek arrafelé van háza. A Tagliamento az egyik utolsó vad hegyi folyó az Alpokban. Ezek hosszú távú tervek. Engem maga a folyó mint táj érdekel, az élet a folyó mentén. Nem a látványosságok, hanem az a táj, amin a legtöbb ember áthajt, mert úgymond valami szemrevalóbbat keres. Ilyen volt például Batonya Esther Kinsky vagy a lüneburgi puszta Arno Schmidt számára.

■ **Nagyon nem szokványos életút a tied. Ott élsz és dolgozol, ahol születted. Sok művész, ahogy eltávolodik a hagyományos életmódtól, inkább a nagyvárosokat választja. Ez nálad egészen másként alakult.**

Nem csatlakoztam egyetlen művészcsoporthoz sem, ki nem állhatom a művészeti vásárokat, ha, akkor már inkább könyvvásárokat járok, ezáltal a barátaim is inkább írók vagy tudósok, geológusok vagy bogarászok. Most épp Thomas Machóval, a bécsi IFK vezetőjével utazgattam Vorarlbergben, sokat beszélgettünk, ő írta az utószót Laci könyvéhez is. Azt az intézetet, amelyet ő vezet, nagyon szeretem, fantasztikus hangulata

van, sokféle tudós, sok izgalmas téma, mindenki mással foglalkozik, ezért nincs is konkurenciaharc. Nagyon szeretek oda járni.

■ **Mikor és hogyan kezdted el írókkal együtt könyveken dolgozni?**

1988-ban adtam ki először egy kis füzetet. Az apropóját az adta, hogy Christian Steinbacherrel közösen szerveztünk egy anagrammaszimpóziumot Ottensheimban. A résztvevőknek összeállítottam a hely történetéről egy rövid anyagot, összetűztem, egészen primitív kis dolog volt, kísérlet arra, hogy a hontörténetet kicsit másként prezentáljam, s ez annyira tetszett mindenkinek, hogy bátorítottak, folytassam.

Az első igazi könyvet H. C. Artmann-nal közösen csináltam. Akkor már többször szerveztem neki felolvasást Ottensheimban, összebarátkoztunk, együtt utazgattunk, legendás szülőhelyét, St. Achatz am Walde-t kerestük, ami, mint ismeretes, nem található a térképen, inkább csak hangulat. [A kitalált szülőhely tényével H. C. Artmann sikeresen magára haragított egy alsó-ausztriai hivatalnokot, aki ennek nyomán ellenezte, hogy költészeti díjat kapjon.]

Egyszer azzal jött, hogy talált a régi papírjai közt egy huszártörténetet az ötvenes évekből, amit még soha nem adott ki. Az első oldal sűrűn tele volt gépelve, a második oldalon a történet egyetlen szóval, egy „és”-sel ért véget. Úgy gondolta, így kellene hagynunk, mert már maga sem emlékszik, mit is akart pontosan. Az volt a kívánsága, hogy régi schwabacher betűket [bizonyos típusú gót betűket] használják. A fametszeteket mindig nagyon szerettem, de akkoriban még nem voltak betűim, a műhelyem sem volt még úgy felszerelve, mint ma. Később fölfedeztem, hogy

a schwabacher betűk maguk is a fametszetekből származnak. Fogtam, és fából faragtam ki a betűket, mindig készen rá, hogy ha elrontom, az egész sort újrafaragom. 500 órámba tellett. Ilyet az ember életében egyszer csinál, magam is kíváncsi voltam, meddig bírom türelemmel. Aztán a kész mappákkal elmentem a frankfurti könyvvásárra, és én voltam a szenzáció. Itt egy őrült Ausztriából a Gutenberg előtti formáival!

■ **Ma, amikor attól félünk, hogy hamarosan nem lesz könyv, hogyan lehet ez a – mint mondod – Gutenberg előtti forma sikeres?**

Mára teljesen elveszett a könyv haptikus minősége. Mert ha egy könyvet 5000 példányban hoznak ki, akkor azt nem lehet merített papírra nyomtatni, a kereskedő elvárja, hogy műanyagba fóliázva, vonalkóddal ellátva kapja meg a könyveket. Erre nekem például nem kell tekintettel lennem 300-500 példány esetében. Jobb papírt tudok használni, ki tudom találni a borítót, a kis példányszám pedig azt is jelenti, hogy a könyvek hamar elfognak. Ami nálam kis példányszámban sikeres, az utána egy nagyobb kiadónál nagy siker is lehet. Van saját standom a lipcsei könyvvásáron, vannak, akik kimondottan ezekért a könyvekért jönnek, újságírók, de kereskedők is.

Főleg Németországban van egy sor új alapítású könyvesbolt, ezek pont az ilyen könyveket keresik. Kicsit olyan ez, mint egy biobolt és a nagy szupermarketek viszonya. A szupermarketekben minden kicserélhető, nincs helyi termék. Viszont a bioboltokban, magánkereskedőknél az emberek hajlandók többet kiadni cserében azért, hogy jobb minőségű, különleges árut kapjanak. Akik célzottan hozzám jönnek, azok nem a sikerkönyveket keresik.

■ **Márton László a könyvbemutatón azzal indított, hogy nem folytattad a családi hagyományt, nem boltos lettél, hanem művész. Ugyanakkor a magad módján mintha nagyon is folytatnád ezt a hagyományt. Hiszen úgy dolgozol, mint régen a manufaktúrák.**

Igen, amikor a szüleim üzletében dolgoztam, volt alkalmam megtanulni ezt a logikát, azt biztosan megtanultam, hogy mit ne csináljak... Például, hogy nem szabad elveszítenem az áttekintést. A lényeg, hogy nem csinállok sokat, évente 2-3 könyvet. Azontúl illusztrálok, persze. De nem szeretnék évente 40-50 könyvet kiadni, és a végén azt se tudni, mi van a könyvekben. A kiadóknak nagyüzemben kell termelniük, hogy meglegyen a piaci részesedésük. Sokszor már a terjesztők döntenek arról, hogyan nézzen ki egy könyv. A legtöbb kiadó egyfelől beleszól az író dolgába, másfelől retteg a terjesztőtől.

■ **Valamiféle belső logika szerint sajátítottad el a rajzolástól a fametszetek készítéséig a különféle kézművestechnikákat?**

Mindennap rajzolok, ez gyakorlás is, mindig van nálam jegyzetfüzet, olyan ez, mint amikor valaki hangszerezen játszik. Nagyon oda kell figyelnem, hogyan vetem papírra, amit látok, rajzolni egészen más, mint fényképezni, s amit az ember egyszer lerajzolt, arra másképp is emlékszik. Ha úton vagyok, ceruzával rajzolok, utána otthon abból tus- vagy tollrajzot készítek, szép régi acéttollakkal, többnyire kisebbeket, A4-es papíron.

■ **A könyvnyomtatást később tanultad?**

Nem, szinte párhuzamosan. H. C. Artmann hozott össze Berlinben kreuzbergi nyomdászokkal, egy igazi anarchista társasággal. A '90-es évek elején Kreuzberg még afféle biotóp volt, aztán amikor leomlott a fal, egyszer csak a város közepén találták magukat, nem tudták többé kifizetni a bérleti díjakat, és abbahagyták. Tőlük sokat tanultam. Persze rendesen ittak.

■ **... azt is megtanultad tőlük, miként éld túl a „rendes” ivást?**

[nevet] Ilyen idők jártak, egész éjjel fenn voltunk. Két hét múlva mondták, hogy na, te most már magad is eligazodsz.

■ Szóval az undergroundtól tanultad a könyvnyomtatást?

Igen. Nem az volt a céljuk, hogy tökéletes könyveket csináljanak, hanem hogy a meglévő anyagokból valami szépet hozzanak létre. Nem volt pénzük, nem tudtak új eszközöket venni, a műhelyek a régi nyomdáktól vették át az anyagokat. Viktor Otto Stomps kreuzbergi nyomdájának második generációja volt a tanítómesterem, Günter Bruno Fuchs, Kurt Mühlenhaupt [berlini festők, költők].

■ Ők is kiadtak irodalmat?

Hogyne. Gerald Bisinger például. Egyébként Bisinger volt az, aki összegyűjtötte és kiadta H. C. Artmann verseit, azok elvesztek volna nélküle.

■ A versek és képek hagyományosan összeférnek a verseskötetekben, de miként működik elbeszélés és kép együttese?

A kép semmiképp sem illusztráció. Az unalmas volna. Ha egy süveges, szakállas fededelemről van szó, akkor én most rajzoljak oda egy nagy szakállú férfit? Semmi szükség rá. Inkább a hangulat számít. Többnyire sokkal több képet csinálok, mint amennyi azután a kötetbe kerül. Lehet válogatni.

■ Adalbert Stifter és Karl Kraus foglalkoztatott az elmúlt években. Stifter maga is sokat írt tárgyokról, gyűjteményekről, helyszínekről, adja magát, hogy őt illusztrálni kell. De Karl Kraus, a satirikus egészen más típusú író, az ő szövegeihez mintha nem lehetne képeket hozzáképzelné. Vagy talán mégis?

A Kraus-szövegek mellé képeket rakni valóban furcsa volna, erre nem is vállalkoztam. Pontosabban, amikor nemrég Albániában utaztam, és meglátogattam a büntetőtáborok helyszíneit, ahol Enver Hodža idejében embereket tartottak fogva, nem tudtam aludni, és rajzolni kezdtem. Akkor épp Karl Kraus nálam lévő *Harmadik Walpurgis-éj* című művébe rajzoltam bele az élményeimet, de persze csak a magam kedvére, a saját példányomba. Lehet, hogy ebből később még csinálok valami. De semmiképp nem szeretnék úgy illusztrálni, mint azt a 19. században tették.

■ Nemcsak hozzád jönnek emberek, hanem te is odafordulsz másokhoz, kapcsolatokat teremtasz emberek, országok, művek és művészeti ágak között.

Nagy privilégium, hogy a munkám során különféle háttérű emberekkel működöm együtt, és még ha régóta ismerem is őket, mint Lacit, az évek során akkor is egyre újabb dimenziókkal gazdagodnak ezek a kapcsolatok. Sokfelé járok, közben mindig rajzolok. Jövő héten Duinóba megyek, kicsit dolgozom, kicsit turistáskodom, Rilke nyomdokain [elneveti magát].

■ Aki bizonyára nem köszöni meg, amit Márton László Kraus-könyvében kap. De térjünk vissza a szülőföldedre. Ottensheim hogyan reagál rád?

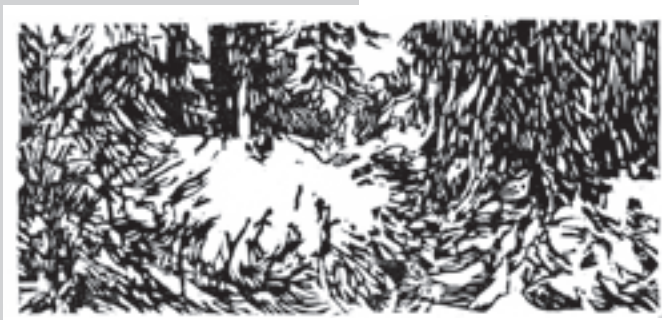
Vannak, akik becsülik a munkámat, sokan tudomást se vesznek rólam. Ennek van egy nagy előnye. Békén hagynak, turistákra amúgy se vágynék. Persze bárki meglátogathatja a műhelyemet előzetes egyeztetés alapján, de nem akarok látványossággá válni olyan emberek számára, akiket nem érdekelnek a könyveim.

■ A feleséged a helyi iskola igazgatója.

Igen. A helyi elemi iskolában a gyerekek legalább 20 különböző nyelvet beszélnek, vannak menekültek és migránsok, köztük magyarok is. Linz közel van.

■ Jól tudom, hogy te is tanítasz a gyerekeknek fametszést? Ez volna számukra a közös nyelv vagy talán épp a közös nyelvtelenség?

A gyerekek nagyon gyorsan megtanulnak németül, és [nevet] a mi dialektusunkat beszélik. De valóban, a rajzoláshoz nem kell nyelv. A fametszés sok minden-

hagynak, turistákra amúgy se vágynék. Persze bárki meglátogathatja a műhelyemet előzetes egyeztetés alapján, de nem akarok látványossággá válni olyan emberek szá-

ben segít nekik. Fantasztikus tapasztalatokat szereztem ezzel kapcsolatban. Rendszeresen járt hozzám egy kislány, akinek a papája leugrott egy hídról. A kislány úgy tudta, hogy motorbalesetben halt meg, de valamit azért sejtett. És megállás nélkül hidakat rajzolt, hidat minden elképzelhető változatban, ilyen hidat, olyan hidat, japán hidat, amelyet csak el tudsz képzelni. A tanítónője meg egyszer csak azt veszi észre, hogy jó, a gyerek megint beszél. Fél év kellett hozzá.

■ Szóval a fametszés gyógyít?

Persze. A legtöbb gyerek nagyon szívesen csinálja. Olyan dolgok kerülnek szóba, amire a tanórán nem jut idő. Mondjuk, olyan dolgokat rajzolunk, amik bűdösek. Ma a gyerekek otthon szinte már semmit nem csinálhatnak, a lakások olyan rendezettek lettek. A felnőtteknek alig van idejük a gyerekekre. Azelőtt volt, mondjuk, egy nagypapa, aki műhelyben dolgozott, most már ez sincs. Pedig nagyon sokat lehet tanulni a gyerekektől. Nálam tilos a radír.

Az első rajz mindig a legjobb.

■ Akkor maradjunk ebben! Köszönöm a beszélgetést. ■ ■ ■

■ **Christian Thanhäuser** (Linz 1956): grafikus és könyvkiadó, vállalkozása bibliofil kiadványairól híres. Márton László német nyelven *Die Überwindlichen*, magyarul *Két obeliszk* címmel megjelent regényének osztrák kiadója és illusztrátora.

■ **Király Edit** (Budapest 1959): irodalomtörténész, műfordító.

SZIMBÓLUMOK

MÁSODIK RÉSZ

HÁBORÚJA

Ha már két tábor áll szemben egymással, és mindkét oldal művészei hosszan tudják sorolni az őket ért kisebb-nagyobb sérelmeket, kézenfekvő, hogy egyformának lássuk és láttassuk szerepüket, felelősségüket az áldatlan állapotok kialakulásáért. Ám ha az ember végigköveti a folyamatokat, ahogyan a nemzeti elkötelezettségű művészek és a velük szövetségben álló pártok – eleinte az MDF, később a FIDESZ – sorra akadályozzák meg az ellentáborba szorult művészek alkotásainak elkészülését, vagy ahogy lerombolják, eltüntetik a már elkészültet, arra a következtetésre kell jutnia, hogy ez a beállítás nem felel meg a valóságnak. Ahogyan 2010 után a FIDESZ elfoglalta az államot, úgy teszik rá a kezüket a nemzeti oldal művészei szinte az összes megnyilvánulási lehetőségre. És ez a folyamat nem Orbán Viktor második választási győzelmével kezdődött, hanem már a rendszerváltás pillanataiban beindult. A nemzeti érzelmű művészek előbb az MDF-fel, majd a FIDESZ-szel léptek szövetségre, bizonyára belső sugallatra, de nem volt mellékes, hogy a szövetség jegyében magasabb jövedelemhez, több megrendeléshez jutottak. Azokban a városokban, kerületekben, ahol a nemzeti pártok megvetették a lábukat, jóval 2010 előtt is szenvedélyesen és még a jogszerűség kereteit sem tisztelve dühöngött a kultúrharc. Könyvnyi terjedelmű tanulmányokat lehetne, és talán kellene írni az egyes művészeti ágak, vagy más megközelítésben, az egyes falvak, városok, az összes fővárosi kerület frontjainak eseteiből. Ám ha az ember évek óta foglalkozik saját közvetlen lakókörnyezete, Budapest XII. kerülete múltjával,

és közben azt tapasztalja, hogy a hetven évvel ezelőtti történésekkel összefüggésben zajlanak a jelenkorok, helyesebb, ha a hozzá közel eső tárgyakról beszél.

A XII. kerületben a rendszerváltás óta tartott választásokon minden alkalommal a nemzeti oldal győzött. Ez nem azt jelenti, hogy csak ilyen elkötelezettségű lakosok élnek ezen a területen, hanem azt, hogy folyamatosan többséget alkotnak. Ennek a többségnek révén kerültek innen 1990 és 2018 között magukat kivétel nélkül jobboldaliként és keresztényként meghatározó politikusok az Országgyűlésbe, és megszakítás nélkül ilyen szellemiségű képviselőtestületek illetve polgármesterek irányítják a kerületet. Ezt a markáns folyamatosságot azért kell említeni, mert nemcsak a főváros egészének jellegétől tér el, hanem a szomszédos kerületektől és egyes környező településektől is. Nyirő József (1889–1953) írónak, a nyilas parlament egykori képviselőjének jóval azelőtt szenteltek ebben a kerületben emléktáblát, hogy országos szinten igazán beindult kultuszának ápolása. A kerület egy másik egykori lakóját, a magyar antiszemitizmus egyik leghírhedtebb figuráját, Erdélyi Józsefet (1896–1978) hasonlóan nagy becsben tartja az önkormányzat. Az emléktáblák avatása, koszorúzása, az elmondott beszédek kinyomtatása mind a kerületi identitás jegyében zajlik.

A kétezres évek elején lát hozzá a XII. kerület egy emlékmű építéséhez abban a csomópontban, ahol található a Kék Golyó és a Nagyenyed utca, valamint a Németvölgyi és az Istenhegyi út, meg a kerület „főutcája”, a Böszörményi út. A várost az 1944–45-ös ost-

rom idején a szovjetek ellen fegyverrel védelmező katonáknak és más fegyvereseknek szentelt emlékpark és szobor állítása volt az akkor deklarált cél. Újszerű, korábbi határokat áttörő emlékezetpolitikai gesztus volt ez, hiszen 1945 februárjától kezdve a magyar közélet minden fórumán felszabadítónak nevezték a szovjet katonákat, náci hordáknak a németeket, megbélyegezték Horthy Miklóst és híveit, és megvadult, gyilkos cselékként emlegették a nyilaskereszteseket. Kivételt csak az egyes elesett katonák iránti kegyelet képezett: ha az ember a hatvanas-hetvenes években a lakott területet övező erdőkben kirándult, még láthatta a hevenyészett fakereszteket a rájuk tűzött lyukas rohamsisakokkal. Nemeskürty Istvánnak a doni katasztrófáról írott könyve (Rekviem egy hadseregért, 1972) után vált lehetségessé áldozatként beszélni a második világháborúban elesett, hadifogságba került magyar honvédekről – ami végül is nem egészen hiteltelen, és azt az alaptézist sem kellett hozzá megváltoztatni, hogy a kormányzó és az általa vezetett politikusi garnitúra bűnt és hibát követett el azzal, hogy Hitler szövetségeseiként vett részt a háborúban. Ennél sokkal meszebb kell mennie annak, aki az ostromban a szövetségesek ellen harcolókat hősként akarja beállítani. A német katonák 1944 márciusától nem szövetségesként, hanem megszállóként voltak jelen az országban. 1944 októberében pedig ezek a megszállók hatalomra segítették a nyilaskereszteseket, fogságba ejtették a háborúból való kilépést deklaráló kormányzót és egyetlen életben maradt fiát, deportáltak meghatározó politikusokat, így a lezárult korszak egyik kulcsembert, a belügyminisztert, vagyis mindaz, ami onnantól kezdődött, az idegen erők és a legitim hatalom ellen felkelt lázadók műve volt, az értelmetlen ellenállással és a további gyilkolással együtt. Tehát nemcsak a koalíciós idők és a kommunizmus hagyományát kellett felülírni a város fegyveres védelmezésének heroizálásával, szembe kellett helyezkedni még Horthy Miklós kormányzó emlékével is. Nemcsak a negyven éven át hálásan ünnevelt oroszoktól fordult el ezáltal a kerület, hanem az Egyesült Államoktól és Nagy-Britanniától is, azoktól az országoktól, amelyekkel Magyarország előbb háborúba keveredett, majd évtizedeken át hidegháborús ellenfélként nézett farkasszemet, de éppen a rendszerváltás következtében egyazon szövetségi rendszerbe került.

Ezeket a problémákat az önkormányzati képviselőtestület nemzeti szellemű többsége, élén Mitnyan György polgármesterrel, figyelmen kívül hagyta.

Nem árt felidézni az időszakot, amelyben az emlékmű felállításának terve felvetődött. 1998 és 2002 között Orbán Viktor volt a miniszterelnök. A FIDESZ által vezetett koalíciós kormány lényegesen rámenősebben politizált két rendszerváltás

utáni elődjénél, amivel sokakat megdöbbsentett és megijesztett, de támogatói sem kevesen maradtak a ciklus végére, ezért meglepetésként hatott, amikor a választás első fordulóját az ellenzék jelentős fölénnyel megnyerte. Orbán nem törődött bele a vereségbe, hanem általános mozgósításba kezdett. A két forduló között emlékezetes gyűlést tartott a Testnevelési Főiskolán (akkori hivatalos státusza szerint a Semmelweis Egyetem Testnevelési Karán), ami éppen a XII. kerületben található. Sokat sikerült ledolgoznia a hátrányból, a választást mégis elvesztette a FIDESZ. Akkor hangzott el a mondat, hogy *a haza nem lehet ellenzékben*, félreérthetetlenül kinyilvánítva, hogy egy kormány csak akkor legitim, ha azt a nemzet felkent vezetője, Orbán vezeti. Az ellenfél hazaárulónak, tisztességtelennek való beállítása ezekben a hetekben vette kezdetét, olyan szimbolikus gesztusokkal, mint a folyamatos kokárdaviselés. Orbán követői azt nyilvánították ki ezáltal, hogy ők és csakis ők magyarok, mindenki más idegen illetve hazaáruló. És valóban, az ellentábor tagjaira és a fel nem heccelt, mérsékelt emberekre annyira taszítóan hatott az egyik legszeretettebb nemzeti jelkép kisajátítása, hogy sokan évekig vagy akár azóta sem tűztek a mellükre kokárdát március 15-én. Ekkor kezdődött a korszak, amelyben a nemzet minden másnál fontosabb értékévé válik a lakosság egy része számára, oly módon, hogy a nemzet iránt elkötelezettnek lenni egyet jelent a vezér tiszteletével és bármiféle megfontolás nélküli követésével, és egyet jelent a táboron kívül maradtak ellenségként való kezelésével, érdekeik és értekeik figyelmen kívül hagyásával, mindennek teljesen magától értetődővé tételével. Ekkor kezdődik sok olyan szabály áthágása, amelyek korábban minden demokratikus párt, így a FIDESZ számára is fontosak voltak. Ennek kirívó példája az árpádsávos zászlók használata, és általuk mindazok megalázása, megfélemlítése, akiket ennek a jelképnek a jegyében üldöztek 1944–45-ben – a zsidó származásúaké, a Horthy-rendszer szociáldemokrata, kisgazda és polgári ellenzékének örökségével azonosulóké, de még a Horthy-féle konzervatív hagyományokat vallóké, valamint a nyugati országokat nem ellenségnek, hanem szövetségesnek érzőké is. Korábban a FIDESZ ennek a jelképnek a használatát elfogadhatatlannak tartotta, 2002 után már nem. Számptalan önkormányzat, amelyben többségbe került a nemzeti oldal, bevette a település ill. kerület címerébe, zászlójába az árpádsávot, a XII. kerület pedig az emlékmű előtti teret vonatta be piros-fehér csíkokba rendezett kövel.

Semmi nyoma annak, hogy Mitnyan polgármester vagy az önkormányzati képviselőtestület fontolóra vette volna, hogy egy ilyen radikális, provokatív emlékműről konzultálni kellene a kerület teljes lakosságával, hogy hajlandók lettek volna meghallgatni az ellenzők érveit. (Ebben a FIDESZ demokráciafelfogása

nyilvánul meg: ha sikerül akármilyen módon és arányban győzni, onnantól mindent megtehetnek. De, mint láthattuk, ez csak odáig érvényes, amíg a többség birtokában vannak, onnantól az van, hogy *a hazza nem lehet ellenzékben.*) A jogszerűséget szintén figyelmen kívül hagyták, miután az illetékes hatóság nem fogadta el az emlékmű tervét. A kerület, pontosabban annak vezetése dacolt a határozatokkal, és kibekkelte az éveket, amíg a FIDESZ át nem vette a hatalmat az összes létező hatóságban és hivatalban. Az emlékművet nem engedélyező illetve elkészülte után bontási határozatot hozó tisztviselőket a hívek halálos fenyegetésekkel árasztották el.

Mihelyt nyilvánosságra került, hogy a XII. kerület emléket akar állítani a város negyvennégy-negyvenötös védőinek, viták kezdődtek a mű témájáról és kivitelezésének módjáról. A nemzeti szellemű megnyilatkozások egybehangzón a koncepció védelmének jegyében fogalmazódtak meg. Senki sem mondott olyat, hogy szerintünk szükség lett volna egy ilyen emlékműre, de látva, hogy másokat sértene a felállítása, változtassunk a terveken, keressünk olyan megoldást, amit az ellenzők is el tudnak fogadni...

Figyelemre méltó volt a korszakot folyamatosan kutató és nagy tekintélyű történész, Ungváry Krisztián véleménye, aki szerint nem képtelenség emlékművet állítani a harcok során elesett katonáknak. Lovagiasan és empatikusan ismerte el, hogy „az ország egy részének igénye van effajta emlékművekre, és tegyük hozzá, annak fényében, amit a háborús generációval 1945 után műveltek, nem is alaptalan valamifajta szimbolikus kárpótlás követelése.” Egészen odáig elment, hogy az ostrom idején Budán harcoló magyar fegyveresek zömének nem lehetett tudomása Auschwitzról, vagyis arról, hogy küzdelmük a zsidók teljes kiirtáshoz járul hozzá.

Mint rámutatott, a XII. kerület által felvetett koncepcióban az a hiba, hogy nem a gyászt szolgálja, nem az elveszett életek okozta fájdalmat jeleníti meg, hanem problémamentesen megidézti azt az ideológiát, aminek jegyében negyvennégy-negyvenöt telén a város védői harcoltak. Tudniillik a karmával kardot markoló turul a nyilaskeresztesek jelképe volt ebben az időszakban. Igaz, hogy ez a regebeli madár korábban is megjelent különféle képzőművészeti alkotásokon, de az első világháború után a legszélsőségesebb nemzetiek használták. Akárcsak az árpásávós zászló, ez is egy szűkített nemzetfogalmat szimbolizált – az „igazi magyarokat” egyesítette a nem igaziak ellenében.

Semmi nyoma nincs annak, hogy Mitnyan a védelemért életüket áldozó harcosoknak szeretett volna eredetileg emléket állítani, és ehhez az eszméhez megfelelő formát keresve bukkant fel a kardos turul alakja. Nem, a polgármester kezdettől fogva turulszobrot akart a kerület főutcája mellé állítani. Nemhogy nem volt tekintettel azokra, akiket sért ennek a félreérthe-

telenül nacionalista és militáns jelképnek a közös területen való megjelenése, ő eleve sérteni és provokálni akart. Kinyilvánítani, hogy a kerület folytonosságot vállal a legvadabb, legmilitánsabb nemzeti hagyománnyal. Vad és militáns volt a kerületet kézben tartó nemzeti oldal az ügy kezelésében is. Egyszerűen fityyot hánytak a vonatkozó jogszabályokra, jelezve, hogy a szent ügy minden más körülménynél előbbre való.

Mitnyanék eleve bekalkulálták, hogy kik fognak felszólalni a szoborállítás ellenében. „A jobboldal ismét sikeresen tudja eljátszani azt a forgatókönyvet, amelyben az ő szerepe a nemzeti szimbólumok védelme, míg más sötét erők ennek elpusztítására törnek, tehát nemzetellenesek”, írta Ungváry Krisztián. Mitnyan játszamája arra irányult, hogy a szenvedélyek szításával, az ellentétek kiegyezésével a korábbinál is szorosabb egységbe tömörítse a nemzeti érzelmű lakosokat, közben nem mellesleg rombolja a fővárosi intézmények hitelét. Az így elindított játszma semmilyen lehetőséget nem hagy a provokált ellenfél számára, hogy konstruktív legyen: akár hallgat, és nem tiltakozik, akár szembezáll, mindenképpen vereség és megaláztatás lesz az osztályrésze. Mikor Ungváry Krisztián – aki nem baloldalként, józan érveléssel – megfogalmazta, miért helyteleníthető a turulszobor, a játszma szabályai szerint ő is besorolódott a nemzetellenesek vereségre ítélt seregébe. A történész hiába utalt rá, hogy hasonló témájú emlékmű korábban készült Németországban, és annak megvalósítása szerinte méltó módon fejezi ki a társadalom gyászát.

A példaként felhozott művet egy évtizeddel korábban avatták fel a berlini Unter den Lindenen. Budapest XII. kerületének polgármestere és a képviselőtestület nemzeti elkötelezettségű tagjai aligha fogadták meg Ungváry Krisztián tanácsát, és nem tanulmányozták, pedig érdemes lett volna.

A háború és a diktatúrák áldozatainak emlékművét az egyesített Németország kereszténydemokrata kancellárjának, Helmuth Kohlnak javaslatára hozták létre egy korábban is létező épület átalakításával, az egykori Kelet-Berlin területén. A klasszicista stílusban épült csarnok ablaktalan, viszont mennyezetén kör alakú nyílást hagytak, oculust, amit üveg vagy más átlátszó anyag sem zár be. A lyukon át a kinti, állandóan változó fény ugyanúgy beárad a csarnokba, ahogy az eső, a hó is beeshet. Az oculus alá, a központi és leginkább kiszolgáltatott helyre fekete szobor került. Ülő nőalak, ölében halott fiatal férfi. Sem a halottnak, sem az őt ölelő asszonynak nincsenek jellegzetes ruhái, melyek kijelölnék, hogy milyen nemzethez tartoznak. Egy nagy kendő fedi a nő fejét, és azzal a kelmével próbálja bevonni magát is, a halott fiút is, de nem mindenütt sikerül. Világra hozta, és nem tudta megvédeni. Tartja, de nem tudja megtartani. A kompozíció által megidézett fájdalom egyetemes, attól viszont, hogy a német

fővárosban áll, és a huszadik század végén került a helyére, a világháborúkra, a nácizmusra és a kommunizmusra, az ezek következtében elpusztult emberekre, és általában a szenvedőkre kell gondolnunk.

Évszázadokkal később keletkezett variáció Michelangelo Pietájára. A fehérből fekete lett, az aprólékos kidolgozottságból tömörszerűség, de mindkét szobor hatása arra épül, hogy a két alak, az anya és a fiú, a holt és az élő *egy*. Ugyanannak a darab anyagnak másképpen megformált darabjai. A néző tudja, hogy a halott nemsokára elválk az élőtől, de a látvány ennek ellentmond, hatalmas erővel cáfolja.

Az, hogy éppen ez az ábrázolás kerüljön a háború és a diktatúrák áldozatainak emlékművébe, mint annak kiemelt része, elfogadhatatlan volt a berlini zsidók képviselői számára, ugyanis keresztény motívumot idéz. Több mint fél évszázaddal korábban Käthe Kollwitz nem éppen egy ilyen emlékmű számára formálta meg szobrát; 1937-ben a Holokauszt, ha megkezdődött is, még nem ment végbe. Nemcsak zsidószervezetek, hanem a Berlieni Művészeti Akadémia felől is érkezett bírálat: vitatható egy kisebb méretűre elgondolt plasztika felnagyított változatának használata. A túlélő zsidókat és a zsidók nézőpontján osztozó nem kevés embert azután egy újabb alkotás, a közelben kialakított Holokauszt-emlékmű békítette meg. Világossá vált, hogy a nemzsidó német halottaknak, akik között kétségtelenül ott vannak az SS-katonák is, meg a zsidóságuk miatt legyilkoltaknak a legjobb szándékkal sem lehet ugyanazon a helyen, ugyanazzal az emlékművel meg-

adni a tiszteletet. Erről nem a szobrász, nem az emlékmű koncepciójának kidolgozói tehetnek, és még a kezdeményező kancellár sem – olyan helyzet, amit éppen a megidézett események idéztek elő. A demokratikus körülmények között lefolyt vitában ez legalább nyilvánvalóvá tudott válni. Ide tartozik, hogy a háború és a diktatúrák áldozatainak emlékműve nem zöldmezős beruházás volt, már az NDK idejében is hasonló célokat szolgált. A csarnokban örök láng lobogott, a talpatban egy ismeretlen német katona és egy ismeretlen koncentrációs tábori áldozat maradványait helyezték el. A hátsó falon nagyméretű NDK-címer volt kifaragva, kint az épület előtt pedig katonák adtak díszőrséget, vonultak fel-alá díszlépésben. Kohl javaslata tehát nem egyszerűen arra irányult, hogy *legyen* egy méltó emlékmű, hanem hogy az újraegyesített Németország hogyan *változtassa meg* a korábbi emlékművet.

Vagyis a háború és a diktatúrák áldozatainak berlini emlékműve értelmezésekor nem lehet figyelmen kívül hagyni annak tér- és időbeli kontextusát. Ha viszont mégis önmagában szemléljük, megállapíthatjuk, hogy figyelemre és tiszteletre méltó alkotás. Azáltal, hogy a látogató nem a nyílt utcán halad el valamiféle plasztika előtt, hanem egy elhatárolt térben tesz meg néhány lépést vagy álldogál, és azáltal, hogy a szentélyre emlékeztető csarnok csöndet követel, a hely alkalmas lett a meditációra. Nem alkalmas viszont szónoklatokra, patetikus gesztusok tételére. Ugyan ki állna a mellé a szobor mellé, és követelné a kortárs németektől, hogy harcoljanak más népek ellen?

Nem véletlenül vetette fel Ungváry Krisztián a honi turulvita közben, hogy ehhez hasonló módon lenne helyes emlékezni az elesett katonákra.

Nos, a háború és a diktatúrák áldozatainak berlini emlékművében hiába keresnénk a német birodalmi sást, vagy bármiféle fegyver ábrázolását. Semmi sem emlékeztet Hitler pártjának zászlójára.

A berlini emlékműtől eltérően a budapesti kiválóan alkalmas arra, hogy a nacionalista, nemzetiszocialista eszmék jelenkori hívei alatta gyülekezzenek. Ez az „alatta” egy újabb, egyáltalán nem mellékes különbségre irányítja figyelmünket: a háború és a diktatúrák áldozatainak berlini emlékművében elhelyezett fekete szobor nincs kiemelve a padlózat ugyancsak fekete síkjából, nem emelkedik a látogatók fölé, ellenkezőleg, azok felülről nézhetnek rá.

Ami előre látható volt, beigazolódott: a XII. kerületi turulnál valóban tartanak nacionalista demonstrációkat. Erről írtam a *Szomszéd* c. könyvemben:

Egy másik tévéműsorban, amit nem a BBC, hanem a Hegyvidék televíziója állított elő és juttatott el hozzám, a Turul-szobor előtt szónokló politikusképes, fura öltözetű közönsége előtt kinyilatkoztatta, hogy ő nem áldozatokat, hanem hősokeket dicsérni jött. Furstasága abban állt a kivonultak öltözetének, hogy korabeli katonai ruhákat viseltek. Még hóleplet is. A harmadik évezredben keresztény magyar asszonyok és lányok fáradságos munkával szabhatták, varrhatták őket szakavatott történészek iránymutatása alapján, na meg eredeti darabok is előkerülhettek a környékbeli lakásokból.

Számomra ugyanakkor az egyetlen mód, hogy azonosulni tudjak a második világháborúban meghalt, megsebesült magyar katonákkal, még mindig az, ha áldozatként tekintek rájuk.

Sokáig azt hittem, ez az öregember egyetemi rohamzászlóaljban küzdhetett valamelyik közeli dombon vagy völgyben, természetes, hogy hűséges az elesett bajtársak emlékéhez, azért stilizálja fel minden Budapestet védő magyar fegyveres helyállását, de aztán kiderült, hogy gyerek volt még, nem vehetett részt a harcokban. Kiállása egyszerűen a világszemléletéből fakad. Amivel nekem az a bajom, hogy minden egyes nap, amivel a város védői meghosszabbították az agóniát, zsidók és „angolbarátok”, normális, jobb sorsra érdemes emberek tucatjainak megölését, megkínzását tette lehetővé. A város elestét nem akadályozta meg, csak a vele járó szenvedést sokasította – beleértve a lebombázott, aknátalálatok által elpusztított polgári áldozatokat is, akik, mondjuk, még csak liberálisok se voltak.

Feltételezhetjük, hogy a zsidók és angolbarátok szenvedése és halála a szónok és közönsége számára járulékos és sajnálatos veszteség. De, sajna, minden jel arra

mutat, hogy nem így van, hogy nagyon is helyénvalónak tartják az érdemtelen életek kioltását.

(ZOLTÁN GÁBOR: *Szomszéd*, Kalligram, 2018)

Annak ellenére kerül sor ilyen rendezvényekre, hogy a polgármesteri székben Mitnyant követő Pokorni Zoltán a szobrot átkeresztelte az ostrom során életüket vesztett XII. kerületi lakosok emlékművére. Az árpádsávot és a turult azzal vélte megvédeni, hogy ezek ősi magyar szimbólumok, és a tény, hogy néhány évig rosszra használták őket, ezen nem változtathat. Nos, nyilván maga is tudatában volt, hogy ezzel nem érthetnek egyet mindazok, akik valami módon kötődnek azok emlékéhez, akiket az árpádsáv és a turul jegyében pusztítottak el. A nemzeti oldal elégedett a kardos turullal, és kicsit sem érdekli, hogy minek nevezik. Valahogy úgy lehet vele, hogy ennyiben engedni kellett a libsiknek. Ahogy az emberek egymásközi viselkedésében a metakommunikatív elemek többnyire fontosabbak a kommunikatívknál, itt is az ábrázolt alak a lényeg, és nem az elnevezés. Évekkel később, egy másik turulszobor avatásán, akkor már ismét miniszterelnökként, így beszélt Orbán:

„A turul ősképe, a magyarok ősképe. Beleszületünk, akár csak a nyelvünkbe és a történelmünkbe. Az ősképe a vérhez és a szülőföldre tartozik. (...) Ma két hagyomány, két felfogás, két eszmerendszer, kétféle szív él a magyar politikában. Az egyik elutasítja a nemzeti összetartozást, a másik ezt tekinti kiindulópontnak.”

A kereszténydemokrata német kancellár által kezdeményezett emlékmű nem kapcsolódik a náci szimbólumokhoz, és az azt leíró nyelv sem utal a Harmadik Birodalom nyelvére. A folyton változó identitású magyar miniszterelnök ellenben egy ideje félreérthetetlenül és szándékosan náci fogalomkészlettel dolgozik. Mentségére szolgáljon, hogy sem otthoni neveltetése, sem politikai szocializációja során nem találkozott a kereszténydemokráciával, általában a kereszténységgel sem. Ami ellenben határozottan megnyilvánult korai neveltetésében, az az autokrata apa hatása. Adorno a náciizmus alapjait keresve éppen az autokrata nevelést találta meg és mutatta be, mint a nemzetiszocialista beállítódás ősokeát. Orbán Viktort ugyanúgy nem nevelték a turul és az árpádsáv tiszteletére, ahogy Konrad Adenauer tiszteletére sem szoktatták, de felcseperedve szabadon választhatott a számára leghasznosabb ideológiák közül. Hogy miért választotta kezdetben a liberalizmust, arra az a válasz, hogy akkor éppen az az eszme látszott diadalmaskodni, racionális döntés volt annak jegyében politizálni. Hogy aztán miért indult el a nemzeti eszmék és a diktatúra irányába, arra nemcsak az a válasz, hogy idővel felismerte, ezek képviselésével többre viheti, hanem az is, hogy ezek felelnek meg a lelki alkatának. Úgy látszik, nem az ő fejéből pattantak elő a turulok, a vér, az ősképe és a többi.

Ezeket az általa vezetett hatalmas sereg előre száguldó vitézei emelik a magasba, ő pedig magától értetődő természetességgel halad utánuk.

A turullal azok nem tudnak megbékélni, akik nem feledhetik, hogy 1919 után milliókat rekesztettek ki a magyar nemzetből a jegyében. Ők, illetve leszármazottaik és a velük együttérzők azok, akiket szándékosan sért, megaláz és provokál a XII. kerületi közterületre kihelyezett szobor és a miniszterelnöki kinyilatkoztatás is.

Tudjuk, hogy a lényeg nem az emlékmű elnevezése, hanem a harcias, félelmet gerjesztő turul elkészítése és felállítása, de arról csak a bennfenteseknek lehet információjuk, hogy eleve Szmrecsányi Boldizsárra (1970–) volt-e szabva a megbízatás, eleve őt, a kerületben dolgozó nemzeti elkötelezettségű művészt akarták munkához juttatni, netán ő maga állt-e elő az ötlettel, hogy turult csinál, vagy előbb volt a turul, és utóbb jött a képbe Szmrecsányi. Idővel talán erre is fény derül majd, és talán nem is lesz érdektelen a történet. Távlabbról annyi látszik, hogy Szmrecsányi elismert szobrász, külföldön is megbecsülik, vagyis nincs feltétlenül rászorulva politikai kapcsolataira. Képességei messze felülmúlják Kligléit. Komolyan kell tehát vennünk elkötelezettségét, azt, hogy szívvel-lélekkel készítette el a XII. kerület számára a turult.

Egy interjúja szerint ő keresztény. Úgy mondja, miközben Michelangelo igézetében márványfelületeket políroz, tulajdonképpen meditál, és olyankor Istenhez szállnak a gondolatai. Biztosan így van, ha ő mondja, de erősen megkérdőjelezhető, hogy Szmrecsányi istene azonos Pilinszky istenével, Kálló Ferenc és Sztello Gábor istenével.

Az emlékművek egy része tisztán vizuális gesztus, a művész ill. a megrendelő nem tartja szükségesnek, hogy írásjegellel (betűkkel, esetleg számokkal) elmagyarázza, mire akar emlékeztetni a mű által. Gyakrabban fordul elő, hogy valamilyen felirat tudatja a befogadóval, kit vagy mit ábrázol a plasztika. Tipikus megoldás, hogy egy bronzból öntött Petőfi vagy Kossuth kőtalapzaton magasodik, és neve a kőbe van vésvé, ily módon a cím társul a szoboralakhoz, de el is válik tőle. Az emlékművek egy harmadik típusának ellenben nem mellékes, hanem lényegi részét jelentik az írásjeglek. A kortárs művészet egyre gyakrabban él ezzel az eszközzel, de felfedezhetjük előképét az obeliszkeken: azok is tele vannak írva.

Igaz, még a látszólag egyszerű írásjeglek sem tudnak teljesen absztrakt jelként megjelenni, a számok vagy betűk alakja, mérete, anyaga, elrendezése akarva-akaratlanul kifejező. A turulszobor alapzatán is vannak nevek, egymás alatt futó bronzcsíkokba lyuggatott kivitelenben. Egy olyan történelmi jelentés alapján kerültek

oda, amely nem került nyilvánosságra, és az önkormányzat el is zárkózik attól, hogy valaha nyilvánosságra hozza. Elvileg az ostrom polgári áldozatainak nevei. Bizonyára jót tenne az emlékmű ügyének, ha legalább egy internetes oldalon láthatók lennének a dokumentumok, amelyek alapján az ostrom polgári áldozatává lett nyilvánítva valaki. Amennyire támadhatóvá tenné ez a listát, annyira hitelesítené is. Mert lehetséges, hogy egy-egy név esetében cáfolható lenne az illető „polgári” vagy „áldozat” minősítése, de ha mások esetében viszont igazolható a történet, és az utóbbiak látványos többséget alkotnának, az előbbieket pedig csendben eltávolítanák az emlékműről, az legalább normális ügymenet lenne. Mivel vizsgálható adatok nincsenek, az egész halmazzt homály vontába. A turulpártiak számára jótékony homály, a turulellenesek számára kétes homály. Ha az ember éveket tölt azzal, hogy a kerület történetének éppen azt a korszakát kutatja, amire az emlékmű utal, beleütközhet a listán szerepeltetett nevekhez kapcsolódó történetekbe. (Lásd ZOLTÁN Gábor: *Szomszéd*, 204–210. o.; Istenhegyi vadászok – Térey Jánosnak, Kalligram folyóirat 2018. november)

2019 februárjában, a kitörési kísérlet évfordulóján a FIDESZ által totálisan ellenőrzött általi tévé egyik műsorában így beszélt Trombitás Kristóf műsorvezető:

„Míg a doni hősekről már megemlékezhetünk, Budapest védőinek, akik egyben Európa védői is voltak, csak lopva lehet emléket állítani. Miben voltak ők mások, miért voltak bűnösebbek bármely más nemzet fiainál? Csak azért, mert a hadi szerencse nem melléjük állt, és vesztek? De nyert-e bárki ebben a csatában és a háborúban?”

Nem úgy fogalmazott, hogy reménytelen küzdelmet folytató katonák voltak, akikkel elhitették, hogy Európa védői, hanem úgy, hogy Európa védői voltak. Egy az egyben átvette, érvényessé tette az akkori ideológiát.

A szabadságát nyolcvankilencben visszakapott Magyarország ide jutott harminc év alatt.

A „lopva felállított” turul megjelenítésének több, erősen vitatható eleme mellett még mindig van olyan körülmény, ami eddig nem került szóba, ez pedig az elhelyezése. A közvetlen közelben található ugyanis az egyik olyan ház, ahol a kerületi nyilasok az ostrom idején sok embert kínoztak és öltek meg, a Németvölgyi út 5. Az ostrom után tömegsírokat exhumáltak itt. Igaz, hogy ilyen alapon elég sok helyre nem lehetne a témában emlékművet állítani, mert a XII. kerületi nyilasok sokan voltak és sokféle voltak objektumaik, de kis jóindulattal, ha valaki netán odafigyelt volna erre a kényes körülményre, mégiscsak található volna olyan helyet, amit kevés-

bé a nyilasok áldozatainak vére áztattot, hanem esetleg igazolható volna, hogy ott inkább az ostromlók fegyverei által pusztultak el emberek.

2012-ben a turulszobor közelében felavattak egy másik emlékművet is. Egy botlatókövet, ami az egyik Greguss utcai házból elhurcolt és hamarosan megölt zsidó származású lányra, Laub Magdolnára kívánta emlékeztetni az arra járókat. Minden bizonnyal ez az emlékmű is provokált valakiket, akárcsak a turul, de ebben az esetben a sérelmet tett követte: a botlatókövet két napon belül ismeretlenek eltávolították a 9.-es számú ház elől. Az utóbbi években Magyarországon is lettek már elhelyezve botlatókövek, néha viták folytak róluk, ám az nem fordult elő, hogy valaki kiemelte volna a földből, és elvitte volna az áldozat emlékére kihelyezett kis réztáblát. Mivel még a szomszédos I. és II. kerületben is megvannak a botlatókövek, igazolva kell látnunk azt a feltevést, hogy a XII. kerületi lakosok egy jelentős részének markánsan nemzeti elköteleződése nemcsak a választási eredményekkel hozható kapcsolatba, hanem a kerület múltjával, az egykor itt tevékenykedő nyilasokkal és azok leszármazottaival is.

Günter Demnig (1947–) német képzőművész először a kölni pályaudvaron állított emléket. Azoknak a romáknak szentelte, akiket vasúton deportáltak abból a városból.

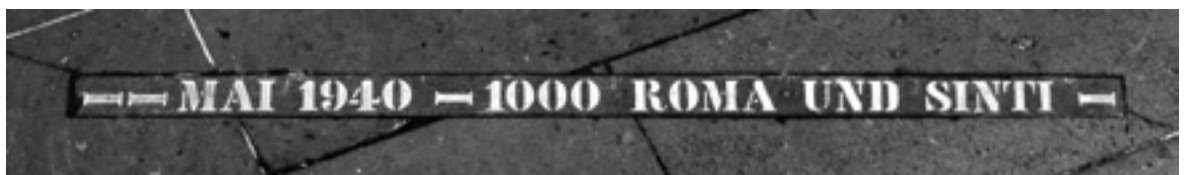
Egy macskakőbe vésett felirat Kölnben, amely a roma holokauszt borzalmaira hívja fel a figyelmet napjainkban is. Őket 1939-től üldözték – mondhatjuk úgy is, hogy a zsidók elleni erőszaknak a romák és a szintók elleni erőszak volt a főpróbája. E nélkül valószínűleg nem lettek volna képesek arra a szisztematikus, minden részletében megtervezett népirtásra, amivel a negyvenes évek közepén végigtaroltak Európán. Szóval Kölnben a pályaudvar előtt álltam, és arra gondoltam, hogy a Német Birodalmi Vasút hathatós közreműködése nélkül soha nem hurcolhattak volna el innen ötszáz-ezer embert. Ennek az eredménye lett a felirat, amelyet 1990. május 6-án készítettem. Ez azonban még csak egy általános emléket állított az összes áldozatnak. Ezután kezdett el foglalkoztatni, hogy a pályaudvar után a házak felé forduljak, és megpróbáljam rekonstruálni, hol éltek ezek az emberek, mielőtt elvitték őket. (...) A kölni rabbi szavai is inspiráltak, aki a Talmudból idézett: „Egy ember akkor lesz igazán halott, ha elfelejtik.”

A német művész azóta botlatókövek sokaságát helyezte el német városokban és további országok városaiban. Kb. 130 eurónyi összeget kell fizetnie annak a magánszemélynek, aki meg akar emlékezni egy a nemzetiszocializmus jegyében elpusztított emberről. Ezenkívül meg kell adnia az illető nevét és az időpontot, amikor elvitték utolsó ismert lakóhelyéről. A gesztus célja az, hogy összekapcsolja a helyet, az időpontot és a nevet, és így utólag szembeszálljon azokkal, akik elvitték arról a helyről az illetőt. Ha a náci törekvése sikerrel jár, soha senki nem fog tudni róla, hogy egy bizonyos személy ott élt abban a házban, és mások, honfitársai, érte mentek, elhurcolták, megölték. Demnig nem akar versenyre kelni Michelangelóval, de még Kollwitzcal sem a márványcsiszolás vagy a kifejező gesztusok ábrázolása terén, viszont hozzájuk hasonlóan meg akarja ragadni az emberek figyelmét, és hatást akar kiváltani belőlük. Rá akarja döbbszteni őket az emberi élet egyediségére, és azoknak a konkrét személyeknek a sorsára, akik számtalanszor elhaladtak azon a helyen, ahol a járókelő épp akkor elhalad. Vagyis egy bizonyos konkrét helyet jelöl meg a műalkotással, végtelenen szerény, mégis figyelmet keltő módon, egy utca porában, mely ezáltal szent helyé válik.

Ellentéte ez a hagyományos emlékműállítási gyakorlatnak, amelynek termékei a befogadóval szemközt meredeznek, és legtöbbször fölébe tornyosulnak. Azonkívül kicsi is egy botlatókő, 10-szer 10 centiméteres, az anyaga pedig szerény. Nem bronz, mint a tipikus köztéri szobroké, hanem sárgaréz, mint a lakásajtók névtábláié.

Ami a dokumentációt illeti, ilyen esetekben megvan adva egy név és egy időpont. Aki akarja, utána nézhet, és ha indítatva érzi magát, megpróbálhatja cáfolni, hogy létezett az a bizonyos személy, ott lakott abban a házban, és elvitték, megölték. Ez esetben például megállapíthatja, hogy Laub Magdolna egész közvetlen családja XII. kerületi volt.

Bár hatalmas a különbség a XII. kerületi turulszobor és a szintén a XII. kerületben található Greguss utcában elhelyezett botlatókő között, hasonlóságok is vannak közöttük. Mind a kettő elfoglalt egy darabot a kerület földjéből. Igaz, a botlatókő csak jelképesen, hiszen rá lehetett lépni, át lehetett lépni, jelenléte mégis provokálta azt az emlékező közösséget, amelynek tagjai a turul jegyében egyesülnek. Ez az emlékező közösség úgy tesz, mintha Laub Magdolnák sosem éltek volna Bu-

dapest XII. kerületében, sohasem jártak volna azokon az utcákon, amiken a mai lakosok járnak.

A turulszobor költségeit a teljes kerület állta, vagyis nemcsak a nemzeti elkötelezettségű lakosok, hanem azok is, akiknek ez a szimbólum, ez az emlékezetpolitika elfogadhatatlan. Laub Magdolna botlatókövének költségét magánszemélyek viselték. Hogyha létezne Magyarországon nyugati értelemben vett kereszténydemokrácia, ha kereszténydemokrata politikusok irányítanák a XII. kerületet, a botlatókö eltávolítása után jelentkeztek volna, hogy saját zsebükből fedezik annak pótlását, és az új avatáson mindenkit arra kértek volna, hogy tartsák tiszteletben az áldozat emlékét.

Ha az ember valamilyen művészi munkát végez, mindegy milyen szinten és eredménnyel, de más művészek munkájára építve, azokkal polemizálva dolgozik évtizedeken keresztül, másképpen nézi a többi művész dolgait, mint aki lelkes vagy kevésbé lelkes fogyasztója, befogadója a műalkotásoknak. Akaratlanul is átérzi, hogy amire egy másik művész vállalkozott, mekkora súlyú feladat, és mennyit feccolt bele a kolléga, hogy megoldja. Hogy érvényes-e megoldása. Ha maga is részt vett valamiféle művészképzésben, esetenként felötlenek benne saját művésztanárainak mondásai – némelyik egyszer csak aktuálissá válik.

Nádasdy Kálmán (1904–1980) operarendező volt, de foglalkozott film- és színházi rendezéssel is. Szakavatott fordítóként és dramaturgként tisztelték. Évtizedeken át tanította a rendezőhallgatókat. Egyszer azt mondta:

Rendezni könnyű. Technikai kérdés. Művésznnek lenni nehéz.

Hallgatóként eléggé mehökkentő, ha ilyet mondanak az ember előtt. Hiszen életének minden egyes órája a szakmai fogások elsajátításáról szól, ezért folytat hol sikeres, hol sikertelen küzdelmet. Sokára válik világgossá, hogy a lényeg az eszközökön túl van. Az érvényes művészi gesztusok megtalálásánál. Vagy ami még fontosabb, az érvénytelen gesztusok meg nem tételénél. Így fordulhat elő, hogy valaki, aki nem nagynevű szobrász, hanem csupán egy sírkőfaragó mester tanítványa volt, Pauer Gyula, egy filmrendezővel, Can Togay-jal társulva alkotja meg az egyik legérvényesebb emlékművet.

Egy másik alkalommal Nádasdy Kálmán arról beszélt, hogy önmagában az, hogy valami megtörténik, nem jelenti azt, hogy észre is veszik. Amit nem reagálnak le, olyan, mintha meg se történt volna. Ennek a tételnek illusztrálására elmondott egy történetet:

A margitszigeti szabadtéri színpadon egy operaelőadás közben véletlenül fejbe vágták a szopránt. A színpadon is elhelyeztek zenészeket, köztük néhány nagydobost, és mert a hely szűk volt, az énekesek időnként a zenészek közvetlen közelében énekeltek. Egy ilyen pillanatban az egyik dobos magasba lendített ütője jól fejbe találta az énekesnőt. De mert mindenki profi volt, maga az énekesnő sem kapott a fejéhez, hanem mintha mi se történt volna, énekelte tovább, a közönség nem kezdett röhögni. Sok száz ember szeme láttára somták fejbe a művésznőt, elég vicces dolog, de senki se nevetett. Ahhoz, hogy nevessenek,

egészen kevés kellett volna. Essen ki a ritmusból a tettes, a dobos... Hagyja abba az éneklést a szoprán... Kezden röhögni egy másik énekes vagy zenész... Ha ezek közül bármelyik bekövetkezik, nevet az egész közönség, és mindenki menthetetlenül röhögögöröcsöt kap a színpadon.

Nos, így vitték el a Greguss utca 9.-ből Laub Magdolnát. Mintha mi se történt volna. Günter Demnig művészi gesztusa kísérlet arra, hogy jelezze: mégiscsak történt valami.

Sokszorta nagyobb méretben ugyan, de hasonló célt szolgál a berlini Holokauszt-emlékmű. Olyan területet foglal el az emlékezés-emlékeztetés céljára, amit más, kellemesebb és jövedelmezőbb célokra lehetett volna igénybe venni. A második világháború előtt a német főváros centruma volt ez, látványos épületekkel, korszerű közlekedéssel, hatalmas forgalommal. A szövetségesek bombázásai jórészt elpusztították, azután a várost kettéosztó fal közvetlen közelében húzódó sívár területként húzódott meg a lassan életre kelő nagyváros zárványaként. Ahelyett, hogy irodaházakkal, áruházakkal vagy szórakoztató negyeddel építették volna be a fal lebontása után, vagy parkosították volna, meghagyták annak, ami addig is volt: mementónak. Csak már nem általánosságban a háborús katasztrófa, hanem konkrétan azon tény mementójának, hogy a német nép elpusztított körülbelül hatmillió zsidót.

Ennek az emlékműnek a kialakítása és felépítése sem maradhatott mentes a vitáktól, ám idővel sokan, akik kezdetben kritikával illették a terveket, ráébredtek, hogy érvényes mű született, amivel kivételesen jól sikerült megoldani a kítűzött célt. A mű ugyanakkor különös védelmet is élvez, amennyiben a Szövetségi Köztársaság meghatározó pártjai egységesen a társadalmi közmegegyezés részének tekintik. Nem véletlen, hogy a közelmúltban alakult és a köztársaság politikai berendezkedését alapjaiban támadó AfD egyes vezetői szükségesnek látják kifejezni a berlini holokauszt-emlékművel szembeni ellenérzéseiket, és az sem, hogy ezt súlyosan felróják nekik, ill. pártjuknak.

„A német Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal (BfV) vizsgálja a populista-migránsellenes Alternative für Deutschlandot (AfD-t), hogy meghatározzák, milyen mértékben vannak szélsőséges jobboldali indítékai.

A BfV a teljes AfD-t „vizsgálati eset” alatt tartja egy lehetséges megfigyelésre, a tübingiai tartományi AfD-vezető Björn Höcke körüli jobboldali nacionalista szárnyat (Der Flügel) és a párt ifjúsági szervezetét, a Junge Alternatívét (JA) pedig „gyanúsítási esetnek” jelölték meg. Előbbi egy a hivatalos megfigyelést megelőző szakasz, nem lehet hírszerzési eszközöket, informátorokat, rendőri megfigyelést és lehallgatást alkalmazni. Utóbbiban hírszerzési eszközök használá-

tát és a kommunikációjuk megfigyelését is lehetővé teszik a törvények.

A Welt úgy tudja, hogy a belföldi hírszerzés 1070 oldalnyi anyagot gyűjtött össze és értékelt ki az elmúlt hetekben. Ebben megtalálhatók nyilvános megszólalások (AfD-tagoké, közösségi oldalakon tett bejegyzések, a különböző kampányokból származó anyagok), valamint szélsőséges jobboldali szervezetekhez fűződő kapcsolatokról szóló megállapítások.

A BfV ebből jogászok és a szélsőséges jobboldal szakértőivel egy 450 oldalas jegyzőkönyvet készített, ennek alapján határozták meg most a vizsgálatot – tudta meg a Tagesspiegel.

A Bundestag több pártja üdvözli a döntést, mert szerintük ezzel bizonyosodott, hogy az AfD magas kockázati potenciállal rendelkezik.

A német alkotmány szigorú garanciákat tartalmaz a szélsőségekkel szemben, ami megengedi a szoros megfigyelésüket és akár a szélsőséges baloldali vagy jobboldali pártok betiltását.

A tübingia AfD-t már tavaly szeptember óta vizsgálják, hogy vannak-e alkotmányellenes céljai. Mindezt azt követően, hogy 2017 végén azt mondta Höcke a berlini holokauszt-emlékműről, hogy az a „szégyen emlékműve” és „az emlékezetpolitikában 180 fokos fordulatot” követelt. Höckét még tavaly októberben megválasztották a 2019. október 27-én tartandó tartományi választás vezető jelöltjének.” (24.hu 2019. 01. 15. 17:10)

Ez a hír arra mutat, hogy a Német Szövetségi Köztársaság nemcsak létrehozta, hanem használja is legfontosabb emlékműveit. Mértéket képeznek, amelyhez igazodni kell annak, aki az ország közéletében részt akar venni. Legalábbis eddig így volt. Magyarországon lényegében büntetlenül szoktak maradni a Holokauszt emlékeit őrző emlékművek elleni támadások, és azokban az esetekben, amikor az elkövető valamelyik ismert politikai párt politikusa, nem szokott felmerülni a párt betiltása. Lényeges különbség az is, hogy a berlinihez hasonló emlékművek ebben az országban nem készültek, illetve, hogy az erős politikai szándékot kifejezni hivatott alkotásokat, mint például a XII. kerületi turul, nem a sötét múlttal való leszámolás és nem a lehető legnagyobb társadalmi konszenzus jegyében hozták létre – hanem éppen ellenkezőleg. ■ ■ ■

A szerző köszöni a Marion Dönhoff Stiftung támogatását, mely nélkül ez az írás nem jöhetett volna létre.

Zoltán Gábor: Budapesten született 1960-ban. Kötetei: *Vásárlók könyve* (novellák, 1997, JAK-Kijárat), *Érények könyve* (novellák, 1999, Magvető), *Szólót venni* (regény, 2001, Magvető), *Fekete bársony* (regény, 2008, Jelenkor), *Orgia* (regény, 2016, Kalligram), *Szomszéd* (esszéregény, 2018, Kalligram).

Vörösmarty Mihály

Részlet egy hosszabb, Vörösmarty költészetéről szóló elemzésből

és a politikai költészet

A politikai költészet mibenlétéről nemrégiben, az Élet és Irodalom 2011-es, 2012-es évfolyamaiban folyt egy felparázsló, majd igen gyorsan elhaló vita. A kiindulópontot egy kortársi vers (Kemény István: *Búcsúlevél*) megjelenése adta, s a vita ennek megfelelően alapvetően a jelenlegi magyar irodalom és a politika viszonyáról szólt, a kitekintések is legfőljebb az utóbbi évtizedek jelenségeit érintették. Egy majdani kritikátörténeti elemzése korszakunknak aligha nélkülözheti ennek a jellegzetes és fölöttébb tanulságos eszmecserének az analízisét; jelen témánk, az az Vörösmarty szempontjából is vannak azonban fontos következményei. Az egész polémia nagy vakfoltja ugyanis – ahogyan ez szinte minden jelenkori irodalmi vita kapcsán elmondható – a történeti perspektíva szinte teljes hiánya, de legalábbis igencsak szelektív jelenléte és ötletszerű felidézése volt. Akadt olyan hozzászóló is, aki kifejezetten azt állította: „Am az irodalomtörténeti perspektíva nem a legszerencsésebb választás, ha a kortárs irodalmi folyamatok természetéről és a kortárs művek esztétikai értékéről szeretnénk valamit mondani.”¹ Általában is másképp gondolom: az még egyetlen vitának sem ártott, ha a résztvevői rendelkeztek valamiféle tágabb ismerettel. S éppen ebben a vitában meg aztán végképp szükséges lett volna a történeti előzmények némi ismerete. Hiszen itt – sajnálatos módon – az „irodalomtörténeti perspektíva” legfőljebb Petri György munkásságáig terjedt (néhány tétova említés erejéig még Petőfi Sándort hozták szóba

a résztvevők). Pedig egy teljesebb és tágasabb tájékozódás aligha lehetett volna kárára a magyar politikai költészet igazi történeti dimenzióinak a végiggondolása-kor. S a 19. századi magyar költészet vonatkozó anyagának a felmérésekor sem szabad meglegedni Petőfi mechanikus emlegetésével: az 1830-as, 1840-es éveknek a politikához való viszonyát számos ponton célszerűbb ugyanis Vörösmarty életművével szemléltetni, mert az egy, Petőfítől egészen eltérő lírai pozíciót és poétikát segíthet megragadni, ráadásul korábbi jelenség is (s e nemben természetesen Petőfi számára is mintát és elrugaskodási pontot jelentett).

A vita számos érdekes és vitatható állítása közül most csupán egyet szeretnék kiemelni. Elek Tibor a következőt mondta, miközben Bán Zoltán András nézeteit vitatta: „S ha [Petri György – Sz. M.] valóban olyan nemzeti költő lenne, mint Petőfi és Ady (ahogy B. Z. A. állítja, szerintem inkább a nemzet egyik fontos költője), akkor tudnunk kellene olyan verseket (ráadásul politikai verseket) sorolni tőle, amelyek éppolyan mélyen beivódtak a nemzet tudatába, emlékezetébe (vagy amelyekről ez egyáltalán elvárható lenne), mint Petőfi, Ady versei...”² Ennek a kijelentésnek ugyanis van egy alapvető szemléleti és módszertani hibája, ezért metodológiai szempontból is igen izgalmas kiindulópontot jelenthet. Miközben ugyanis Bán Zoltán András esztétikai állítást fogalmazott meg, Elek Tibor ezt recepció-történettel vélte megcáfolhatónak. Petrinek a „nemzeti költő” státuszába való beiktatása ugyanis kánonizációs

kérdés, s Bántól aligha lehet elvitatni azt a jogot, hogy képviselje ezt az ízlést és az ezen alapuló álláspontot. Az, hogy Elek számára a politikai költő inkább másban testesült volna meg (írásának egy későbbi pontján ezt világossá teszi, hogy számára Nagy Gáspár a mérce), természetesen szintén képviselhető álláspont lenne, s akkor a vita befejeződhetne ott és azzal, hogy eltérő személyes kánonok állnak egymással szemben. Csakhogy Elek érve ebben a mondatban óhatatlanul alkalmatlan lesz állításának az alátámasztására (s ezzel persze rögtön diszkreditálja is azt): az egy nem definiált, imaginárius közösség³ (az úgynevezett „nemzet”) „tudatában” való jelenlét Petőfi és Ady esetében sem spontán folyamat révén jött létre, hanem olyan intézményrendszerek (pl. az állami iskolahálózat és a központi tankönyvek anyaga) hosszas működése révén, amelyeket elsősorban nem a versek esztétikai potenciálja érdekelt, hanem ideológiai vagy pedagógiai hatásosságuk. S nyilván sem Petri György életműve, sem az ő költészetét nagyra értékelő kritikusok nem felelősek azért, hogy ezen versek esetében nem működött és nem működik a propagálásnak ez a mechanizmusa. Egy deklaráltan politikainak számító költészet esetében alapvetően az irodalmi szövegek egy jellegzetes használati módjáról van szó, amely működhet jól és rosszul: ez praktikus kérdés, s a politikai költészet mint kategória nem értékminősítés, amely csak a legjobb (vagy éppen legrosszabb, kinek mi tesszik) szövegekre alkalmazható, hanem szerzői szándék-ként, esetleg bizonyos verses szövegek intencionált je-

lentéseként ez a törekvés leíró értelemben is azonosítható. S ezért is fontos (no meg a történeti távlat bővítése érdekében is hasznos), ha hangsúlyozzuk: Vörösmarty esetében különösen jól érzékelhető az a tendencia, hogy bizonyos versei politikai intencióval rendelkeznek – s ez életművének nem elhanyagolható hányada. Az sem tanulság nélkül való, hiszen ez lesz a saját korában erőteljes politikum sorsa általában is, hogy ennek a jelentősége egy idő után elhalványul, s ezt utólag már jórészt csak filológiai eszközökkel lehet feltárni. Ezt a kritikai kiadás – jó esetben – elvégzi/elvégezte. A valóságban persze számos ponton azért nem, mert a Vörösmarty kritikai kiadás harmadik kötete, amelyet Tóth Dezső rendezett sajtó alá, saját maga is erősen át van politizálva, ezért rendszeresen elrajzolta az 1840-es évek politikai erőviszonyait s az ebből következő vitákat. Ám ettől még számos Vörösmarty-versnek megragadható a politikai háttere – s ez a szövegek retorikai és poétikai működésében áll, s ennek bemutatása lehet a legerősebb érv lehet ennek a költészetnek a politikuma mellett. (Csak közbevetőleg jegyezném meg: ne értsük félre, ez a 2011-es sajtópolémia voltaképpen burkolt kánonvita volt, s Elek Tibor is csupán saját értékrendjét kérte számon a szövegében megkonstruált, úgynevezett „másik oldalon”, kísérletet sem tett arra, hogy valamiféle szöveg- és kontextuselemzéssel érveljen saját költői példái, például Nagy Gáspár mellett, így aztán nem is tűnt túlságosan meggyőzőnek az állítása, bármit gondoljunk is Nagy Gáspár jelentőségéről és életművének maradandóságáról.)

Vörösmarty életművének van egy másik fontos tanulsága is. A rendelkezésünkre álló recepció adatai ugyanis eleve nem teszik megragadhatóvá minden esetben egy politikai hatásra törekvő költői alkotás valódi intenciójának a közösségi visszaigazolását (ez ismét Elek Tibor idézett szavainak a tükrében látszik igazán, hiszen emiatt nem lehet azt a bizonyos „beivódást”-t általános kritériumként számon kérni, egyébként a 20. századi magyar irodalom vonatkozásában sem), azaz a legtöbb, amelyre egy irodalomtörténész vállalkozhat, az a valószínűsítés: a korszak politikai nyelvének a nyomaikat lehet kimutatni bizonyos szövegekben, s ezzel lehet feltételelesen megragadni a politikai intenciót. Hasonló módszertani problémáról Dávidházi Péter beszélt a vallási-bibliai szövegelméletek kimutatása kapcsán – hiszen ott is az értelmezés metódusában jelenik meg az az intencionált tartalom, amelynek hatását és egykorú felismerését semmiféle egyéb forrás nem teszi kétségtelenné: „Konkrétabban, s ezáltal már a vizsgálat legfontosabb eredményét is felvillantva: hogyan kerültek e költeménybe [a *Szózatba* – Sz. M.] olyan *bibliai* érvelés- és szerepminták, amelyek jelenlétét a kortársak még öntudatlanul felismerték, hatásukat a vers jelentésére, sőt egész működésére nézvést magától értedőnek vették, noha nyomaik az utóbbi mintegy száz

év mentalitástörténeti és politikai változásai során eltűntek az értelmezők szeme elől, s ma már csak a szokásos irodalomtörténeti módszerek sajátos kiegészítésével lehet föltárni őket?”⁴ Dávidházi kérdésére a választ grandiózus tanulmánya, s az ezt közlétevé kötevény egésze adja meg. Nem lehetetlen tehát a vizsgálati mód bizonyos elemeinek az alkalmazása a politikai költészet esetében sem.

Vörösmarty kapcsán persze érdemes némileg máshová helyezni a vizsgálat fókuszát. Hogy az eltérések jobban megragadhatók legyenek, érdemes a politikai költészet kapcsán legtöbbit emlegetett 19. századi alkotó, Petőfi példájából kiindulni. Margócsy István tömör meghatározása szerint: „Petőfi igazából talán amiatt lenne nevezhető a magyar költői politizálás vagy ideologizálás felszabadítójának, mert azt a szabadságot vitte be a költői megszólalás nyilvánosságának játékerébe, mely az általa megfogalmazott »Egy ember szól...« programjának egyediségét és közvetlen személyhez kötöttségét javallta, s minden konvencionális, egyénfeletti vagy egyéniség nélküli megszólalást kárhoztatni volt képes.”⁵ Margócsy kijelentése azért is igen érdekes, mert ő Petőfit a politikai költészet szempontjából nem kezdeményezőnek vagy tetőpontnak tekinti, hanem „felszabadító”-nak, azaz egy már létező hagyomány átértelmezőjének. Innen nézvést tehát Vörösmarty különösen érdekesnek mutatkozhatik, hiszen a Petőfi számára is létező költői tradíció egyik fontos reprezentánsának tekinthető, aki ráadásul más jellegű költészeteszményt képvisel. Nála ugyanis nem elsősorban a lírai én újraszituálására érdemes figyelni az ide vonható művek elemzésekor (bár ez is lényeges szempont lehet), hanem célszerű egy másik módszertan lehetőségét fönntartani.

Ehhez pedig a legtöbbit ígérő metodológiai megfontolást a politikai nyelvekre irányuló, újabb, kontextualista eszmetörténeti szakirodalom jelenti, amelynek vannak a magyar szakirodalomban is figyelemre méltó eredményei.⁶ Irodalmi szövegekre való alkalmazásukra eddig még viszonylag kevés kísérlet történt, de már talán itt is túl vagyunk az első lépéseken.⁷ Egy történelmi korszak politikai nyelvének és az irodalmi szövegeknek a kontrasztív vizsgálata arra a felismerésre épülhet, hogy az 1830-as, 1840-es évek politikai közbeszéde, a korabeli, legfontosabbnak számító politikai-közéleti problémák nyilvános megfogalmazásának módja egy olyan nyelvi közeget hozott létre (vagy mértéktartóbban fogalmazva: egy olyan nyelvi közeg módosulásához járult hozzá legalábbis), amelynek nyelvi terében a korszak irodalmi szövegei is jelen voltak. S persze ez a folyamat fordítva is működött: vagyis a korszak irodalmi alkotásainak nyelvi teljesítménye megalapozhatott egy olyan fogalmi hátlót és frazeológiát, amelyhez a közvetlen politikai hatásra törekvő retorikai szövegművek (az országgyűlési

szónoklatoktól kezdve a korabeli nyilvánosság publicisztikai formáiig) kapcsolódhattak. A kölcsönhatások mibenlétének és működési mechanizmusainak a feltárása sokat elárulhat a szövegek lehetséges egykori hatáspotenciáljáról.⁸ S amihez ilyenformán eljuthatunk, az egy korabeli, rejtett olvasat lehetőségének a feltárása: az egykorú olvasó számára ugyanis természetes közegeként adódott egy ilyen retorikai alapozású szövegértés, hiszen egyformán rendelkezésére állt például Kosuth újságcikkeinek a világa és Vörösmarty költésze, s ilyenformán a két terület, s az eltérő műfajú szövegek egymásra hatása is természetes lehetett a számára. Sok esetben az egyes művek egykori hatása, népszerűsége is magyarázható egy ilyen összefüggés létevel: a korabeli befogadó ugyanis azonosítani tudhatott olyan áthallásokat, amelyek a mi számunkra csak a filológia eszközeivel tárhatók föl.

A Vörösmarty-nál felbukkanó jelenségek között akadnak a magyar irodalom hagyományos, komoly előtörténetre visszanyúló toposzok is (mint ahogy felbukkanak újabb, aktuális témák is). Az előzőre lehet példa a nemzeten belüli megosztottság kérdése, amelyet tradicionálisan „visszavonás”-nak neveztek.⁹ E köré épül Vörösmarty 1822-es *A' belső háború*, illetve az ennek végső megfogalmazásaként 1826-ban elkészült *Salamon király* című dráma is, amely egy történelmi tematika keretében, a 12. századi magyar történelem emblemikus jelenségeként fogja föl Salamon király, valamint Géza és László fejedelmek, későbbi királyok egymás elleni harcát.¹⁰ Ezt Vörösmarty maga is így, a „visszavonás” szót alkalmazva fogalmazta meg, amikor Virág Benedekhez írott, 1822-es episztolájában – egyébként első nyomtatásban megjelent művében – minősítette ezt a művét (kronológiai okokból az utalás csak az előbbire vonatkozhatott, az átdolgozással ekkor még nem volt készen):

Már a' veszni menő Salamont játékba vezetvén
Elzengém, fene visszavonást mint gyújta közötté
'S a' fejedelmek közt Vidnek ravasz ördögi lelke, ...¹¹

Mi több, nem sokkal később az 1822-es *Volt tanítványaimhoz* című episztolában a „fene Visszavonás” mint a bűnök egyike allegorikus alakként, megszemélyesítve is felbukkant.¹² Az 1825-ös *András és Béla* című versben egy történelmi jelenet, a korona és kard közötti választásról elhíresült várkonyi jelenet kapcsán „vak visszavonás” alakban szerepel (ez az eset logikailag is a Salamon királlyal kapcsolatos tematika előképének tekinthető).¹³ Láttuk, hasonló megközelítés, későbbi korszak ábrázolásakor aztán *A két szomszédvárban* is felbukkant. Az egyik leglátványosabb megfogalmazása, ráadásul pontosan a szokásos terminológia felidézésével azonban az 1827-es *Eger* című kiséposzban található, immár egy harmadik történelmi szituáció ábrázolásakor, ahol nem

narrátori közlésként, hanem mintegy kívülről, a magyarokra (s csak rájuk) érvényes nemzetkarakterológiai jellemzőként hangzik el: két, egymással harcolni kezdő török vezért fékeznek meg ezekkel a szavakkal (ez a kijelentés is egy török szájából hangzik el):

Váljatok el! vagy azon holdat, melly pajzsotokon van
Vessétek tova, 's menjete a' vészlelkü magyarhoz,
Mert ott visszavonás, 's egymás rontása kelendők.¹⁴

Az életműnek a politikával érintkező legkorábbi rétegét a sérelmi politika hagyományos tematikájához való kapcsolódás adja.¹⁵ Az 1823-as keletkezésű epigramma, *A' három egyesült fejedelmekre* éppen ezt a költészeti tradíciót mutatja: a címben megszólított személyek a Szent Szövetség vezetőit jelentik, s magában a versben szerepel is egy utalás erre a szövetségre („melly szentségtelenül szentnek itéli magát”).¹⁶ A disztichon legfontosabb ellentétpárja azonban a magyar alkotmány és ennek új hatalmi centrumnak a feszültsége, pontosabban az előzőnek az utóbbtól való veszélyeztetettsége. Ezen a ponton Vörösmarty műve ahhoz a politikai nyelvhez kerül közel, amelyet Takáts József mint az „ősi alkotmányra hivatkozás politikai nyelvét” különített el, s amely a 18–19. század egyik leggyakoribb politikai beszédmódja volt.¹⁷ Ebben az epigrammában ennek a nyelvi vetületnek nem annyira a szóhasználat, mint inkább a logika a meghatározó eleme: egyfelől a szembeállítás, másfelől az a végső konklúzió, amely az immár ezerévesnek minősített alkotmány végső győzelmét állítja – s igen figyelemre méltó az is, hogy a fennállás időtartamára tett célzás szerint Vörösmarty az ősi alkotmányt a honfoglalás előtről, azaz gyaníthatólag a vérszerződéstől eredeztetheti. S ilyenformán az alkotmány ősisége régebbi, mint a magyar államiság. Ezt erősítheti némileg az a tény, hogy a vérszerződésre Vörösmarty majd az 1842-es *Fóti dalban* is utal, igaz, ott ez nem az alkotmány ősiségével van összekapcsolva, ám ennek a két versnek az egybeolvasása kirajzolhat egy ilyen összefüggést is. Ahogy a *Fóti dal* fogalmaz:

'S most hadd forrjon minden csep bor
Mint a' vér,
Mellyt hajdan frígyben ontott
Hét vezér,¹⁸

Az előbbi vers kapcsán emlegetett sérelmi politika hagyományához tartozik az 1825-ös *Országgyűlés* című epigramma, amely nyilvánvalóan az ez évben összeülő diétára reagált.

Melly már honnunknak sebeit valahára bekötné
's vajha, de félnünk kell, hogy vérzeni hagyja
továbbra is.¹⁹

Aligha van igaza a kritikai kiadás jegyzetének, amely a szöveget az országgyűlésben való csalódással magyarázza: a disztichon egyértelműen a sérelmi politika szókincséhez kapcsolódik, s a nemzet gyógyításra váró sebének az emlegetése a gravamenális politika képzetköréhez kapcsolódik, s ilyenformán inkább az országgyűlés összehívását övező általános várakozás légkörével magyarázható.

A politikai tartalom másik típusát az 1826-os *Mikes búja* című versben lehet igen látványosan megragadni.²⁰ Ennek a versnek a legfőbb politizáló tendenciája a címben rejlik: nem önmagában persze, hanem a „Mikes” név konnotációi révén. A költemény keletkezésekor ugyanis már oly mértékben ismertnek volt tekinthető Mikes Kelemen *Törökországi levelek* fiktív episztologyűjteménye, hogy a szerző nevének említése természetes módon előhívhatta az olvasók tudatából azt a személyt, aki a versben megidézett lírai én legfőbb vonatkoztatási pontja, akinek haláláról (és hiányáról) voltaképpen a monológ beszél: ez a személy pedig II. Rákóczi Ferenc.²¹ Ehhez a legfőbb, centrális célzáshoz mérődik aztán hozzá a vers másik hangsúlyos állítása (s ez ezáltal válik politikai utalássá), hogy tudniillik Magyarországon Rákóczi azért nem maradhatott, mert ott nem volt szabadság. Tanulságos, hogy Toldy Ferenc egy, Bajzához írott levelében már egykorúan is ebben látta a vers politikai tendenciáját: „Vörösmarty egy, valami 30 hex[ameter]ből álló darabot írt. Mikes keserve. Csodáltuk, mert ha én, vagy Károly [értsd: Kisfaludy – Sz. M.] valánk is a censorok, ki nem eresztjük: ő még is azt várta, de visszavetettetett a Censortól. Most V[örösmarty] »A bujdosó keserve« cím alatt akarja adni, de így ki fogja érteni. Revolutionalis darab valóban, s te tudod, mennyire tetszik V[örösmarty] magának az illyenekben.”²² Toldy levelének az egyik legérdekesebb tanulsága az, hogy a verset ő is forradalmi tartalmúnak véli – viszont azt is egyértelműen rögzíti, hogy a címbe foglalt Mikes név megváltoztatásával ez a vonása a szövegnek észrevehetetlen maradna. A költemény megjelentetéséhez (azaz a cenzúra kijátszásához, a politikai tartalom elrejtéséhez) valóban elegendő volt a cím megváltoztatása: ettől ugyanis a korábban politikai célzás átváltott semleges történeti utalássá. Hiszen a vers először a következő címen jelenhetett meg a Felsőmagyarországi Minervában: *Az öreg rabszolga Pompeius' sírja fölött.*²³

Vörösmarty életművének ez a darabja tehát jól mutatja, hogy a politikailag reflektált tartalom a szöveg és az olvasó interakciójában jelentkezik, s ilyenformán döntő mértékben az olvasás alakzatának tekinthető a politikum, amelynek az előhívására elég lehet bizonyos följelhető célzásoknak a szövegbe való beépítése. A parabolisztikus történeti példázatok a nyílt, agitatív politikai mozgósítás retorikai eljárásaihoz képest rejtettebb, akár még a cenzurális megfontolásokat is

kikerülni képes eszközöknek mutatkoznak – s persze ebben rejlik esendőségük és mulandóságuk, a közvetlen kontextusuk megváltozásával szinte észlelhetetlené válik itt a politikum léte, s érthetlenné a vers egykori hatása. Vörösmarty verse kapcsán is csak filológiai eszközökkel lehet immár megmutatni azt, hogy még 1826-ban is tiltás alatt volt a Rákóczi-ra tett nyilvános utalás. Megjegyzendő, erre a mechanizmusra nincsen túlságosan sok példa a Vörösmarty-életműben, de kétségtelenül jelen van nála ez az eshetőség is.

Vörösmartynál azonban gyakoribbak és jelentősebbek az immár újabb politikai kérdések, s nem a magyar politikai költészet hagyományos témáinak az újraföldélései. Ezek sorába tartozik a felekezeti ügye. Ennek sajátos vetületeként fogható föl a *Pázmán* című epigrammája (1830), amelynek két változata van: az elsőt is érdemes külön versnek tekinteni, s nem csupán a későbbi, végleges kidolgozás olyan előkészületi fázisának, amelynek csupán a szövegváltozatok között van helye, a kritikai kiadás apparátusába befalazva. A kérdés ugyanis a Pázmány szájába adott utolsó mondat értelme: az egység kérdése, amely pedig itt a felekezeti megoszláson való felülemelkedés elvét jelenti. Az első változatban így szerepel az epigramma utolsó sora: „Testvérek vagytok, bűnös az, a’ ki gyűlöl.” A második, a kritikai kiadástól kanonizált verzióban pedig: „Legszentebb vallás a’ haza ’s emberiség.”²⁴ A két változat között látszólag nincsen jelentős különbség, ám az árnyalatoknak jelentőséget lehet tulajdonítani. Az első sor a gyűlölet elutasításával a megbocsátás keresztényi elvét látszik a középpontba állítani, a második viszont ennél is továbbmegy: transzcendens és felekezetek fölött álló értéknek minősíti a haza fogalmát, úgy, hogy megőrzi ennek az egyetemességét is. Így válik funkcionálissá az epigrammának az a megoldása, hogy Pázmányt „megtért térítő”-nek nevezi, azaz egyértelműen arra utal, hogy ő protestánsból lett katolikus, ilyenformán tehát saját múltjában hordozza a megbékélés lehetőségét, amely persze csak a halál utáni állapotban, egy életút summázataként fogalmazódhat meg. Ez nyilván nem Pázmány korának önképe, hanem egy liberális átértelmezése a reformáció korának, s erősen összefügg az 1830-as években markánsan felmerülő, vallási kérdéssel, amely az érdekegyesítés egyik legfontosabb terepének számított.

Az 1830-as évek egy másik belpolitikai kérdéshez kapcsolódik *A’ hontalan* című vers (1835).²⁵ A felosztott Lengyelország melletti szolidaritás, az ún. lengyelkérdés az 1832–36-os országgyűlésen is felbukkant, felszólalások és felirat tárgya lett.²⁶ Mindazonáltal Vörösmarty verse nélkülözi a konkrétan erre utaló tárgyiasságokat: magából a szövegből nem derül ki, hogy a párbeszéd szerkezetű vers megszólítottja (a „hontalan”) éppen lengyel lenne. Vagyis a költemény a ráérthetőséget használja ki poétikai eszközként – s ez a megol-

dás egykorúan alighanem működött is, éppen a témának a közvéleményben való erős jelenléte miatt. Vörösmarty verse ugyanis nem volt egyedülálló: az 1830-as évek elején több költő is publikált olyan verset, amely a lengyelügy támogatásának volt tekinthető, s ezek közül nem mindegyik próbált meg konkrét lengyel utalásokat alkalmazni a műben, hanem éppen erre a ki-mondatlan közmegegyezésre játszott rá. Így tett Bajza József (*Apotheosis; A’ vezér búcsúja; Az útas*) és Erdélyi János (*A’ bujdosó; Honvágy*) is. Székács József ebből a szempontból a jelentős kivétel volt, mert ő egy nevet és egy helyszínt is megnevezett, már művének címében is (*Kosciusko’ halma Krakkóban*).²⁷ A Vörösmarty szövegében megképződő személy, a honját vesztett bujdosó felbukkant az életműben korábban drámai hősként is (*A bujdosók*), ám ott egy középkori magyar történet keretében jelent meg a honvesztés lehetősége. Hasonló a motívum s a poétikai megoldás az 1843-as *Az elveszett ország* című versben is: itt a fiak elvesztése a hangsúlyos, a versben megképződő hang az anyával azonosítható – s itt sincs a szövegben egyetlen utalás sem arra, hogy a mű Lengyelországra vonatkoznék.²⁸ A szövegek a bujdosás állapotát a tehetetlenség érzetével kapcsolják össze: ezt majd *Az élő szobor* fogja kiteljesíteni (s ebben a versben, új elemként, már szövetségserűen is megragadható lesz a lengyel témára való utalás). A másik fontos szál a bujdosás végtelensége: ez pedig az *Örök zsidó*ban figyelhető meg. Ám az sem lehetetlen kapcsolat, amely szintén felbukkant a szakirodalomban, hogy *A’ hontalan* a *Szózat* kiformalódásának is az egyik állomásaként fogható fel.²⁹

Az *A' hontalan* című vershez az egyik központi motívuma kapcsán kapcsolódik Vörösmartynak egy másik, ez idő tájt keletkezett műve. A cselekvésképtelenség, a tehetetlenség, a lebénutság mint vershelyzet szervezi ugyanis maga köré az *Elhagyott anya* című verset is (1837). Ez már tisztán allegóriaként működik – a mű végén olvasható zárlat teszi ezt egyértelművé: „E' bús anya' képe te képed, o hon! / Márvány kebel' átka van asszonyidon.”³⁰ Maga a költemény a gyermekeitől elhagyott, s ezáltal szinte szoborrá váló anya képével fölidézi ugyan egy nagy mitológiai előképet, Niobé mítoszt, de ezt nem erősíti föl, és nem használja ki, csak a zárókép sugallata hordozza ezt:

'S ő ott ül örömtelen és egyedül,
A' köny kiapadva szelíd szemiből,
'S mint lelke-törötten az égre tekint,
Láthatni kövülve az anyai kint.
Csak szívdobogása jelenti hogy él,
'S minden dobogással egy élet alél.³¹

Az *élő szobor* (1841)³² majd ebből a képből fog kifejlődni.³³ A cím szerepe az allegóriává olvasásában itt is meghatározó, párhuzamként érdemes *Az unalomhoz* című versre utalni (1841), ahol a cím híján egy sokértelmű szimbólum működne a versben (Babits Mihály ezt így is olvasta).³⁴ A cím viszont sok mindent egyértelműsít. Igaz, *Az élő szobor* esetében egy dolgot mégsem: a Lengyelországra tett célzás csak egyetlen szöveghelyen félreérthetetlen („Varsó falán”) s talán egy másik locus esetében („bérért ölok éjszak' csordáiból”), amelyben ott van az orosz birodalomra mint „északi” hatalomra tett, a korszakban közkeletű célzás. Így a középpontba a mozdulatlanságra kényszerített, de még élő lény képzete kerül – ami egyfelől persze a már említett, *Elhagyott anya* című versre utal vissza, másrészt pedig az emögött a vers mögött is feltűnő Niobé-mí-

toszt idézi föl. A cselekvésre való képtelenség s az akarat, amely a mozgásra és a szólásra irányul, olyan konfliktust rajzol föl, amely a rettenetes kínnal egyenértékű. Vagyis a vers egy bonyolult és árnyalt viszonyt jelenít meg, amelyet mégiscsak a cím köt egy jelentéshez – az allegóriává válás mindazonáltal inkább az olvasás trópusának látszik.

S említsünk meg egy másik lehetséges ókori szöveghelyet, amely átsejlik a szövegen.

Gyúlt ház az, melly ön gazdájára ég,
Kit nem ragad ki szomszédok' keze.³⁵

Emögött a sor mögött ott lehet sejteni az *Aeneis* második énekének 311–312. sorát, amely a „proximus ardet Ucalegon” (jelentése: a szomszédban ég Ucalegon háza) utalást tartalmazza – s amelyet szálóigeként a már a közelünkben zajló veszély jelzésére alkalmaztak. Ebben az összefüggésben az 1830-as években használták is politikai utalásként országgyűlési beszédekben, például Erdély kérdése kapcsán, Erdély és Magyarország szoros viszonyának kifejezésére.³⁶ Ezen a ponton tehát legalább annyira klasszikus utalás ez, mint politikai célzás, s poétikai összetettségéhez, hatásához nyilván hozzájárul intertextuális jellegének kétirányúsága.

Vörösmartynak és a politikum világának a változatos, egészen eltérő műfajokat és poétikai alakzatokat eredményező kapcsolata aligha illeszthető bele egyetlen sémába. Ez a jelenség önmagában is bizonyíték arra, hogy nem egyszálú a 19. századi lírának és a politikának a viszonya, s végképp nem intézhető el sommás megjegyzésekkel. S persze a dolog egy másik nézőpontból is fontos: Vörösmarty lírai költészetének tagadhatatlanul fontos vonulata ez, s ettől nem lehet eltekinteni, ha az életmű egészének meghatározó tendenciáira vagyunk kíváncsiak. ■ ■ ■

Szilágyi Márton: 1965-ben született Gyulán. Irodalomtörténész, az ELTE Bölcsészkarán a 18-19. századi tanszék vezetője. Legutóbbi kötete: *Mi vagyok én? – Arany János költészete* (Pesti Kalligram, 2017).

- 1 Bárány Tibor, *Miért nincs magyar politikai költészet, ha egyszer van?*, *Élet és Irodalom*, 56. évf. (2012), 5. szám (febr. 3.), 12.
- 2 Elek Tibor, *A létező magyar politikai költészetről*, *Élet és Irodalom*, 55. évf. (2011), 48. szám (dec. 2.), 12.
- 3 Ezen a ponton Benedict Anderson alapvető és immár közkeletűnek tekinthető elemzésére utalok, amelynek magyar fordítója, Sonkoly Gábor a címben szereplő „imagined” szót az „elképzelt”-tel fordította, s ezt egy hosszú és tartalmas lábjegyzetben meg is indokolta: Benedict Anderson, *Elképzelt közösségek: Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és terjedéséről*, ford. Sonkoly Gábor, Budapest, L'Harmattan – Atelier, 2006 (Atelier füzetek 8.), 11–12.
- 4 Dávidházi Péter, „Az nem lehet, hogy annyi szív”: *A Szózat bibliai logikája és szerepmintája = Uő., „Vagy jöni fog”: Bibliai minták nemzetiesítése a magyar költészetben*, Budapest, Ráció, 2017, 73–162. Az idézet: 124. Kiemelés az eredetiben.
- 5 Margócsy István, *Petőfi-kísérletek: Tanulmányok Petőfi Sándor életművéről*, Pozsony, Kalligram, 2011 (Margócsy István válogatott munkái), 206. Kiemelés az eredetiben.
- 6 „Politica philosophiai okoskodás”: *Politikai nyelvek és történeti kontextusok a középkortól a 20. századig*, szerk. Fazakas Gergely Tamás – Miru György – Velkey Ferenc, Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 2013.; Miru György, *Az alkotmányozás politikai nyelve 1848–49-ben*, Budapest, L'Harmattan – TIT Kossuth Klub, 2015 (Hogyan beszéltek?).
- 7 Lásd egy korábbi tanulmánykötetem anyagát, amely az 1840-es évek irodalmát próbálta meg ebből a szempontból értelmezni: Szilágyi Márton, *Hagyománytörések: Tanulmányok az 1840-es évek magyar irodalmáról*, Budapest, Ráció, 2016.
- 8 Erre nézvést módszertanilag is igen tanulságos a következő dolgozat: Dobszay Tamás, *A politika „folklorisztikus” természetéről: Nyelvi és politikai megoldások Kossuth és a reformkor közös teljesítményében = „Politica philosophiai okoskodás”: Politikai nyelvek és történeti kontextusok a középkortól a 20. századig*, szerk. Fazakas Gergely Tamás – Miru György – Velkey Ferenc, Debrecen, Debreceni Egyetem, 2013, 231–244.
- 9 A „visszavonás” jelenlétéről és jelentéséről a 18. századi magyar költészetben: Mezei Márta, *Történelemszemlélet a magyar felvilágosodás irodalmában*, Budapest, Akadémiai, 1958 (Irodalomtörténeti füzetek 19.), 61–76.
- 10 A két drámát lásd Vörösmarty Mihály, *A' belső háború – Salamon király – Hábador*, s. a. r. Brisits Frigyes, Budapest, Akadémiai, 1971 (Vörösmarty Mihály Összes Művei 7.), 7–270.
- 11 Vörösmarty Mihály, *Kisebb költemények I. (1826-ig)*, s. a. r. Horváth Károly, Budapest, Akadémiai, 1960 (Vörösmarty Mihály Összes Művei 1.) [a továbbiakban: VMÖM 1.], 212.
- 12 VMÖM 1. 219.
- 13 VMÖM 1. 283.
- 14 Vörösmarty Mihály, *Nagyobb epikai művek II.*, s. a. r. Horváth Károly – Martinkó András, Budapest, Akadémiai, 1967 (Vörösmarty Mihály Összes Művei 5.), 114.
- 15 A rendi költészet 18. század végi, 19. század eleji hagyományairól lásd Vaderna Gábor, *A költészet születése: A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben*, Budapest, Universitas, 2017, 89–278.
- 16 A vers: VMÖM 1. 243.
- 17 Tömör meghatározását lásd Takáts József, *Modern magyar politikai eszmétörténet*, Budapest, Osiris, 2007 (Osiris Tankönyvek), 16–17. Részletesebb kifejtését és a fogalom kontextusát pedig: Takáts József, *Politikai beszédmodok a magyar 19. század elején: Egy tervezett kutatás hipotézise = Uő., Ismerős idegen terep: Irodalomtörténeti tanulmányok és bírálatok*, Budapest, Kijárat, 2007, 171–201.
- 18 Vörösmarty Mihály, *Kisebb költemények III. (1840–1855)*, s. a. r. Tóth Dezső, Budapest, Akadémiai, 1962 (Vörösmarty Mihály Összes Művei 3.) [a továbbiakban: VMÖM 3.], 44.
- 19 A verset lásd VMÖM 1. 284. A jegyzetek: uo. 718–719.
- 20 VMÖM 1. 301.
- 21 Vö. Hopp Lajos tömör összefoglalásával: Hopp Lajos, *Utószó = Mikes Kelemen művei*, válogatás, szöveggondozás, jegyzetek és utószó: Hopp Lajos, Budapest, Szépirodalmi, 1978 (Magyar Remekírók), 707–842. Különösen: 834–842.
- 22 Toldy Ferenc Bajza Józsefnek, Pest, 1828. aug. 19. = *Bajza József és Toldy Ferenc levelezése*, s. a. r. és a jegyzeteket írta Oltványi Ambros, Budapest, Akadémiai, 1969 (A magyar irodalomtörténetírás forrásai 9.), 441.
- 23 Vö. a vers filológiai jegyzeteivel: VMÖM 1. 740–741.
- 24 A szöveget lásd Vörösmarty Mihály, *Kisebb költemények II. (1827–1839)*, s. a. r. Horváth Károly, Budapest, Akadémiai, 1960 (Vörösmarty Mihály Összes Művei 2.) [a továbbiakban: VMÖM 2.], 86. A jegyzetek: uo. 396–397. A második verzió utolsó sora a jegyzetekben, a szövegkritikai jegyzetekben olvasható. Vö. még a textológiai problémát jól exponáló tanulmánnyal: Hargittay Emil, *Egy vers vagy kettő? Vörösmarty Mihály: Pázmán*, ItK, 111. évf. (2007), 4–5. szám, 418–420.
- 25 VMÖM 2. 173–174.
- 26 Erről részletesen Kovács Endre könyve tájékoztat: Kovács Endre, *A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon*, Budapest, Akadémiai, 1959. Lásd még Kölcsy Ferencnek az e tárgyban elhangzott országgyűlési beszédeit (az 1833. nov. 20-i kerületi ülésen és a nov. 23-i országos ülésen): Kölcsy Ferenc, *Országgyűlési dokumentumok (1832–1835)*, s. a. r. Völgyesi Orsolya, Budapest, Universitas, 2011 (Kölcsy Ferenc Minden Munkái), 226–229, 230–236. A jegyzetek: uo. 799–801., 801–805.
- 27 Ezekről is lásd a kritikai kiadás alapos jegyzetét: VMÖM 2. 569–571.
- 28 VMÖM 3. 78–79.
- 29 Vö. Korompay Bertalan, *A Szózat eszmevilágához*, It, 46. évf. (1958), 3–4. szám, 436–444.
- 30 VMÖM 2. 229.
- 31 VMÖM 2. 228–229.
- 32 VMÖM 3. 22–24.
- 33 Horváth János hívta föl a figyelmet lehetséges előképként Kölcsy Ferenc 1824-es versére, az *Igazságra*, amely párbeszédessé szerkezetű, s az egyik szólam a szoborként megjelenített Igazság allegorikus alakja. Erről Horváth János, *Tanulmányok*, I. kötet, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997 (Csokonai Könyvtár 12.), 221. Ezt az összefüggést a Vörösmarty-kritikai számon tartja (VMÖM 3. 379.), a Kölcsy-kritikai viszont meg sem említi: Kölcsy Ferenc, *Versék és versfordítások*, s. a. r. Szabó G. Zoltán, Budapest, Universitas, 2001 (Kölcsy Ferenc Minden Munkái), 838–844.
- 34 VMÖM 3. 18–20.
- 35 VMÖM 3. 23.
- 36 Vö. Völgyesi Orsolya, *Erdély kérdése és a hazai nyilvánosság az 1830-as években = Nemzet, faj, kultúra a hosszú 19. században Magyarországon és Európában*, szerk. Hörcher Ferenc – Lajtai Máttyás – Mester Béla, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2016 (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések. Tanulmányok a nacionalizmus kultúrtörténetéből 2.), 178–191. Különösen: 185–186.

MÁNDY

ROBIN HOODJA

Mándy Iván 1965-ben, a *Delfin könyvek* sorozatban megjelent ifjúsági regénye – a könyv a Móra, majd 1990 után például a Ciceró vagy a Palatinus kiadásaival együtt máig több, mint tíz kiadást ért meg – egyike a valószínűleg legtöbbet olvasott Mándy-szövegeknek, ugyanakkor, főleg a Delfin-kiadások egykori lelkes olvasóiban általában egy dolog nem szokott tudatosulni: Mándy szerzősége. Pedig, ráadásul, nem is az 1965-ös kiadás a Mándy-féle *Robin Hood* első kiadása: az évszám nélkül megjelent első kiadást a katalógusok, bibliográfiák – a megszokott, szögletes zárójelben – 1945-re, vagy 1946-ra teszik.

Az első és a második kiadás között eltelt húsz év gyanakvóvá teszi az irodalomtörténészt. Gyanakodhatunk, hogy hatástörténeti értelemben ez az időbeli szakadás két különálló, egymástól eltávolodó értelmezési keretet hozhat létre, a Mándy-*Robin Hood*ot 1945/46-táján, illetve a hatvanas években (és utána) olvasók emlékezetében. A „koalíciós” évek sajtója és politikai diskurzusa (1946 júliusában jelenik meg például az Újhold első száma) másfajta kontextust teremt Mándy ifjúsági regénye köré, mint a hatvanas évek – meg a közbeeső ötvenes évek mono- és ideologikus – közéleti és kulturális beszédmódjai; és más befogadói keretei vannak az utóbbi évtizedek olvasás- és kiadástörténetének.

Az első kiadásnak kétségkívül van valamiféle, utólag utópisztikusnak mutatkozó látószöge, tele van olyan általános, nyíltan a polgári demokrata, liberális értékrendhez köthető etikai kinyilatkoztatásokkal, amelyek

nyilvánvalóan a harmincas-negyvenes évek konzervatív, keresztény szemléletű ifjúsági regényeinek – az *iskola- és cserkész-regényeknek* – propagandisztikus beszédak-tusaival szemben igyekeznek nagyon határozott ellen-diskurzust teremteni.

Ugyanakkor Mándy Robin Hood-regényének (és persze a *Csutak-regényeknek*, vagy a szintén 1965-ös *Locsolókocsinak* is) ez az *ellendiskurzus* jellege például az ötvenes-hatvanas évek rendszerkompatibilis lányregényeivel (Szabó Magda: *Álarcosbál*, Janikovszky Éva: *Szalmaláng*, Fehér Klára: *Bezzeg az én időmben* stb.) és úttörőregényeivel szemben is érzékelhető.¹ Ha a Mándy-*Robin Hood* szemben áll a két háború közötti cserkész-regényekkel, akkor szemben kell állnia az 50-60-as évek úttörő-regényeivel is. Csakhogy a Mándy-regénynek a hatvanas évek gyerekirodalmi kánonjában elfoglalt helyzete bonyolultabb, hiszen 1960 után a gyerekkultúrához kapcsolt didaktikus és ideologikus diskurzusok kereteit – a Móra Kiadó újfajta szerepvállalása mutatja – a kultúrpolitika lényegesen kitérítette. Anynyira, hogy a Mándy-*Robin Hood* is „része” lehetett ennek az új beszédmódnak: igaz, csak bizonyos átalakításokkal, amelyek talán nem is Mándy, hanem a szerkesztő beavatkozásai.² Vagyis Mándy *Robin Hood*-regénye remek példája annak, ahogyan az ellen-diskurzus belső ellen-diskurzussá képes átalakulni.

Az 1945/46-os Mándy-regénynek az a Robin Hood-témátörténetben példa nélküli megoldása, hogy a regény végén a bujdosók együtt harcolnak a nottinghami bíróval és katonáival a normannok elleni csatában:

az 1945/46-os gyerekolvasónak a koalíciós kormányzás „win-win” szituációjának idealisztikus eszméjét közvetíti. A hatvanas évek gyerekolvasója viszont az „aki nincs ellenünk, az velünk van”³ emblematikus jelszavát olvassa/olvashatja bele a regénynek ebbe az epizódjába. Különösen, mert a regény 1965 utáni, a Delfin-sorozatban kanonizálódott, átírt szövege szerint Robin Hoodék és a nottinghami katonák nem a hódító idegenek, a normannok hadseregével, hanem már a jogos uralkodó, Oroszlánszívű Richárd hatalmának védelmében a trónbitorló János herceg seregével veszik fel a küzdelmet. Mándy 1945/46-os *Robin Hood*-jában a *Csapda* című fejezet végén, a csata leírása után ez olvasható:

A városbíró a bujdosókhoz lépett. Megfogta Robin Hood kezét.

– Hadd szorítsam meg a kezedet Nottingham polgárai előtt, Robin Hood!... Még egyszer kérlek, ne haragudj az üldöztetésekért.

Csönd volt. Mindenki Robinra nézett.

A szabad britek kapitánya fölemelte a fejét. Elnézett a tömeg fölött a mező felé, ahol szétkergette a normann sereget.

– Nem haragszom, városbíró uram... És ezután együtt küzdünk a normannok ellen!...

Még akart valamit mondani, de a tömeg az emelvényre rohant és vállra kapta. Úgy vitték végig Nottingham utcáin.

– Éljen Robin Hood!...

– Éljenek a szabad britek!...⁴

Az 1965-ös, és a későbbi kiadásokban ezen a helyen a következőt olvashatjuk:

A városbíró lépett hozzájuk.

– Hadd szorítsam meg a kezedet Nottingham polgárai előtt, Robin Hood. Még egyszer kérlek, ne haragudj az üldöztetésekért.

Csönd volt. Mindenki Robinra nézett. A szabad britek kapitánya fölemelte a fejét. Elnézett a tömeg fölött a mező felé, ahol szétkergette János herceg seregét.

– Az ellenségtől megszabadítottam Nottinghammet. De ha kell, még egy zsarnoktól is megszabadítom ezt a várost.

A városbíró pislogott.

– Igazán nem tudom, kire gondolsz ...

– Mi, szabad britek, most elvonulunk innen – folytatta Robin –, de abban a percben visszatérünk, ha azt halljuk, hogy valakivel igazságtalanság történt Nottingham városában. Soha ne feledd el, hogy élnek és harcolnak a szabad britek, hogy él és harcol Robin Hood!

A tömeg az emelvényre rohant, és vállára kapta. Úgy vitték végig Nottingham utcáin.

– Éljen Robin Hood!

– Éljenek a szabad britek!⁵

Ha működtethető az 1965 utáni évtized politikai allegóriája, a Mándy-szöveget átíró, delfinizáló, rendszer-kompatibilis szerkesztő⁶ fejében egy Richárd/Kádár, János herceg/Nagy Imre párhuzam is megjelenhetett. Vagy éppen fordítva: a Richárd/Nagy Imre és János/Kádár párhuzamok – János és János! – következménye az lehet, hogy a hatvanas évek gyerekolvasója érzékelheti a 60-as évek politikai rezsimje által az igazság és az árulás fogalmi köré szőtt hatalmi diskurzus és a politikai ideák közötti disszonanciát: azt, hogy az „életben” nem Richárd győz, hanem János.

A Robin Hood-témában rejlő „bújdosó”, hatalom-ellenes diskurzus polgári liberális háttere bombasztikus módon változik meg az 1965-ös szövegváltozatban. Az 1945/46-ös szövegváltozat:

– Polgárok vagyunk, fiam. Egyszerű Polgárok.

– Polgárok – bölintott Willy. – Ó, milyen szép szó ez! És talán azt jelenti, hogy mindent eltűrjünk, hogy mindenki elbánhat velünk?! Hát nem, apám, ez a szó mást jelent!

– Nekünk már semmit se jelent – sóhajtott az öreg. – Most már üldözöttek vagyunk. Vadásznak ránk, mint az állatokra. Többet aligha mehetünk Nottingham városába.

– Százszor inkább ez az élet, mint a szolgaság! – kiáltott Willy. – Az erdőben legalább szabadok vagyunk.⁷

Az 1965-ös és az összes többi, azóta megjelent kiadásban:

– Jobbágyok vagyunk, fiam. Egyszerű jobbágyok.

– Jobbágyok – bölintott Willy. – Talán azt jelenti ez a szó, hogy mindent eltűrjünk, hogy mindenki elbánhat velünk?!

– Most már üldözöttek vagyunk – sóhajtott az öreg. – Mától fogva vadásznak ránk, mint az állatokra. Többet aligha mehetünk Nottingham városába.

– Százszor inkább ez az élet, mint a szolgaság! – kiáltott Willy. – Az erdőben legalább szabadok vagyunk.⁸

A politikai háttér-diskurzusok változásai ellenére nyilvánvaló, hogy a Mándy-*Robin Hood* mindkét változatának alapmotívuma a – már az angol-francia romantikában megjelenő – „szabadság”-motívum. Walter Scott: *Ivanhoe* (1819), George Payne Rainsford James: *Forest Days* (1843) című regényei (James regényét 1844-ben,

Robin Hood címen Petőfi Sándor fordította magyarra),⁹ idősebb Alexandre Dumas, *Le Prince de Voleurs*-je (1872) magától értetődően képviselik – azaz vetítik vissza a középkorba – ezt a klasszikus, polgári liberális szabadságesszmét. Ez a Mándy-regényt átszövő, polgári, majd a hatvanas évektől valamiféle, még vállalhatónak tűnő, „plebejus” szabadság-narratíva Mándynál egyfajta büntudatból is fakadhat. Mándy „szégyellni-való” pályakezdését, az 1939-ben, a szélsőjobbos sajtóban megjelent két „antiszemita” novellát, a *Jakab úr* és *A karperec* című karcolatait is igyekezhetett feledtetni a *Robin Hood* megírásával.¹⁰ (A Palatinus Kiadó háromkötetes, *Mándy összes* novelláit összegyűjtő kiadásában 1940 előtről nincsenek is szövegek.)¹¹

De nem csak arról van szó, hogy Mándy Iván *Robin Hood*-jának 1965-ös, második kiadása tekinthető az első kiadás átírásának. A későbbiekben mindig az átírt, 65-ös szöveg jelent meg az újabb kiadásokban, még a 2003-as Palatinus-féle kiadásban is, és ezt digitalizálta – nem az 1945/46-ost! – a Digitális Irodalmi Akadémia Mándy-oldala is: hanem az „átírás” kifejezést az 1945/46-os változat más értelemben is használja. Ez áll a belső címlapon:

ROBIN HOOD A SHERWOODI ERDŐ LOVAGJA

MÁNDY IVÁN
ÁTÍRÁSA

RÉVAI

Vajon minek az *átírása* az 1945/46-os Mándy-regény? És a továbbiakban – eszerint tehát „az átírás átírásában” – miért nem szerepel soha többé az „átírás” mint műfaji megjelölés?

Filológiai értelemben nem könnyű nyomára bukkanni az átírt forrásnak, hiszen a Petőfi-fordítás harmadik kiadása (1891) és az 1940-es évek közötti időszakban nem jelent meg magyar *Robin Hood*-könyv, fordítás sem. Ha az európai, közöttük a szakirodalom által számon tartott hatvanegynéhány, 19-20. századi angol nyelvű változat közül dolgozott volna át valamit Mándy, azt sem lenne könnyű azonosítani. Voltaképpen már George James 1843-as feldolgozása kanonizálja a 15. század közepe után fennmaradt *Robin Hood-balladák*, a *Robin Hood kis gestája* és a Mayday ünnepéhez kapcsolódó *dramatikus játékok* történeteiből származó epizódokat, a Little Johnnal és Tuck báráttal való párviadalt, a nottinghami íjászversenyt, az üstfoltozó parodisztikus elbeszélését, a Mariannal folytatott szerelmi viszonyt, a Guy of Ghisborne-nel való

párviadalt és más történetelemeket: ezek aztán kötelező elemei lesznek az angol parafrázisoknak, vagyis az epizódok mentén nem jutunk előbbre.¹²

Van viszont egy másik filológiai irány: 1940 és 1944 között, két kötetben jelenik meg Menyhárd Sebestyén „a magyar ifjúság számára készült átdolgozása” (*Robin Hood, a bujdosó* és *Robin Hood, a bujdosók vezére* címen),¹³ ami viszont egy igazi cserkész-regény. (A Hungária kiadó a regények kötésén is két cserkész-regényt reklámoz, Rába Leó *Fiúk, miénk a jövő!* és Wilhelm Speyer *Jü-En hu, a kínai cserkész* című regényeit.) Menyhárd Sebestyén átdolgozásának forrása azonban – bár a kiadó nem jelöli meg – egyértelműen megnevezhető: a könyv Louis Rhead, angol-amerikai író 1912-ben publikált, *Bold Robin Hood and his Outlaw Band* című regényének¹⁴ átírata. A Rhead-könyv kultikus könyv, ugyanis a Robert Baden-Powell által 1908-ban alapított nemzetközi cserkész-mozgalom egyik alapszövege: a cserkészlet rekvizitumaira, az egyenruha egyes elemeire, a szervezeti és a tábori élet kereteire is hatott a történeti mintaként olvasott Rhead-regény.¹⁵ Rheadnél és Menyhárdnál Robin mindig maga tisztogatja a fegyverét, megmenti a fogságba esett bajtársait, stb.

A Menyhárd- és a Mándy-regények nem túl szoros összehasonlása is igazolja, hogy a két könyvnek köze van egymáshoz (fejezetek,¹⁶ szereplők jellemei), és hogy Mándy nem a Rhead-féle eredetiből, hanem a Menyhárd-parafrázisból dolgozott, annak változtatva meg, „írta át” irodalmi (narrációs) és ideológiai (keresztény-konzervatívól polgári liberális) karakterét.

Egy másik lehetséges „átírás” egyúttal médiumváltást is jelöl: 1938-ban mutatták be Amerikában, és a pesti mozik 1939. január elsejétől vetítették¹⁷ Michael Curtiz (Kertész Mihály) színes Robin Hood-filmjét Errol Flynn és Olivia de Havilland főszereplésével. (A Szent István körút 16-ban akkor működő ELIT mozi színesben is vetítette! A filmet 1958. novemberétől újra játszották Magyarországon.)¹⁸ Kertész Mihály filmje lényegében a Robin Hood regény-történetben kanonizált epizódsort viszi végig, és nemcsak 1938-ban, de még évtizedekkel később is pazar látvánnyal kápráztatta el a nézőit. Kertész Mihály filmje alakította ki, sőt, alapvetően ez a film határozta meg a későbbi könyvillusztrációk, képregények, diafilmek ikonográfiáját, például ebben a filmben jelenik meg a jellegzetes, ahogy Mándy írja: Robin Hood-„satyak”. Ugyanakkor a film „dráma”-szerűségében is – *dráma* mint film-műfaj! – nagyon erős: a párbeszéd, dialógusok, nagyjelenetek ugyanolyan jól kidolgozottak, mint a film akciójelenetei, az íjász-mutatványai és a kardpárbajok koreográfiája: nagyon emlékezetes Robin/Flynn párbaja a toronyba vezető csigalépcsőn.¹⁹

Talán filmes hatás, hogy a Mándy-regénynek éppen az a legfontosabb narrációs technikája – szemben akár

a „James György”-, vagy a Menyhárd Sebestyén-féle mesélős, mindentudó, sőt didaktikus, tanító elbeszélőket alkalmazó változatokkal –, hogy alapvetően beszédhelyzetekre és párbeszédre épít. Egyfajta narratív extremitásként – érdemes végigszámolni a szövegben – a Mándy-regény teljes terjedelmének legalább háromnegyede *dialógus*! A regény narrátora lényegében csak a beszédhelyzetek környezetének leírásában, illetve a párbeszéd rövid közbevetéseiben, a dialógusban jelen lévő beszélők bonyolult viszonyainak jellemzésében, a megszólalások modalitásának jelzésében van jelen. Vagyis, mintha a Mándy-regény olvasása közben egy képzeletbeli hangosfilm változat dialógusait, alternatív forgatókönyvét olvasnánk:

– No, ez aztán furcsa parancs, annyit mondhatok!... Nemes létemre fizessenek? Nem hiszem, hogy bármely angol város pénzért engedné be az idegeneket. De jól van! – Hét aranyat hajtott a kapitány felé. – Ennyi elég lesz? És még egyet!... Mondd csak, nemes kapitány, mit csináltok az ilyen pénzekkel?

– Nottingham szegényeit támogatjuk – mondta a kapitány. – Nottingham utcáin nem is látsz koldust, nemes lovag! Erről majd magad is meggyőződhetsz!...

– Az már igaz – morgott Charles. – Nottingham koldusait vagy kikorbácsolják, vagy tömlöcbe vetik. A kapitány tiszteltet a kardjával.²⁰

A filmet, természetesen, 1939-ben felirattal vetítették Magyarországon, ennek a szövegét ma már aligha lehet rekonstruálni: vagyis nincs lehetőségünk a regény megírásakor ismert magyar filmfeliratokat és a Mándy-párbeszédet közelebről is összevetni. Az 1958-as felújításkor is magyar felirattal ment a film: egy 2003-as, német kiadású dupla dvd-n van magyar nyelvű srt-fájl, talán ez az 1958-as magyar feliratok alapján készült. Mándy nyilvánvalóan amúgy sem másolni, vagy átvenni szándékozott feliratokat: inkább egy a film szituációihoz, jeleneteihez lazán kötődő, de sokkal összetettebb – Mándy regényében gyakran dicsérik Robin Hood-ot, hogy milyen jól szónokol, milyen „szépen beszél” –, sokkal szellemesebb párbeszédet akart írni a filmben hallható/olvasható dialógusoknál.

A dialógusok provokatív túlsúlyának azonban van etikai dimenziója is. A néhai és mai, 8-14 éves, a Delfin-könyvet forgató olvasó ugyanis nem egy narratív vagy ideologikus *tekintély* ítéleteit követve kell döntsön a szövegben elhangzó kijelentésekről, hanem magának a gyerek-olvasónak kell különbséget tennie a párbeszéd rejtett, performatív konfliktusai között; a hazugságokat, az etikai normákat, az ironiát általában a narrátor segítségével *nélkül* kell felismernie. Az előbb idézett, a Nottingham szegényeiről folyó dialógus megértésé-

hez sem a narrátor, hanem egy másik szereplő keserűen ironikus megjegyzése („Nottingham koldusait vagy kikorbácsolják, vagy tömlöcbe vetik”) segít hozzá; sőt, Charles megjegyzése nélkül is értenie kell a gyerekolvasónak, hogy a kapitány hazudik, amikor azt állítja, hogy a kapupénz a szegényekhez jut, és hogy a nottinghami őrőség – egyszerűbb esetben – a saját zsebére dolgozik. Amennyiben komolyan vesszük a gyerek- és ifjúsági irodalmi szövegek akkulturációs (akkomodációs vagy asszimilációs) funkcióit – abban az értelemben,

ahogyan ennek különböző, társadalmi, nyelvi, retorikai, pszichológiai, műfaji stb. irányairól Hans-Heino Ewersnél olvashatunk²¹ –, akkor világossá válhat, hogy Mándy Robin Hood-regényének éppen az a különösége, hogy a közösségi/közéleti/politikai diskurzusoknak a párbeszéd hermeneutikájába, a kölcsönös megértésre irányuló dialógus szabályaiba igyekszik bevezetni a gyerekolvasót, illetve megismerteti a gyerekolvasóval a retorikai elemzésnek azokat a készségi szinten elsajátítható, egyszerű eszközeit, amelyeknek a segítségével a párbeszédet tönkre tenni szándékozó, kizáró, destruktív, diktatórikus, ártó szándékú beszédet le lehet leplezni. Mándyt – ha nyilván nem is gondolkodott ennyire pragmatikusan a *Robin Hood* első kiadásának megírásakor, de – feltehetőleg intencionálta az 1945 és 1948 közötti relatíve szabad közéleti közbeszéd. A 1965 utáni változat – vagy a Delfin-sorozatot szerkesztő Rónaszegi Miklós sugallatára ő maga, vagy pusztán belátásból szabad kezet adva a szerkesztőnek? – maga kezdi rongálni, korlátozott érvényűvé változtatni ezt az eredeti, etikai „szabadis-

kolát”. A pályaképből talán látszik, hogy Mándy kevésbé tekintette a maga számára identikusnak a *Robin Hood*-ot, mint a többi ifjúsági művét, az *Arnold a bálnavadásztól* a *Csutak és Gyáva Dezsőig* stb.

Még egy szempontból érdekes az, ami a dialógusok sorából összerakott történetmondásnak nem is annyira a retorikai, hanem a performatív szerkezeteiből következik. A Mándy-regény – akár az első, akár az átdolgozott változatát nézzük – műfaji transzfigurációja nem egyedül a filmes dialógus (vagy elképzelt forgatókönyv) felé mozdul el, hanem nagyon is reálisan a gyerekbándák, gyerekközösségek imaginatív, közös drámajátékai irányába (is). Az olvasónak néha az az érzése támad, hogy elsősorban nem is a történelmi regények megtörtént/megtörténhetett, hiteles/fiktív (lásd Walter Scott,

„James György” és a többiek történelmi és kvázi-történelmi narratíváit!) koordinátaival behatárolt rekonstrukciós mintázatai figyelhetők meg a Mándy-regényben, és bizonyos, szűkebb értelemben a Menyhárd Sebestyén-regényben sem! Nem történelmi vagy a történelmi legendákból szalasztott hősök, vagy a hősöket megszemélyesítő filmszínészek vannak jelen a Mándy-*Robin Hood* olvasása közben az olvasó mentális képeiben, hanem mintha a gyerekek önfeladt, a hősökkel azonosulni tudó, a felnőtt- és gyerek-lélektani típusok szerint szerepeket osztó, majd a szerepeket újrarendező gyerekközösség komoly játékát figyelnék. Éppen úgy, mint majd a *Csutak*-regényekben és a *Csutak*-rádiójátékban. És ebből a szempontból nem fontos, hogy 1946-ban, 1965-ben, vagy 2019-ben vagyunk-e. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- Márcsak azért is, mert a két háború közötti cserkész-regények és az ötvenes évek úttörő-regényei között poétikai értelemben nincs különbség, csak az ideológia változik ellenkező előjelűvé: pl. Buday Géza 1938-as *Krasznabecsi háború* és Bogáti Péter 1961-es *Az ágasvári csata* című regényeiben az erdei élet romantikája, a csoporttudat kialakulásának narratívája, a közösségi normasértések humorral büntetése egyaránt jelen van.
- Hol lennének „delfinek”, ha nem a Delfin-sorozatban? Vö.: Szörényi László, *Szöveggondozás magyar módra (Delfinológiai vázlat)* = Sz. L., *Delfináriumi: filológiai groteszkek*, Miskolc, 1998.
- Kádár János 1957. május 1-i beszédének politikai szalagcímme vált mondata.
- Mándy Iván, *Robin Hood, a sherwoodi erdő lovagja*, Révai, Bp., [1945 vagy 1946.] 177–178.
- Mándy Iván, *Robin Hood*, 6. kiadás, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Bp., 1985. 206. [Delfin-könyvek], ld. még Mándy Iván, *Robin Hood*, Palatinus, Bp., 2003. 267–268. (Ez utóbbi szövegváltozat olvasható a Digitális Irodalmi Akadémia Mándy-gyűjteményében is.)
- „Felelős szerkesztő: Rónaszegi Miklós”, Mándy, 1985. 216. [kolofon]
- Mándy, [1945/46]. 20.
- Mándy, 1985, 19., és Mándy, 2003, 23. [DIA/Palatinus]
- Robin Hood*. Angol regény, írta James György, fordította Petőfi, Pesten, Hartleben, 1844. [Külföldi regénytár XXII–XXIII.]
- Jakab úr*, Magyarország, 1939. január 29. 2., *A karperec*, Magyarország, 1939. augusztus 29. 2.
- A háromkötetes, legteljesebb novellagyűjtemény első darabja, a *Hittel és hit nélkül*, 1940-ban íródott: Mándy Iván, *Novellák I.*, Palatinus, Bp., 2003. 7–10.
- Elisabeth Frenzel, *Stoffe der Weltliteratur*, Kröner, Stuttgart, 1988. 648–649.
- Robin Hood, a bujdosó*, a magyar ifjúság számára átdolgozta Menyhárd Sebestyén, Hungária, [1940] és *Robin Hood, a bujdosók vezére*, a magyar ifjúság számára átdolgozta Menyhárd Sebestyén, Hungária, [1944]
- Louis Rhead, *Bold Robin Hood and his Outlaw Band*, Harper & Brothers, 1912.
- „There are historical associations connected with it which give the staff a sentimental value if we look back to the first British Boy Scouts of a Cuhulain armed with staffs, the pilgrims or «good turn trampers», with their cockle-shells and staffs, the prentice bands of London with their cloth yards and their staffs, the merry men of Robin Hood with bows and quarter staffs, down to the present-day mountaineers, war-scouts, and explorers; these all afford a precedent which should have its romance and meaning to the boy if properly applied.” – írja Baden-Powell egy 1917. augusztusában kelt, a cserkész-mozgalom számára írt ajánlásában. Vö. <http://usscouts.org/history/bpoutlook3.asp>
- Menyhárd átdolgozásának I. *Robin Hood megismerkedik a király vadászaival*, II. *A bujdosók vezért választanak*, III. *A félelmetes Little John*, VI. *Tuck barát legény a talpán*, VII. *Robin Hood az ifjások királya*, VIII. *Párbaj az erdőn* stb., címmel jelölt fejezeteit, a fejezetek epizodikus rendjét Mándy is átveszi: v.ö. *A király vadászai*, *Az erdő kapitánya*, *Little John*, *Tuck barát*, *A verseny*, *A párbaj* stb. című fejezetekkel!
- Az Est, 1939. január 1., vasárnap. 8.
- Film-Színház-Muzsika, 1958. november 14.
- Kertész *Robin Hood*-filmje teremti meg a „film de cape et d'épée”, a „kardozós” filmek évtizedeken át roppant népszerű műfaját.
- Mándy, [1945/46]. 34., változatlan szöveggel: Mándy, 1985. 35., Mándy, 2003. 41. [Palatinus-DIA]
- Hans-Heino Ewers, *Kind- und Jugendgemäßheit: Akkomodation und Assimilation* = uő., *Literatur für Kinder und Jugendliche. Eine Einführung*, Fink, Paderborn, 2012. 167–195.

Hermann Zoltán (1967): irodalomtörténész, színikritikus, a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója.

A szájában HORDJA ÁT

A növények és állatok jelenléte az elmúlt években – némi visszaesés után – újra hangsúlyos a magyar lírában. Ember és állat viszonyának tematizálása már-már irányzattá vált a biopoétikai, ökológiai, antropocén vagy organikus címszavakkal illelhető fordulat részeként. Simon Márton harmadik kötete, a *Rókák esküvője* is ezen az ösvényen halad, de továbbviszi az előző két könyv jellegzetességeit is. Egyszerre mutat az animalitás terében interpretálható konceptkötetet, a hagyományokba ágyazódó lírát, a japán kultúra iránti elköteleződést és egyediségigényt – mindez azonban együtt némi zavart, eklektikus-modoros kötetet eredményez. A *Rókák esküvője* mégis képes megszólalni.

Simon első könyve, a *Dalok a magasföldszintről* (2010) főként gyászról, magányról, kapcsolatokról szólt, Kemény István fülszövege alapján versei „[s]egítenek élni”. A második, javított kiadás (2014) szerint „mára már beszerezhetetlen ritkaság, a fiatal kortárs költészet egyik alapműve”. Szövegei konkrét tárgyak, jelenségek megnevezésével reflektáltak a mai kor technológiájára (pl. sms, képernyő, coffeeshop, használati utasítás), ami a *Polaroidok*-ban (2013) is folytatódott (pl. neonreklám, IKEA, érintőképernyő), a „huszonegyedik századíságot” erősítette az élőbeszéd/szlang (pl. amúgy, „és így tovább hát ilyen egy mondat”, svenkel) a *Rókák esküvőjének* is jellemzője, amelyben talán minden eddiginél élesebben kerül feszült-ségbe mindez a tradícióval.

A *Polaroidok* felütése – a Macuo Basótól kölcsönzött haiku: „Hószín kócsagok, / fagyjatok híddá a tó / partjai között.” – megvilágítja a *Rókák esküvőjének* áthagyományozódott motívumait is: fehérség, természet és köré/beleépülő emberi konstrukció. Persze közvetve már a *Dalok a magasföldszintről* is

Simon Márton:
Rókák esküvője
Jelenkor, Budapest, 2018

megmutatta a természet közelségét (évszakok, fák, vadludak, bálnák stb.), de inkább a negáció, a kapcsolatok leépítése, az elhagyatottság érzésének színrevitele a tárgya. A klasszikus magyar líra mellett (Petri György, József Attila, Pilinszky János és mások) már ott is felbukkan egy-egy japán költő (például Wakajama Tomiszaburo). A második kötet újabb magyar és világirodalmi szerzőket von be, köztük egyre több japánt (Araki Nobujosi, Kitano Takesi, Misima Jukio) – aminek következtében bővül a természet szerepeltetése (óceán, hegy, szilvafa, kínai hamuvirág, kabóca, albatrosz, elefánt, meggyvágó). A számokkal ellátott egysoros versek kimozdultak az első kötet hagyományos formai kereteiből, a *Rókák esküvője* azonban e téren visszatér a *Dalok a magasföldszintről* többversszakos vagy tömörszerű verstípusaihoz. A (pár)kapcsolati dilemmák sora és az oralitás kiemeltsége megmarad, sőt felerősödik ebben a könyvben. Az állatok terén az előző kötet 015-ös darabja „íródik tovább”: „Elered a benzinkutas orra vére. / Rókákkal álmodik. / Neon.” A róka persze a kortárs magyar lírában másutt is megjelent már, elég csak Parti Nagy Lajos vagy Pollágh Péter nevét említeni. S az sem igaz, hogy a *Rókák esküvője* csak a rókákat emelné ki, bár több versben tematizálódnak (*Szárnyas, Szer, Törölve*), a madarak (veréb, hattyú), s a bálna, az őz vagy más állatok is sokszor felbukkannak a kötetben. A *Hiánytalanul* például Kormos István *Vonszolnak piros delfinek* című emblematikus versét idézi fel: „lökdösnek piros delfinek fehér lepedőn / őket ölelgetve alszom”.

A piros, vörös, vérszín (ami még például ezekben a darabokban szerepel: *Kúton, Alászáll*) mellett átmentődik az eddigi lírából a fehér is. A kötet-

nyitó vers explicit jelzi, hogy „amiben vér van, azt / úgy nevezzük, hogy *te*. Ezt a fehér, szöveggel teli téglalapot pedig úgy, hogy *én*.” (*Terms & conditions*). Vagyis versként, műalkotásként azonosítja magát a lírai én, a hús-vér befogadóval szemben – s nem melleleg szinte lejeune-i, mesterkelt paktumot „írat alá” az olvasóval. A fehér Simon költészetében sokfelé „folyik”, a hó, a heroin, a só vagy a tej színe, de a fehér inghez vagy a fehér zajhoz is kötődik – pedig valójában nem is szín, hanem a fényvisszaverő felület színingere, pszichofizikai érzéklet. Áthatolhatatlan, steril, nyugalmat mutató, mégis felzaklató – mint a kötet borítója. Dezső Tamás fotóján hófödte tájban halomnyi emberi konstrukció: egy árus portékái, amelyek között legkevésbé a kerti törpe groteszk, sokkal megdöbbentőbb látványt nyújt a kiterített állatbőr vagy némely állatot ábrázoló szobor. Hiszen a mindent betemető fehérség élő-alvó tájában legfeljebb halott állat jelenik meg, nincs ember, de még növény is alig (csupán havas fák). A fehér a keleti kultúrákban a gyász színe, egyébként a színek összességét magába foglaló volta révén a tökéletesség, egyszerűség, transzcendencia és tisztaság jelképe („Hófehérre sikált, leszedett rólam mindent.” – *Tea*). A folyékony, fehér-átlátszó anyagok közé nemcsak a hó vagy a tej, de közvetve többféle emberi testnedv is csatlakozik a kötetben (könny, nyál, izzadság, ondó).

Az érzelmek keltette könnyek áradását is szimbolizáló, folyton visszatérő folyadékzerűség a kötet központi témáihoz kapcsolódik: az elengedéshez és a gyászhoz. Az elmúlt két évtized magyar lírájának egyik fordulatában – hogyan lehet újra ezekről a témákról írni anélkül, hogy a vers avittá és patetikusvá válna – Simon verseinek kulcs szerepük volt. E kötet is folytatja azt a hangnemet, ami a szentimentalizmus határán billeg (néha egyik, néha másik oldalról érintve azt), elég pár verscímet citálni, hiszen azok olyan elhasznált szavakat is rekanonizálnak, mint a *Boldogság, Idill, Remény*. Az viszont nem egészen világos, mikor *ki beszél* – nincs egységes lírai én, olykor személyes, máskor személytelen a megszólalás, elbizonytalanítottak az énhatárok. Ez a szerelmi kontextusnak is az egyik

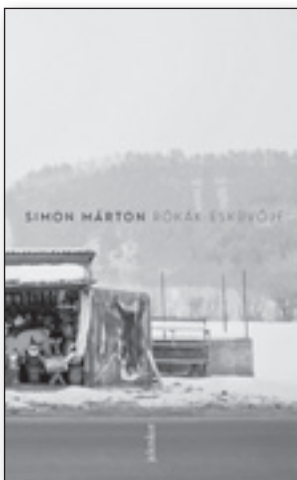
központi problémája: a ragaszkodás, a másiktól való elhatárolódás, az én integritásának megmentése/visszaállítása – erre reflektál a *Remény*, az *Alá száll*, a *Derítő* vagy az *Így telt*. S tulajdonképpen az egész kötet a szakadás utáni egyesülés lehetősége körül forog.

Az elengedés (és arra nyelvet találás) az emésztéssel is összefügg, amely a szájszervekkel kezdődik – a száj, a nyelv trópusai, az oralitás átható ágensei a kötetnek, mind szexuális konnotációkkal, mind a (pár)beszéd, megszólalás szempontjából, álljon itt néhány példa kommentár nélkül: „bénító, torokszorító, megemészthetetlen satöbbi [...] Sár lettél. Tele van veled a szám.” (*Van*), „Mint a nyelvem / alá elásottak nevéte, hullámozott a fű.” (*Így telt*), „torkom szúrtak [...] azon gondolkodtam remegve, / hogy vacsorára talán te is ideérsz [...] végre a szádba veszel.” (*Remény*), „Ne haragudj, ideadnád azt a verebet? / Nem azt, a másikat. Köszönöm. / Semmi, csak lenyelem, és akkor / ő lesz bennem mától a lélek. [...] Ez nem egy nyugtató a számban, / ez egy igazgyöngy.” (*Köz*), „én száj, te szemöldök [...] szavam sincs már, csak az az egy / a gyomromban, / a csomagolópapírral együtt lenyelt, / bontatlan / szerencsesüteményben.” (*Elalvó*), „polip [...] harminc éve a torkomban él” (*Derítő*), „egy hóval teli száj vagyok a sötétben” (*691 betű a múlt vasárnapról*), „hallgatni / üres szádban / a tenger zúgását.” (*Zúg*), „úgy fuldoklom, mint a halott katonalány tüdejében / az eltvedt bogár” (*Arról, hogy mi jó*).

A fuldoklással összefonódó fiziológiai jelenség, a sírás – amely több versben tematizálódik, akár az írás beíródásaként, pl. „Innentől folytasd te, a te sírásod jobb” (*Van*) – mint a szervezet egyensúlyvisszaállító mechanizmusa könnyeket termel, amelyek éppúgy sósak, mint a tengervíz (*Tej*) vagy a verejték (*Önarckép kilátással*), illetve izzadság (*Így telt*).

Szilasi László szerint Simon köete „radikálisan végigvitt körülírás” – ami leginkább a címadó versre igaz. A *Róák esküvője* jelentését az utolsó vers oldja fel, csattanóként. A cím olyan kimerevített pillanato(ka)t jelöl, amely(ek)ben mintha megállna az idő: a senkiföldjén, a két világ közötti határpontra lebegésre mutat rá. Ar-

ra az efemer jelenségre, amelynek során egyszerre esik az eső és süt a nap – mint a magyar (továbbá hollandiai és dél-amerikai) szólásnál: „Veri az ördög a feleségét”. Az ún. sunshower (napzápor) jelensége más népeknél gyakran az állatok nászával kötődik össze, lakodalmat ülnek a tigrisek (Korea), a leopárdok (több afrikai népcsoport), a sakálók (hindi, bengáli), a patkányok (arab), a majmok (Dél-Afrika), a medvék (Bulgária) vagy a róák (Japán, Örményország). A róka a keleti, főleg a japán kultúrában – amelyben a szerző otthon van, például műfordítóként – egyébként is központi, mitikus alak.

Az ősi Kínában a róka (Huli jing) ezer évig él és kilenc farkat növeszt (a korai folklór alakja, Kumiho is kilencfarkú, női alakot öltő róka), különös érzéki csábításokra képes: egy kínai mítosz szerint a róák egy bizonyos kort elérve emberalakot öltve elpusztítják, aki beléjük szeret. Így a „rókaesküvő” halálos nászként értelmezhető; ugyanakkor boldog házasságot előidéző történet is kapcsolódik az állathoz. Talán a japánoknál lelhető fel a legtöbb róka-mítosz, a róka (kicune) metamorfózisával a középpontban (pl. Fudzsjama legendája). Inari (a rizs kamija, vagyis védőistene) háta állata is róka, több japán ábrázolásban pedig a Paradicsom kulcsának őrzője. Jó és ártó erővel egyaránt rendelkezhető lélekhorozzó, megbabonázó, szexuális és kreatív életenergiát mozgósító lény.

A már citált *Köz* című versben szerepel a *gyöngy*, ami kerek fehér gömbként, mágikus ékszerként a kicunék általi megszállás (kicuneszuki) jelképe.

Amikor a róka nem emberi formában jelenik meg az ábrázolásokon, ezt a szájában tartja, esetleg a farkán hordozza. (Persze a gyöngy ezen túl is tág kulturális konnotációkkal rendelkezik.)

Japánban a megmagyarázhatatlan fényjelenségeket is hozzájuk kötik: „[A] mocsári, vízparti lidércfényeket nevezték a róák esküvőjének. Ez valami olyasmit jelöl, ami mindig messze van, épp csak megpillantod, misztikus, elérhetetlen, titok” – olvasható Valuska Gábornak a szerzővel készített interjújában.

A *Hallgatási gyakorlatok* zárata is értelmezhető a róák felől. Ez a híres Nagy László-i sorokat („ki viszi át fogában tartva / a Szerelmet a túlsó part-ra”) parafrázeálja ekképp: „Úgy hallgass, mint akire rábízták, / hogy a szájában hordja át / az egyik óceánt a másikba. / Hogy az egyik óceánt a másikba / a szájában hordja át.” A róának egy mítosz szerint azért fekete belül a szája, mert a Napot a szájában próbálta arébb vinni. Bár nem kedveli a vizet, ha szükséges, jól tud úszni – totemként arra int, hogy az ember fejlessze ki magában a túléléshez szükséges képességeket. Az egyik óceán áthordása a másikba két világ összeillesztésére, kiegyenlítésére törekvés, amihez hallgatásra, feszült figyelemre van szükség. A szavak sorrendjének variálódása pedig a berögződött hagyománynak a megtörését, átalakítását jelzi, annak formálhatóságára hívja fel a figyelmet. S arra, hogy a vers nemcsak „üres, / fehér téglalap”, hanem hangzó anyag is. A kötet közvetve felteszi a kérdést: hol van a határ a vers és a slam között; a vers csak szöveg-e vagy „kiléphet-e” a papírról/képernyőről? A technológia (és egyáltalán a nyelv) idegenként, közvetítőként lebeg-e az alkotás terében vagy interorizálódik? A papír, az érintőképernyő, a monitor csak hordozó közeg-e vagy a mű alakítója? *Ki/ mi írja a szöveget?* („A néhány ezer közös fotó. [...] Sokkal előbbek, mint **ami** most ezt írja.” – *Dísz*).

Több vers próbára teszi a távolságtartó beszédmódot, ezzel kísérletezik a *Szeretni* című is, a termékösszetevők ironizáló felsorolásával reflektál a mesterséges előállíthatóságra, s mindezt egy kapcsolat kontextusába helyezi: a lírai én csupán adalékanyagokból álló termék, míg szereleme „[m]int az a na-

rancsliget, olyan” (de ő is csupán hasonlítódik). Tárnyilagos jellemzéssel és adathalmazással dolgozik az *Idill* vagy a Borbély Szilárdnak ajánlott *Ámor elindul* is (ami egy japán szigetet ír le). Ilyen a már említett *Terms & conditions* is, mechanikus-gépies szövegével. Sok más vers mellett a cikluscímek is az automatizmussal és az objektivitással játszanak: „Hívása fontos számunkra / türelmét kérjük” (1), „A sivatag olyan terület / amelynek a vízháztartása / állandóan veszteséges” (2), „Sokhektárnyi napraforgó / ég a sínek mentén” (3), „A narrátor elhallgat / a kamera megáll” (4), „Idáig jutott pár óra alatt / az auto-

matikus lejátás / egy versfelolvasástól” (5). A kötet szervezését erősíti, hogy nem azokban a ciklusokban szerepelnek a címadó versek, amelyeknek a címet kölcsönzik – így például az (1)-es verse, az *Eső* a (2)-esben, a (4)-es verse, a *Boldogság* az (1)-esben, a (3)-as verse pedig az (5)-ös ciklusbeli záróversben, *A róák esküvőjében* található.

A kötet olvasható továbbá a horizontálisból vertikális felé elmozduló irányok, a hangeffektusok, az anyaghoz kötődő gyász feldolgozása, az érzékek sűrítése, az emlékek, álom és egyéb képzetek világában keresett feloldozás felől is. Alapkérdései a nyelv-

vi megelőlegezettség és az észlelés, illetve a kifejezés mikéntje körül forognak. Még ha nem is eléggé konzisztensen, a kulturális és motívikai kontextus mögött felsejlik a kísérletezés tétje. Például felmérni, mi az, ami átmenthető, továbbvihető a nyelvből, a hagyományból, az eddigi életműből, a kapcsolatokból, a gyászból, és mi veszhető. Továbbá: mi az, amit feltétlenül el kell veszejteni a továbblépéshez, a megfelelő líranyelv megtalálásához. ■ ■ ■

■ **Pataky Adrienn** (Sopron, 1986): irodalomtörténész, szerkesztő. Főként modern és kortárs magyar költéssel foglalkozik.

KOLOZSI ORSOLYA

NYELVI MIMIKRI

Szendi Nóra második regényének ríktó, banánsárga borítója első pillantásra az életmódkönyvek külsejét idézi, ráadásul ez a banánszínű harsányság mintha a felhőtlen, könnyed szórakozás ígérteit is rejtené. És valóban lesz itt szórakozás, de semmiképpen sem könnyed vagy felhőtlen, mint ahogyan Márton László fülszöveggéként olvasható ajánlója is megragadja ezt az ellentétet, mikor „könnyed és vicces, keserű és pontos” szövegnek nevezi a kötetet. Valóban rendkívüli humorral rendelkező regény a *Természetes lustaság*, de humora elsősorban a szarkazmus és a gúny minőségét elegyíti, így aztán értelemszerűen minden egyes pontra árnyékként vetül a keserűség, és valami gyomorszorító zavar, amit nehéz megemészteni.

A történet még el sem indul, de a nyelv már bekebelezte az olvasót. Vagy éppen ellenkezőleg: egészen biztos, hogy lesznek olyan befogadók, akiket taszít ez a megszólalásmód, mert nem érzik az irodalomhoz „illőnek”, túlságosan trágárnak, nyersnek találják. Azt viszont talán még ők is kénytelenek lesznek elismerni, hogy az a nyelv, amit Szendi Nóra ezekhez a hősökhöz és az őket körülvevő világhoz teremt, rendkívül hiteles, és képes

Szendi Nóra
Természetes lustaság
Kalligram, Budapest, 2018

alapjaiban megragadni az ábrázolt hősök típusát, személyiségét. Ez a regény újra felveti azt a kérdést (mint ahogy néhány évvel ezelőtt például Totth Benedek *Holtverseny* című regénye is tette), mely arra vonatkozik, hogy a nemirodalmi nyelven írt szöveg lehet-e irodalom, illetve (ebből szorosan következőként) mi az, hogy irodalmi nyelv? Létezik-e egyáltalán? Szendi regénye a társadalomnak olyan szereplőit mutatja be, akik egészen biztosan nem a fennkölt irodalmi nyelvet használják. De ha róluk szeretne írni, mégis hogyan beszélgetheti őket úgy, hogy hiteles maradjon? Véleményem szerint pontosan úgy, mint a *Természetes lustaság* lapjain: „Most egy kicsit élénkebben kezdett fülelni, félretéve a kérdést, hogy ő akkor mi a retkes tetűvel is foglalkozik úgy bővebben. Ha jól vette ki, a Hauser Sára végül mégiscsak azt próbálta elmondani, mintegy szavakkal körüljárni a maga választékos módján, hogy hülyeség volt odamenni és valami ungabunga törzs-

zel baszódni, akiknek az ágyékkötő faszuk hátára sem hiányzik egy PET-palackból összetákolt iskola, szarásra pedig nyilván eddig is megfelelt és ezután is megfelel a dzsungel.” A főhős megszólalásai ugyanúgy autentikusak, ahogyan a *Való Világ* szereplőinek párbeszédei, vagy a szomszédban lakó Buzi néni elkerülni vágyott monológjai, vagy akár a kórház belgyógyászatán fekvő öregek ismétlődő tréfái. Szendi legnagyobb írói erénye éppen a nyelv általi karakterteremtésben rejlik. A nyelv segítségével ragadja meg hőseit, de ugyanez fordítva is igaz, szereplőibe öltözteti a nyelvet, mert mint ha nem csak a különböző személyiségekhez, társadalmi kasztokhoz tartozna nyelv, hanem maga is személyiséggé válva, képes lenne magára öltetni ezeket az embertípusokat: „A beszéde is más volt. Nem tudta volna pontosan megmondani, hogyan, de lekopott róla a pesti affektálás. Olyan volt, mint ha kantáros munkaruhát húztak volna a szavai.” Kiemelkedő nyelvi empátiáról tanúskodik ez a könyv, és valószínűleg ez a legnagyobb erőssége is egyben. Szendi Nóra képes sokféle nézőpontba helyezkedni, és ezekhez a nézőpontokhoz meg tudja teremteni az autentikus nyelvet, egyfajta nyelvi mimikrit valósítva meg a könyv lapjain.

A regény egy kopott, koszos aluljáró leírásával kezdődik, majd az utolsó lapokon ugyanitt zárul a történet. Nyomasztó, szűk, levegőtlen hely, mégis a főhős kedvence tere, különös ragaszkodást érez a főváros e pontja iránt,

s ha van egyáltalán otthonosságérzése, akkor itt van, ezek között a vizeletszagú, graffitis, összehányt falak között. A sokáig néven nem nevezett főszereplő János, akinek pár héten keresztül minden lépését, gondolatát követhetjük az egyes szám harmadik személyben megszólaló mindentudó narrátor segítségével. A nézőpont mindvégig az övé, így az olvasó is az ő szűk és nyomasztó világába merül alá. A *Természetes lustaság* fókuszában álló fiatal férfi igazi kallódó antihős, akinek se érettségije, se munkája, se ereje, se célja, egész egyszerűen csak vegetál, mulatja az egyhangú napokat, nem érdekli senki, és ő sem érdekel senkit. Mintha Mersault, Oblomov és Holden Caulfield kései örökösét látnánk (a fülszövegben egyébként Márton László is utal a „felesleges ember” irodalmi archetípusára). Antiszociális ember, akinek nemcsak minden mozdulat, de az emberi kommunikáció minden formája fárasztó, aki képes napokon keresztül mozdulatlanul fekvődni a szobájában, célok, tervek, tettek nélkül. Mindeközben rettenetes düh feszíti, mindenre és mindenkire haragszik, akinek jobb sora lehet, vagy aki él egyáltalán. Irányíthatatlanul sodródik az élet(é)ben, teljes passzivitás jellemzi, talán csak mérhetetlen dühe az, melyben valamiféle aktivitás, impulzivitás figyelhető meg, de még ez a düh sem képes arra, hogy kimozdítsa ebből a véglény-életformából. Ennek ellenére van a nézőpontjában valami meglepő józanság, hiszen meglátásai legtöbb esetben helytállóak, kritikai érzéke megkérdőjelezhetetlen. Bár még érettségije sincs, sokszor mégis metszően pontos, és – ha nyelvileg nem is – tartalmában rendkívül szofisztikált megállapításokat tesz. Hogy miért lett ilyen, hogyan jutott ide, arra vonatkozóan nagyon szűkszavú támpontokat kapunk, mintha nem ez az út, meg a múltban gyökerező okok lennének a lényegesek, hanem egyszerűen csak az, ami itt és most látható egy emberből.

Ahogy a múlt, az idáig vezető út láthatóan nem foglalkoztatja különösebben a szöveget, úgy a jövőre sem fordít nagy figyelmet. Bár a fejlődésregényként való olvasás eleinte elég egyértelműen kínálja magát, a regény

végére érve mégsem állítható egyértelműen, hogy a *Természetes lustaság* szerkezete a klasszikus fejlődésregény struktúráját követné. János ugyan – elsősorban a szerelem, és részben egy váratlan, súlyos betegség hatására – változni kezd, munkát talál, szerelme, Blanka valamiféle melegséget és rövidtávú célokat visz az életébe, mégsem egészen biztos az, hogy valódi jellemfejlődésről lehet beszélni esetében.

Mintha csak a lány kedvéért húzná magára mosolygósabb, aktívabb enjét, de gondolataiból, reflexióiból az is kiderül, hogy világszemlélete, hozzáállása alapvetően semmit sem változott. Talán éppen ezért hagyjuk őt ott, abban az aluljáróban, ahol megismerkedhettünk vele. Mintha ez a körköröség, keretszerű lezárás is a változás lehetetlenségét húzná alá. János kedvenc tere egyébként – a főhőshöz hasonlóan – megújul, de a felújítás után sem lesz jobb vagy élhetőbb hely, hiszen szépen, lassan megrepedezik ez is, visszaköltöznek bele a hajléktalanok és birtokba veszi a részeg punk. Mintha nem lenne, lehetne valódi változás. A fejezetcímek egymásutánisága (*Elvolt; Kibillent; Elvolt, csak másképp*) is mintha ezt a körszerűséget implikálná, János ugyan kibillen az életéből, de mélyisége nem, csak a viszonyok változnak valamelyest körülötte.

A fejlődésregény műfaja mellett a generációs regényé merülhet még fel, főleg mivel Márton László már idézett fülszövege is felveti, s generációs regényként aposztrofálja a kötetet. A *Természetes lustaság* valóban (és

többek között a már említett nyelvi bravúrossága miatt) képes különböző társadalmi csoportokat akár csak a beszédmódjukon keresztül bemutatni, mégis túlzás volna generációs regénynek nevezni. A simlis és korruptr vállalkozó, a kórházban fekvő hetvenes bácsi, az özvegy, unatkozó szomszéd néni, a jóra való lúzer lakórtárs, a „tüntikre” járó belvárosi értelmiségi hipszterlány, vagy a *Való Világ* szereplő Rikárdó mind-mind kivételesen jól ábrázolt szereplők, akik nem elsősorban önmaguk, hanem saját társadalmi csoportjuk képviselői. De a nyilvánvaló társadalmi vonatkozások, sőt esetenként akár szociográfiai felhangok ellenére a szöveg merítése nem olyan nagy, hogy egy adott generáció legfontosabb típusait, életérzését képes legyen megfogni. Ebben a regényben a külső világnál fontosabb a belső: a főhős lelkében zajló folyamatok bemutatása az elsődleges, még akkor is, ha ez belső természetesen az őt körülvevő világba illeszkedik. Nagyon fontos megemlíteni itt azt, hogy a regényben nagyon közeli portrét kapunk egy férfiról – egy nő tollából. Ha ennek fordítottja történik (például Esterházy vagy Parti Nagy klasszikus szövegei), akkor minden esetben óriási feltűnés kíséri a szövegeket, de ha egy nő bújik férfi elbeszélő bőrébe, arra mintha kevesebb figyelem jutna. Pedig Szendi Nóra kiválóan felépítette és életre keltette ezt a férfikaraktert, aki a pornófilmekkel, a lányok fenekével és a reggeli ürítéssel kapcsolatban is teljes természetességgel beszél, és egy pillanatra sem lóg ki a lóláb, hogy ezt a férfihőst mégiscsak egy női szerző keltette életre és működteti. A *Természetes lustaság* következetesen felépített világot, kiváló karaktereket tár elénk, és nem lehet eléggé hangsúlyozni a szereplőkhöz rendelt nyelvváltozatok tökéletességét, mellyel a szöveg rámutat arra, hogy nemcsak a nemzet él nyelvében, de maga az ember is. ■ ■ ■

■ **Kolozsi Orsolya** (1980, Budapest): Tanár, kritikus. A Szegedi Tudományegyetemen szerzett magyar-összehasonlító irodalomtudomány szakos oklevelet, ugyanitt a Modern Magyar Irodalom Tanácsán folytatott doktori tanulmányokat.